

જૈન ગ્રંથમાળા

દાદાસાહેબ, ભાવનગર.

ફોન : ૦૨૭૮-૨૪૨૫૩૨૨

૩૦૦૪૮૪૬

# તીર્થમાળા.



પ્રકાશક,

જૈન સસ્તી વાંચનમાળા.

ભાવનગર.

કિં. ૦-૮-૦

# જૈન તીર્થમાળા.



પ્રકાશક,  
જૈન સસ્તી વાંચનમાળા,  
ભાવનગર.



વીર સં. ૨૪૫૬

વિક્રમ સં. ૧૯૮૬



---

પ્રકાશકે સર્વ હક્ક સ્વાધીન રાખ્યા છે.

---

કિં. રૂ. ૦-૮-૦

ભારત પ્રેસ—ભાવનગર.

## નિવેદન.



શ્રી કચ્છ આસંખીઆ નિવાસી શેઠ કોરસીલાઈ વીજલાલભાઈ કે જેમનો રંગુનમાં બહેનો વેપાર છે જેઓ ચોખાના એક મોટા અને પ્રમાણિક પ્રતિષ્ઠિત દલાલ છે. જેમણે રંગુનમાં એક પ્રમાણિક વેપારી તરીકે સારી નામના મેળવી છે રંગુન જેવા દુર પ્રદેશમાં જેઓ પોતાનું અને આખા કુટુંબનું જીવન કેટલું ધર્મમય ઉચ્ચ વિચારશીલ અને સુશિક્ષિત કરી શક્યા છે. તે ચાલુ સાલના માગશર માસમાં તેમના ૫-૭ દીવસના પરિચયથી જાણી મારા હૃદયને ઘણો આનંદ થયો છે.

વધુ આનંદ અને પ્રેમ લાવે તે જ થાય છે કે તેમનાં સુપુત્રી પાનબાઈનો ધાર્મિક અભ્યાસ અને નૈતિક જ્ઞાન ઉચ્ચ વિચાર સાથે તેઓ તેમનાં સ્વર્ગસ્થ માતૃશ્રી રતનબાઈ કે જેમની સ્મારકમાળા તરીકે—આ પુસ્તક મેં પ્રગટ કર્યું છે તેમના સદગુણ અને સરગતાનો સંપૂર્ણ વારસો પાન બાઈને મળ્યો છે. તેમના પરિચયમાં આવેલ જૈન કે જૈનેતર કોઈ પણ વ્યક્તિ તેમના જ્ઞાન અને ચારિત્રથી વિસ્મય થાય છે આવા ચારિત્રવાન સ્ત્રી રતનનો અદ્ય સમાગમ પણ ખીજી બહેનોને ઘણો લાભ દાઈ છે. આવા તેમના સદગુણોને અંગે એક ધર્મ બંધુ તરીકે આ પુસ્તક તેમને જ પ્રેમભાવે અર્પણ કરતાં મને ઘણો આનંદ થાય છે.

લી૦ અચરતલાલ.



## ખાસ શાળાઓમાં અભ્યાસ માટે:—

શુદ્ધ સારાં અને સસ્તા પુસ્તકો કે જે ગુજરાત, કાઠીયાવાડની  
ઘણી શાળાઓમાં ચાલુ થયા છે.

- |    |                                                           |        |
|----|-----------------------------------------------------------|--------|
| ૧  | પંચપ્રતિક્રમણ સૂત્ર મોટું પાકું પુરું સંક્ષિપ્ત અર્થ સાથે | ૦-૮-૦  |
|    | સો નકલના                                                  | ૪૭-૮-૦ |
| ૨  | દેવસીરાઈ પ્રતિક્રમણ સૂત્ર સંક્ષિપ્ત અર્થ સાથે             | ૦-૩-૦  |
|    | સો નકલના                                                  | ૧૫-૦-૦ |
| ૩  | પંચત્ર તિ ૧ શમી પાકું પુરું                               | ૦-૮-૦  |
|    | સો નકલના                                                  | ૪૫-૮-૦ |
| ૪  | પંચપ્રતિક્રમણ અર્થ સાથે મોટું                             | ૧-૮-૦  |
| ૫  | સામાયક સૂત્ર વિધિ સાથે                                    | ૦-૧-૦  |
|    | સો નકલના                                                  | ૫-૦-૦  |
| ૬  | અષ્ટત્યવંદન ગુરુવંદન વીધી સાથે                            | ૦-૧-૦  |
|    | સો નકલના                                                  | ૫-૦-૦  |
| ૭  | સ્તનાકર પચ્ચીશી                                           | ૦-૦-૬  |
|    | સો નકલના                                                  | ૩-૦-૦  |
| ૮  | જિનેદ્ર સ્તુતિ                                            | ૦-૧-૩  |
|    | સો નકલના                                                  | ૬-૦-૦  |
| ૯  | ગુંદલી સંગ્રહ                                             | ૦-૩-૦  |
|    | સો નકલના                                                  | ૧૫-૦-૦ |
| ૧૦ | માંગલીક ગીત                                               | ૦-૧-૬  |
|    | સો નકલના                                                  | ૭-૦-૦  |

સીવાય બાળકોમાં વહેંચવા લાયક મહા પુરુષોના ચરિત્રા દરેક  
રૂ. ૫ થી ૮ ની સો નકલ.

લખો—

જૈન સસ્તી વાંચનમાળા.

રાધનપુરી અમર, ભાવનગર,



## સમર્પણ.

શ્રીમતી સુશીલ બેન—

પાનબાઈ.

આસંખીઆ (૬૨૭)

હાલ—રંગુન.

તમારાં જેવાં ચારિત્રવાન, જ્ઞાનવાન અને ઉચ્ચ ધાર્મિક જીવન પસાર કરનાર બહેનને જૈન તિર્થોના પરિચય આપનારું આ પુસ્તક એક ધર્મ બાંધુ તરીકે અર્પણ કરતાં મને ઘણું આનંદ થાય છે કારણ કે તમારાં આવા સદ્ગુણો ઉપરાંત તિર્થયાત્રા માટે અનેરી લકિત અને જાણસા હોઈને આવું પુસ્તક આપને પ્રેમ ભાવે સમર્પુ છું,

લી૦ ધર્મબાંધુ,

અચરતલાલ.

## શ્રી તીર્થમાળાની અનુક્રમણીકા.

નં.	વિષય	પૃષ્ઠ	નં.	વિષય	પૃષ્ઠ
૧	ચોવીશ તીર્થ કરતો ગરબો	૧	૨૧	શ્રી સિદ્ધાયલ્લ	૩૭
૧	મુંઝ	૩	૨૨	તલાળનો કુંગર	૪૧
૨	સુરત	૪	૨૩	ગિરનારજીનો કુંગર	૪૧
૩	જગડીયા		૨૪	ગજપદ કુંડ	૪૫
૪	ભર્ય-અશ્વાવખોધ તીર્થ	૫	૨૫	ધોધા	૪૬
૫	વડોદરા	૬	૨૬	ભાવનગર	૪૭
૬	કાઠી ગંધાર	૭	૨૭	મહુવા	„
૭	પરોલી	૧૦	૨૮	વળા	૪૮
૮	પારેલા	„	૨૯	માંગરોલ	„
૯	ખંભાત	„	૩૦	વેરાવળ	૪૯
૧૦	ખેડા	૧૧	૩૧	પ્રભાસપાટણ	„
૧૧	માતર	૧૧	૩૨	દીવ	૫૧
૧૨	અમદાવાદ	૧૬	૩૩	ઉના	૫૨
૧૩	નરોડા	૨૪	૩૪	અબહરા	„
૧૪	મગોડી	„	૩૫	દેલવાડા	„
૧૫	ભોખણીજી	૨૫	૩૬	રાજકોટ	„
૧૬	ધોળકા	૨૯	૩૭	મુલી	૫૪
૧૭	હિપરીઆળા	૩૧	૩૮	જામનગર	„
૧૮	વઢવાણ	„	૩૯	વામનસ્થળી	૫૬
૧૯	શીહોર	૩૨	૪૦	દારિકા	„
૨૦	પાલીતાણાની તલાટી	૩૩	૪૧	બરડાનો કુંગર	૫૭

૪૨ બદ્રેસર ( કચ્છ )	૫૮	૬૭ રાણકપુર	,,
૪૩ માંડવી	૫૯	૬૮ ધાણેરાવ	૮૨
૪૪ બેટડા	,,	૬૯ મુન્જાલા મહાવીર	૮૩
૪૫ સુથરી	,,	૭૦ નાકુલાધ	૮૩
૪૬ રાપર	૫૯	૭૧ નાંડોલ	૮૪
૪૭ નારાયણપુર	૬૦	૭૨ વરકાણા	૮૫
૪૮ ભૂજ નગર	,,	૭૩ ફલોધી	,,
૪૯ મુંદરા	,,	૭૪ પીંડવાડા	૮૬
૫૦ ગુજરાત-સેરીસા	૬૧	૭૫ પીપાડરોડ	,,
૫૧ પાનસર	૬૨	૭૬ બામણવાડા	,,
૫૨ વામજ	૬૪	૭૭ શીરોલી	૮૭
૫૩ વીશનગર	૬૬	૭૮ કોરટા	,,
૫૪ વડનગર	૬૭	૭૯ ચિત્રકુટ	૮૮
૫૫ તારંગાજી	૬૮	૮૦ ડુંગરપુર	૮૯
૫૬ મેહસાણા	૭૦	૮૧ જીરાવલા	,,
૫૭ પાટણ	,,	૮૨ કાપેડરા	,,
૫૮ ચાર્પ	૭૪	૮૩ નાના	,,
૫૯ મેત્રાણા	૭૫	૮૪ ખેડા	૯૦
૬૦ સંખેશ્વર	,,	૮૫ લોટાણા	,,
૬૧ પાલનપુર	૭૬	૮૬ નાદીયા	,,
૬૨ ખરેરી ( મારવાડ )	,,	૮૭ સોજત	૯૧
૬૩ આબુજી	૭૭	૮૮ મારવાડ જંકશન	,,
૬૪ અવચક્ષગઢ	૭૯	૮૯ પામેરા	,,
૬૫ કુંભારીયાજી	,,	૯૦ પાલી	,,
૬૬ સાદરી	૮૧	૯૧ દાતરાધ	,,

૯૨	જોષપુર	૯૨	૧૧૮ વીંછીવાડા	૧૦૪
૯૩	પુષ્કરજી	,,	૧૧૯ પારાસલી તીર્થ	,,
૯૪	ઓશીયા	૯૨	૧૨૦ સાવત્રીયાજી તીર્થ	,,
૯૫	નોંખાજ	૯૩	૧૨૧ સૈમલીયા (સેમેલીયા)	,,
૯૬	કોટડા	,,	૧૨૨ રતલામ	૧૦૫
૯૭	વાંઢલી	,,	૧૨૩ મક્લીજી તીર્થ	,,
૯૮	મેડતારોડ	૯૫	૧૨૪ ઉજ્જન	૧૦૬
૯૯	પોકરજી કલોધી	૯૫	૧૨૫ ઈદોર	,,
૧૦૦	તીવરી	૯૫	૧૨૬ ધારનો કીલો	૧૦૭
૧૦૧	નાગોર	૯૬	૧૨૭ માંડવગઢ	,,
૧૦૨	વીકાનેર	,,	૧૨૮ કંટાલા	૧૦૮
૧૦૩	જેસલમીર	૯૭	૧૨૯ અમીજરા	૧૦૯
૧૦૪	સાચોર	૯૮	૧૩૦ શ્રીગોડીજી	,,
૧૦૫	નાકોડાજી	,,	૧૩૧ મુદરી ટેંટાષ	,,
૧૦૬	બાલોતરા	૯૯	૧૩૨ પોસાલીયા	૧૧૦
૧૦૭	લોદ્રવાજી	,,	૧૩૩ પાવાગઢનો કુંગર	,,
૧૦૮	કરહેડાજી	,,	૧૩૪ દેલવાડા	૧૧૧
૧૦૯	કરાંચી	,,	૧૩૫ પલાથુ	૧૧૨
૧૧૦	ઓશીયા નગરી	૧૦૦	૧૩૬ ઇડર	,,
૧૧૧	અજમેર	,,	૧૩૭ વડાલી	૧૧૩
૧૧૨	ઉદયપુર	૧૦૧	૧૩૮ અહમદનગર	૧૧૪
૧૧૩	સમીનાજી	૧૦૨	૧૧૯ પોસીના	,,
૧૧૪	કેશરીયાજી	,,	૧૪૦ જયપુર	,,
૧૧૫	રાજગઢ	૧૦૩	૧૪૧ સાંગાનેર	,,
૧૧૬	સાવરાજી	,,	૧૪૨ આમ્રા ( હિંદુસ્તાન )	૧૧૫
૧૧૭	સામરા	,,		

૧૪૩ મધુરાજી	૧૧૬	૧૬૯ કાકંદી નગરી	૧૪૨
૧૪૪ અક્ષવર	„	૧૭૦ મધુવન	„
૧૪૫ દીક્ષી	૧૧૭	૧૭૧ સમેતશિખર	„
૧૪૬ હાસ્તનાપુર	„	૧૭૨ ચંપાપુરી	૧૪૩
૧૪૭ કાંપિલનગરી	૧૧૮	૧૭૩ અજમગંજ	૧૪૪
૧૪૮ સૌરીપુર	„	૧૭૪ કલકતા	૧૪૭
૧૪૯ કાનપુર	૧૧૯	૧૭૫ બદ્રાવતી	૧૪૬
૧૫૦ લખનૌ	૧૨૦	૧૭૬ આકોલા	„
૧૫૧ રત્નપુરી	„	૧૭૭ અંતરીક્ષજી	„
૧૫૨ અહિછત્રા	૧૨૧	૧૭૮ ભુરાનપુર	„
૧૫૩ અયોધ્યા	૧૨૨	૧૭૯ પુના	૧૪૮
૧૫૪ કૈમ્બાદ	૧૨૩	૧૮૦ કુલપાકજી	૧૪૯
૧૫૫ સાવત્રી	„	૧૮૧ તક્ષશીલા	૧૪૯
૧૫૬ કાશી તીર્થ	૧૨૪	૧૮૨ કુંડલપુર	૧૫૨
૧૫૭ સીંહપુર	૧૨૬	૧૮૩ અષ્ટાપદ	૧૫૩
૧૫૮ ચંદ્રાવતી	૧૨૭	૧૮૪ કોટીશિલા	૧૫૪
૧૫૯ પ્રયાગ તીર્થ	„	૧૮૫ અઢીદ્વીપ	૧૫૪
૧૬૦ કોશાંબી તીર્થ	૧૨૮	૧૮૬ માનુષ્યોત્તર પર્વત	૧૫૫
૧૬૧ બદીલપુર તીર્થ	૧૩૧	૧૮૭ નંદીશ્વરદ્વીપ	„
૧૬૨ પાટલીપુત્ર	૧૩૨	૧૮૮ રૂચક અને કુંડલ	„
૧૬૩ બિહાર (વિશાલાનગરી)	૧૩૩	૧૮૯ ભુવનપતિ દેવલોક	૧૫૬
૧૬૪ પાવાપુરી	૧૩૪	૧૯૦ વ્યંતર દેવલોક	૧૫૭
૧૬૫ ગુણાયાજી	૧૩૬	૧૯૧ જ્યોતિષી દેવલોક	૧૫૮
૧૬૬ રાજમહી	૧૩૬	૧૯૨ આર દેવલોક	„
૧૬૭ કુંડલપુર	૧૩૯		
૧૬૮ ક્ષત્રીકુંડ	૧૪૦		



ઘટાડેલી કિંમતના—

## વાંચવા જેવાં પુસ્તકો—

કિંમત ઘટાડેલી કિં.

જૈન મહાભારત.	...	...	...	૬-૦-૦	૩-૦-૦
ચંદ્રરાજનું ચરિત્ર.	...	...	...	૨-૮-૦	૨-૦-૦
દાનવીર રત્નપાળ.	...	...	...	૧-૮-૦	૧-૦-૦
ઉત્તમ કુમાર ચરિત્ર.	...	...	...	૧-૮-૦	૧-૦-૦
વિધિપૂજા સંગ્રહ ભાગ ૧ થી ૪ પૃષ્ઠ ૭૭૫	...	...	...	૫-૦-૦	૨-૮-૦
સુખીજીવન.	...	...	...	૧-૦-૦	૦-૧૦-૦
શ્રીપાળરાજનો રાસ સચિત્ર પાકું રેશમી પુઠું	...	...	...	૩-૦-૦	૨-૪-૦



## જ્યોતિષના ઉપયોગી ગ્રંથો—

- ૧ વર્ષગ્રંથોષ અને અષ્ટાંગ નિમિત્ત જેની કિંમત રૂ. ૮) હતી તેના રૂ. ૬)
  - ૨ અષ્ટાંગ નિમિત્ત અને દિવ્યજ્ઞાન કિં. રૂ. ૩-૮-૦ ના રૂ. ૩-૦-૦
  - ૩ ભદ્રબાહુ સંહિતા ... ... કિં. રૂ. ૩-૦-૦ ના રૂ. ૨-૦-૦
  - ૪ વિવેકવિલાસ. ... ... કિં. રૂ. ૩-૦-૦ ના રૂ. ૨-૮-૦
  - ૫ નરચંદ્ર જૈન જ્યોતિષ અને જ્યોતિષ હીર રૂ. ૩-૦-૦ ના રૂ. ૨-૦-૦
- પાંચે સાથે મંગાવનારને રૂ. ૧૫) માં મળી શકશે.

લખો:—

જૈન સરસ્તી વાંચનમાળા

રાધનપુરી બજાર—ભાવનગર.

## ખાસ શાળાઓ માટે—

પંચપ્રતિકંભણુસૂત્ર—નવીન મોટી સાઇઝ મોટા ટાઇપ શુદ્ધ સારા કાગળ પાકું બાઇડીંગ ઘણા સુધારા વધારા અને સંક્ષિપ્ત અર્થ સાથે છતાં કિં. ૮-૮-૦ સો નકલના રૂ. ૪૫-૦-૦

દેવસીરામ પ્રતિકંભણુસૂત્ર—ઉપરના જેવીજ સાઇઝ અને ટાઇપ સંક્ષિપ્ત અર્થ સાથે કિં. ૦-૩-૦ સો નકલના રૂ. ૧૫)

રતનાકર પચ્ચીશી—શ્રી તેમનાથના સલોકા સાથે કિંમત માત્ર ૦-૦-૯ સો નકલના રૂ. ૩-૦-૦

આ સિવાય ઇનામી મેળાવડામાં—લક્ષ્મીદિ પ્રસંગોમાં બાળકોને વહેંચવા લાયક નૈતિક અને ધાર્મિક જ્ઞાન આપનારાં લગભગ ૧૫-૨૦ જાતનાં પુસ્તકો મળી શકશે. કિંમતમાં તદ્દન સરતાં—નમુના માટે રૂ. ૧-૮-૦ ની ટીકીટ ખીડી મંગાવો.

## કોઇપણ જાતનાં જૈન ધર્મનાં—

પુસ્તકોની જરૂર પડે ત્યારે અમને જ લખશો. કારણકે એક જ ભાવ અને નિયમીતપણા ઉપરાંત જુદી જુદી જગ્યાએથી મંગાવતાં થતા પોસ્ટ ખર્ચમાં ઘણો જ બચાવ થાય છે અને વ્યાજળી ભાવે જ મોકલાય છે.

લખો:—

જૈન સસ્તી વાંચનમાળા

રાધનપુરી બજાર—ભાવનગર.

# જૈન સસ્તી વાંચનમાળાએ તેના ગ્રાહકોને દર વરસે ૩૧. ૩) માં નિયમિત આપેલાં પુસ્તકો.

સં. ૧૯૭૯-૮૦-૮૧ ની સાલનાં પુસ્તકો શીલીકમાં ખીલકુલ નહિ હોવાથી નામો આપ્યાં નથી.

## સં. ૧૯૮૨ નાં

૧ જૈનોના મદાન રત્નો	...	...	...	૧-૦-૦
૨ મહાન સંપ્રતિ અને જૈનધર્મનો દિગ્વિજય	...	...	...	૧-૮-૦
૩ શ્રી બપ્પભટ્ટસૂરિ અને આમરાજ ભાગ ૧...	...	...	...	૧-૮-૦

## સં. ૧૯૮૩ નાં

૪ શ્રી બપ્પભટ્ટસૂરિ અને આમરાજ ભાગ ૨...	...	...	...	૧-૦-૦
૫ જગકુશાહ કે જગતનો પાલનહાર	...	...	...	૧-૮-૦
૬ શ્રી અંબડ ચરિત્ર	...	...	...	૦-૧૮-૦
૭ સદ્ગુણી સુશીલા	...	...	...	૧-૦-૦

## સં. ૧૯૮૪ નાં

+૮ મગધરાજ ઐશ્વરીક ચરિત્ર	...	...	...	૧-૮-૦
+૯ શ્રી સ્થંભન પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર	...	...	...	૧-૮-૦
૧૦ પૃથ્વીકુમાર યાને મહામંત્રી પેથડ	...	...	...	૧-૪-૦
૧૧ માનવું મ માનવતી-શુદ્ધિમતી પ્રમદા	...	...	...	૦-૬-૦

## સં. ૧૯૮૫ નાં

૧ ચંપકઐશ્વી કથા	...	...	...	૧-૪-૦
૨ ચિત્રસેન પદ્માવતી	...	...	...	૧-૦-૦
૩ સ્થુલીલદ્રતી સંસાર નૌકા	...	...	...	૧-૪-૦
૪ શ્રી અળરા પાશ્વ નાથ ચરિત્ર	...	...	...	૧-૪-૦

+ આ નીચાનીવાળાં પુસ્તકો શીલીકમાં નથી.



સંવત ૧૯૮૬ની સાલમાં નીચેનાં પુસ્તકોમાંથી ચાર પુસ્તકો  
ગ્રાહકોને આપવામાં આવશે. ગ્રાહક પુરતીજ નકલ છપાતી હોવાથી  
પાછળથી શીલીકમાં રહેતી નથી જેથી ગ્રાહક થવા વીલંબ ન કરવો.

- ૧ શ્રી ગીરનાર મહાત્મ્ય
- ૨ શ્રી પ્રગટ પ્રભાવી પાર્શ્વનાથ
- ૩ શ્રી મહાવીર અને શ્રેણીક ( મગધરાજ શ્રેણીક ભાગ ૨ જે )
- ૪ કીર્તિધર કોચર.
- ૫ જૈનોના પ્રભાવીક પુરૂષો ( જૈનોના મહાન રત્નો ભાગ ૨ જે )
- ૬ તિલક મંજરી



ગ્રાહકોને અપાયેલાં ઉપરાંત બીજા અમારાં ઇતિહાસીક પુસ્તકો.

- ૧ ગુર્જરેશ્વર કુમારપાળ સચિત્ર પૃષ્ઠ ૪૫૦ પાકું પુઠું કિં. રૂ. ૪ હતી  
તે રૂ. ૨-૮-૦
- ૨ વિમળમંત્રીનો વિજય-પૃષ્ઠ ૨૨૫ પાકું પુઠું કિં. રૂ. ૨) હતી તે રૂ. ૧-૮-૦
- ૩ કચ્છ ગિરનારની મહાયાત્રા પૃષ્ઠ ૩૫૦ પાકું રેશમી પુઠું શેઠ નગીનદાસ-  
ભાઈએ કાઢેલ કચ્છના મહાન સંધનો સંપુર્ણ ઇતિહાસ ૩૦ ચિત્રો સાથે  
કિં. રૂ. ૨-૮-૦ હતી તે રૂ. ૧-૧૨-૦
- ૪ પ્રતિભાસુંદરી યાને પૂર્વક્રમ નું પ્રાબલ્ય ૧-૮-૦

શાખા ઓપ્રીસ-૩૫૩ લેવા માટે  
પાલીતાણા-અમારી દુકાને  
અમદાવાદ-શેઠ હરીલાલ મુલચંદ  
ઠે રતનપોળ શેઠની પોળ.

લખો:—

જૈન સસ્તી વાંચનમાળા.  
રાધનપુરી બજાર—ભાવનગર.

# તીર્થમાલા.



મંગલં.

ચોવીસ તીર્થકરનો ગરબો.

૧

નાભિનાનંદ એ તો નાભિનાનંદ,  
પહેલા તે રૂપલ સુહંકરે, લોલ,  
પહેલા નરિંદ એતો પ્રથમ જીજ્ઞંસુ,  
બીજા અજીતનાથ વાંદીયેરે, લોલ.

સાખી

સંભવને અભિનંદ, સુમતિને પદ્મ પ્રભુ;  
સુપારસને પ્રભુ ચંદ, સુવિધિ શિતલ પ્રભુ.  
શ્રેયાંસને વાસુપૂજ્ય વિલાસી,  
શ્યામ સલુણાએ ચંપાના વાસી;

તી. ૧

વિમલ અનંત ધર્મ સુધારી,  
વરિયા મુકિત વધુ લટકાળી. નાલિ. ૧

સાખી.

તીર્થેંકર ચક્રી થયા, શાંતિકુંથુ અરનાથ;  
જયજય કમલા શીવ વર્યા, મલ્લિ ત્રિભુવનનાથ;  
મુનિસુત્રત નમિનાથ, બુદ્ધિના બળીયારે  
બળવંતા નેમીનાથ, ભવજલ તરીયારે;  
પ્રગટ પ્રભાવી પાસ, અમ ઘેર આવોરે,  
કળબ્જુગમાં પારસનાથ, પરચો બતાવોરે નાલિ. ૨

સાખી.

પુરીસાદાની પરમેસર, અનાથના ઓ નાથ,  
કૃપા કરી જગદ્દિસર, સ્હાય કરો જગનાથ.  
પ્રભુ પારસ છો શીરતાજરે, બહારે બહાલા આવોને  
દુઃખ દારિદ્ર ટાળી મહારાજરે, ભીડો મારી ભાગોને.  
મહાવીર તમે હૈડાના હારરે, દયા દીલ લાવોને  
રૂડા મણ્ડીમય ત્રિશલાનંદરે, કાજ સુધારોને. નાલિ. ૩



# તીર્થમાળા.

૧ મુંબઈ.

( બી. બી. રેલવે )

મુંબઈ એ આજના જમાનાનું વેપારનું મુખ્ય મથક છે, જૈનોની વસ્તી પણ ત્યાં સારી છે. દેરાસરો મુખ્યતાએ પાયધુનીપર ગોડી પાર્શ્વનાથ, મહાવીર સ્વામી, આદીશ્વરજી વગેરે આવેલાં છે. ભીંડી બજારને રસ્તે શાંતિનાથજી તથા ગોડીજીની બાબુએ ચિંતામણી પાર્શ્વનાથ, તેમજ બંદર ઉપર બે દેરાસરો, ફોટમાં એક શાંતિનાથજીનું દેરાસર તથા ઝવેરી બજારમાં મહાવીર સ્વામીનું દેરાસર તેમજ ભાયખાલાનું વિશાલ આદેશ્વર ભગવાનનું દેરાસર, લાલ બાગનું વગેરે જૈન મંદિરો મુંબઈમાં ઠીક જહોજલાલીવાળાં અને વ્યવસ્થાપૂર્વક જોવાય છે. વાલકેશ્વરનાં ત્રણ દેરાસરો, તેમજ દાદર, થાણા, ઘાટકોપર, માહીમ વગેરે સ્થાને પણ જૈન મંદિરો આજે ઝળકી રહ્યાં છે.

મુંબઈમાં સામાન્ય રીતે જી. આઇ. પી. રેલવેનું મુખ્ય સ્ટેશન ખોરીબંદર છે. તેમજ બી. બી. આઇ. ઇ. રેલવેનું મુખ્ય સ્ટેશન કોલાબા ગણાય છે. આ શહેરમાં બીજાં પણ જોવા લાયક સ્થાનકો ઘણાં છે. મુંબઈમાં લાલબાગમાં ધર્મશાળા પણ છે. ત્યાં જૈન મુસાફરોને ઉતરવા માટે લાગવગવાળાને સગવડ મળી શકે છે.

## ૨ સુરત.

સુરતમાં ગોપીપુરા એ તો સામાન્ય રીતે જૈનપુરી તરીકે જ ઓળખાય છે. ત્યાં આપણાં ઘણાં દેરાસરો આવેલાં છે, સુરત એ અસલ નવાબની રાજધાનીનું જીનું શહેર હતું. અંગ્રેજ સરકારે હિંદુસ્થાનમાં આવી પ્રથમ કોઠી સુરતમાં નાખી હતી. ત્યાં પ્રખ્યાત ‘સુરજમંડન પાર્શ્વનાથ’ નું મંદિર છે. કલ્યાણ પાર્શ્વનાથનું કબુતરખાનામાં, વીમલનાથનું સોની ફળીયામાં વગેરે અનેક દેરાસરો સુરતની સુરતમાં શોભા આપી રહ્યાં છે. ત્યાંથી અઢી માઈલ દુર રાંદેર ગામ છે. ત્યાં લગભગ છ દેરાસરો છે. વર્તમાન સમયમાં સુરત જાત્રા કરવા લાયક સ્થાન છે. અહીંથી નજીક કતાર ગામમાં આદેશ્વરનું દેરાસર છે. ધર્મશાળા પણ છે. સુરતથી સંઘ કોઈ કોઈ વાર ત્યાં જાય છે.

## ૩ ઝગડીયા.

અંકલેશ્વરથી રાજપીપળા સ્ટેટ રેલવે જાય છે ત્યાં ઝગડીયા તીર્થનું ઝગડીયા સ્ટેશન આવે છે. ત્યાંથી લગભગ માઈલ જેટલું ઝગડીયા ગામ દૂર છે. જૈનોને માટે આ તીર્થ ઘણું જ ઉપયોગી છે. હવાનું સ્થળ પણ સાફ છે. ધર્મશાળાની સગવડો પણ સારી છે, સ્થળ પણ રમણીય અને મનોહર છે, દર પુનમે અહીં ઘણા લોકો જાત્રાએ આવે છે, જગડીયાના અધિષ્ઠાયક જગૃત હોવાથી કવચિત અમત્કાર પણ

જોવામાં આવે છે, ઝગડીયા પ્રથમ પાર્શ્વનાથજીનાં ૧૦૮ જાત્રા લાયક સ્થાનકોમાંનું એક હતું, પણ સંવત ૧૯૨૧ પછી આદેશ્વરજી પ્રગટ થયા, ત્યારથી મુલનાયકજી આદેશ્વર ભગવાન મહાન્ ચમત્કારીક છે. વિશેષ હકીકત માટે જુઓ પાછળ ઝગડીયા પાર્શ્વનાથ.

## ૪ ભરૂચ યાને અશ્વાવબોધ તીર્થ.

“ મરુત્તચ્છદિં મુણિસુવ્વયં ” શ્રી અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર ગૌતમસ્વામીએ રચેલ જગચિંતામણી ચૈત્યવંદનમાં આ પ્રાચીન તીર્થનો ઉલ્લેખ છે. તેમાં જણાવ્યું છે કે ‘ભરૂચમાં શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામી.’ એજ ભરૂચ શહેરની પુરાતનતા સુચવે છે. વીશમા તીર્થંકર મુનિસુવ્રત સ્વામીને મોક્ષ ગયાં પણ આજે કંઈક ન્યુન લગભગ બારલાખ વરસ થવા આવ્યાં છે. તે પહેલાંનું આ ભરૂચ શહેર છે. મુનિસુવ્રત સ્વામી એક દિવસમાં સાઠ જોજન ચાલી વિચરતા વિચરતા એકઠા ભરૂચ નગરના કોરંટક વનમાં સમવસર્યા, તે વખતે ત્યાંનો રાજા જીતશત્રુ અને તેનો ઘોડો પ્રભુની ધર્મોપદેશનાથી બોધ પામ્યા હતા. એ અશ્વ પૂર્વ ભવે કોણુ હતો વગેરે વિશેષ હકીકત જૈન સાહિત્યમાંથી જોઈ લેવી અથવા તો ત્રેસઠ શલાકા પુરૂષ-ચરિત્રમાંથી વીશમા તીર્થંકરનું ચરિત્ર જોવું.

પ્રભુની દેશનાથી અશ્વ બોધ પામ્યો, તેને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું. અને પછી તે ધર્મ પરાયણ થઈ આઠમા દેવલોકે

ગયો, માટે ભરૂચ એ પૂર્વે અશ્વાવમોઘ તીર્થ તરીકે પ્રગટ થયું હતું. મુનિસુવ્રત સ્વામીની મહા પ્રભાવિક મૂર્તિ ભરૂચ નગરમાં છે.

વૃદ્ધવાદિસૂરિએ મુકુન્દ પંડિતને રાજ્યસભામાં જીતી અહીંયાં જ દીક્ષા આપી હતી.

પૂર્વે શ્રીપાલ કુમારે પણ ધવલશેઠની સાથે પોતાની દરીયાઈ મુસાફરી આ ભરૂચ નગરથી શરૂ કરી છે.

ભરૂચથી અશ્વાવમોઘ તીર્થ આજે લગભગ છ ગાઉ દુર પડી ગયું હોય એમ જણાય છે. હાલ ત્યાં એક મોટો વડ છે. એ વડ લગભગ બે ત્રણ મૈલના વિસ્તારમાં છે. અશ્વ પંદર દિવસનું અણસણ કરી આઠમા દેવલોકે દેવપણે ઉત્પન્ન થયો, ત્યારપછી ભગવંત સાડા સાત હજાર વર્ષ પર્યંત વિચરી સમેતશીખરે મોક્ષે પધાર્યા. મુનિસુવ્રત સ્વામીને થયે આજે અગીયાર લાખ ને સાડી છયાસી હજાર વર્ષ લગભગ થયાં છે.

## ૫ વડોદરા.

દાદા પાર્શ્વનાથજીનું મહામંદિર નરસિંહજીની પોળમાં આવેલું છે, તથા પાવાગઢથી ભીડભંજન પાર્શ્વનાથને પણ લાવીને ત્યાં પધરાવ્યા છે. તે માટે પાછળ જુઓ દાદા પાર્શ્વનાથ. ત્યાં બીજાં પણ ૧૮ દેરાસરો આવેલાં છે. ધર્મશાળા ઘડીયાલી પોળમાં આવેલી છે. ગાયકવાડ સરકારની રાજ્ય-ધાનીનું શહેર છે. લક્ષ્મીવિલાસ મહેલ, રાજ્યમહેલ વગેરે

જોવાલાયક છે. શહેર સુધરાઈવાળું છે. અહિંયાં મરાઠી રાજ્યની સ્થાપના પીલાજીરાવ ગાયકવાડથી થયેલી છે. પ્રથમ લગભગ તેઓ ગુજરાતના અધિપતિ કહેવાતા હતા. કાઠિયાવાડ પણ તેમના આધિપત્ય નીચે હતું. હિંદુસ્થાનમાં આ રાજ્ય આજે બીજે નંબરે ગણાય છે. આ શહેરને વટપદ્ર પણ કહે છે.

## ૬ કાવી-ગંધાર.

આ કાવી-ગંધાર ભરૂચ જીલ્લાનું વાગરા તાલુકાનું ગામ છે. જૈન લોકોનું તીર્થસ્થળ ગણાય છે. ત્યાં બે દેરાસર છે. એક શ્રી મહાવીરસ્વામીનું. તે સવંત ૧૫૦૦ માં રૂ. એક લાખના ખર્ચે આશરે બંધાયું હશે; હાલમાં જીર્ણુપ્રાય છે તે સમરાવવાની જરૂર છે. બીજું અમીજરા પાર્શ્વનાથનું ઘણું જીનું દેરાસર છે. તેને બંધાવતાં આશરે પચ્યાસ હજાર ખર્ચ થયાં હશે.

પ્રસિદ્ધ શ્રીમદ્ હીરવિજયસૂરિ જ્યારે વિહાર કરતાં કરતાં અહિંયાં આવ્યા, ત્યારે તેમને અકબર બાદશાહ તરફથી દીદહી આવવાનો પેગામ મળ્યો. તે પછી તેમણે ગંધારના શ્રાવકો સાથે “ જવું કે ના જવું ” તે સંબંધી મસલત કરી; પણ શ્રાવકોએ દીદહી જવાની સૂરિને અનુમતિ આપી નહિ; છતાં મહારાજશ્રીનો આત્મા કુદરતી રીતે પોતાને પ્રેરણા કરવા લાગ્યો કે દીદહી જવામાં ફાયદો છે, જેથી તેમણે દીદહી જવાનું નક્કી કર્યું ને તરતજ અમદાવાદ આવ્યા, અને ત્યાંથી દીદહી ગયા. ભરૂચથી ૧૭ ગાઉ દૂર ગંધાર તીર્થ આવેલું છે.



અને ગંધારથી કાવી પંદર ગાઉ દૂર થાય છે. કાવી એ જંબુસર જીલ્લામાં આવેલું છે. કાવીમાં શિખરખંધી આવન જીનાલયનાં સામસામે બન્ને દેરાસરો સ્વર્ગના વિમાન સરખાં શોભી રહ્યાં છે.

ગુજરાતમાં વડનગરના રહીશ દેપાલગાંધીના વંશ જ બાહુ અને અલુઆ ગાંધી કાવી નગરમાં જતાર્થે આવ્યા તે વખતે કાવી મોટું નગર હતું. ત્યાં તેમને દેરાસર બંધાવવાનો વિચાર થયો. તે સમયે તપાગચ્છ નાયક શ્રી સોમસૂરીશ્વર પણ પરિવાર સહિત ત્યાં પધાર્યા હતા. તે પ્રસંગનો લાભ લઈ બાહુ ગાંધીની પત્ની હીરાબાઈએ અતિ રમણીય મોટો પ્રાસાદ કરાવી ઋષભદેવ સ્વામીની મૂર્તિ બરાવી સૂરિને હાથે સંવત ૧૬૪૯ માં પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

એકદા હીરાબાઈ અને તેમની પુત્રવધુ વિરાંબાઈ જત્રા કરવા ત્યાં આવ્યાં. તેવારે વિરાંબાઈ ઉંચા હોવાથી બારણું તેમને નીચું લાગ્યું તેથી બિન્ન થઈને માથું ધુણાવ્યું.

વિરાંબાઈને માથું ધુણાવતાં જોઈ સાસુજીએ પૂછ્યું “કેમ વહુજી માથું ધુણાવ્યું ?” એ સાંભળી વહુ બોલી “સાસુજી ! આપે દેરાસર તો બહુજ ઉતમ કરાવ્યું છે. અને શિખર પણ અનુપમ છે, પણ આ મંદિરનું બારણું નીચું કરાવી આ પ્રાસાદની સુંદરતામાં ખામી આણી છે.”

તેવારે સાસુજીને રીસ ચઢી ને જણાવ્યું કે “હે સુલ-

ક્ષણી ! તમને જો હોંશ હોય તો પિતાને ત્યાંથી ધન મંગાવી બીજું મંદિર બંધાવી બારણું મોટું કરાવો. ” વિરાંબાઇ ગંભિર હતાં જેથી સાસુજીના શબ્દો પેટમાં ઉતારી દીધા. પછી થોડા દિવસ જવા બાદ પિતાને ત્યાંથી અસંખ્ય દ્રવ્ય મંગાવી બીજાજ વરસમાં સં. ૧૬૫૦ માં બીજું પોતાની સાસુથી પણ વધુ સુંદર મંદિરનું ખાતમુહૂર્ત કરાવ્યું અને પાંચ વર્ષમાં તો દેવવિમાન સરખું આવન જીનાલયનું મંદિર તૈયાર કરાવી દીધું અને તેનું ‘ રત્નતિલક પ્રાસાદ ’ એવું નામ રાખ્યું.

પુણ્યવંતને શી ખામી હોય ! તેમના લાગ્યવશથી તરતજ એ સમયે ફરતા ફરતા ( સોમસુંદરસૂરિ ) સેનસૂરિજી ત્યાં પધાર્યા. તેમણે ધર્મનાથ સ્વામીની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૬૫૫ માં કરી ને અંજનશલાકા પણ કરી. એજ સેનસૂરિ મહારાજે સાસુજીના દેરાસરની પણ પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. મંદિર દરીયા કિનારે આવેલું છે.

આ દેરાસરની સંભાળ જંખુસરનો સંઘ રાખે છે.

હાલમાં જીર્ણોદ્ધારનું કામકાજ ચાલુ છે

કાવી તીર્થની યાત્રા કરવા ખંભાત થઇને મચ્છવામાં જવાય છે તેમજ પાદરા થઇને પણ જવાય છે.

શ્રી દીપવિજયજી કવિરાજે આ શ્રી ઋષભદેવ તથા ધર્મનાથના સ્તવનની ઢાલ સં. ૧૮૮૬ માં બનાવી છે.

## ૭ પરોલી

ગોધરા તાબે પરોલી ગામમાં શ્રી નેમીનાથ સાચા દેવનું તીર્થ હતું.

## ૮ પારેલા

પારેલા ગામમાં શ્રાવકનું ઘર નથી, છતાં પાર્શ્વનાથનું મંદિર છે, તેને અઢારે વર્ષના લોકો પૂજે છે. પ્રથમ એ પ્રતિમાને વડોદરાના શ્રાવકોએ વડોદરે લાવવા પ્રયત્ન કરેલો પણ આપેલી નહીં. પછી તેમને એટલે પારેલાના લોકોને પૂજા વગેરેની વિધિની સમજ પાડી, જેથી તેઓ હવે જૈન શૈલી પ્રમાણે પૂજા કરે છે. પ્રતિમા ઘણીજ ચમત્કારીક છે. દર્શન કરવા લાયક છે.

પારેલા વડોદરેથી સાત ગાઉ દૂર થાય છે અને વડોદરા-ગોધરા રેલ્વેના છાણી સ્ટેશનથી જે બીજું સ્ટેશન આવે છે ત્યાંથી દોઢ-એ ગાઉ થાય છે.

## ૯ સ્થંભનપુર ( ખંભાત )

સ્થંભન પાર્શ્વનાથ સંબંધી હકિકત માટે જુઓ પાછળ 'સ્થંભન પાર્શ્વનાથ' ખંભાત આણંદથી બીજી રેલ્વેમાં જવાય છે.

## ૧૦ ખેડા

સ્ટેશન મહેમદાવાદ છે, મહેમદાવાદ એ મહમ્મદશાહ બેગડાએ પંદરમા સૈકામાં વસાવેલું છે. અમદાવાદનો સુલતાન મહમદ બેગડો એ ઇતિહાસમાં મશહૂર છે. તેણે જુનાગઢ અને પાવાગઢની તળેટીમાં આવેલ ચાંપાનેર એ બન્નેના ગઢ જીત્યા હતા. તેથી તે બેગડો કહેવાણો. તે માટે જુઓ ગુજરાતી ઐતિહાસિક સાહિત્ય !

મહેમદાવાદથી ખેડા સાત મૈલ દૂર આવેલું છે, ખેડામાં જૈનોનાં પાંચસો ઘર છે. ત્યાં ધર્મશાળા તથા ઉપાશ્રય ઘણા છે. ખેડામાં ઉંટડીવાટે ધર્મશાળા છે. દેરાસરો લગભગ છ, સાત જેટલી સંખ્યામાં છે.

ખેડાને શાસ્ત્રમાં ખેટકપુર પણ કહે છે.

ખેડામાં ભીડભંજન પાર્શ્વનાથનું દેરાસર વિશાળ અને મોટું છે. તે માટે વિશેષ હકીકત જાણવાને જુઓ પાછળ ભીડ ભંજન પાર્શ્વનાથ ?

ખેડા હાલમાં ભાંગી ગયેલું છે. ખેડા ભાંગીને મહેમદાવાદ વસ્યું છે.

## ૧૧ માતર.

ખેડા જીલ્લામાંના નડીયાદ તાલુકાના મહુધા ગામની

નજીક સુંદુંજ નામે પુરાતની ગામ છે. તે ગામમાં એક ખારોટ રહેતો હતો, તે ખારોટની ઘરની નજીકમાં વિશાળ વાડો હતો. તે વાડામાં ખારોટના પૂર્વ પુણ્યના પ્રભાવવડે પાંચમા સુમતિનાથ પ્રગટ થયા. આ વાડામાં સુમતિનાથ જમીનની અંદર ક્યારે અને કયી વખતે સ્થાપન થયા તેનો પત્તો હજી સુધી મળતો નથી. જેમ જેમ આબુખાબુના ગામના રહેવાશીઓને ખબર પડતી ગઈ. તેમ તેમ તેઓ દર્શનાર્થે આવવા લાગ્યા.

પ્રભુજીને પણ હવે બહાર પધારવાની મરજી થઈ, તેથી તેમણે માતરના રહેવાશી શા. જીવરાજ સુંદરજી તથા દેવચંદ વેલજી તથા શાહ નથુ ગાંધી એ ત્રણેને સ્વપ્ન આપ્યું કે સુંદુંજ ગામમાં ખારોટના વાડામાંથી તમે મને બહાર કાઢજો, પછી તેઓ ત્યાં આવ્યા અને ભગવાનને પ્રગટ કર્યા. થોડુંક ખોદ્યું કે તરતજ બીજી પણ બે પ્રતિમાઓ ત્યાં પ્રગટ થઈ, આ વાતની ખબર પડતાં આબુખાબુથી દરેક ગામના લોકો ત્યાં આવ્યા, જમીનમાંથી પ્રભુને જમીન ઉપર પધરાવ્યા. તે સમયે ભગવંતના પવિત્ર અંગે માટી વગેરે ભરાઈ હતી, તેથી પ્રતિમા ઝાંખી છતાં તેજવંત અને ચમત્કારીક જણાતી હતી. પછી જ્યારે ગાયનું દુધ અને પવિત્ર જળ મંગાવી વીધિ સહિત સ્નાત્ર કરાવ્યું, તો ત્રણે પ્રતિમાઓ આબેહુબ તેજવંતી જણાઈ.

ખારોટે પોતાના ઘરમાં ગાયના છાણથી થોડીક જગા લીંપી સાફ કરી બાજેઠ ઉપર ભગવાનને પધરાવી

વિધિ સહિત પૂજન કર્યું અને ત્યાં સર્વ કોઈ દર્શનને માટે આવવા લાગ્યા.

હવે દરેક ગામના લોકો પોતપોતાને ગામ પ્રતિમાજી લઈ જવાનો વિચાર કરવા લાગ્યા. વળી માતરના ત્રણ જણ પણ અહીંયાં આવેલા છે કે જેમને અધિષ્ઠાયકે સ્વર્ગ આપ્યું હતું. પછી એમ નક્કી થયું કે પ્રભુજીનો જ્યાં હુકમ હોય ત્યાં લઈ જવા; એમ વિચાર કરી સર્વ ગામના લોકોએ એકઠા થઈને ચીઠીયો નાખી. જે ગામની ચીઠી આવી તે ગામના લોકો નાહી ધોઈ સ્વચ્છ કપડાં પહેરી ભગવાનને ઉપાડવા ગયા પણ ભગવાન ઉપડયાજ નહી. ઘણા લોકોએ એક સાથે ઉપાડવા માંડ્યા પણ હજારો મણુ ભાર યાતો વજની માફક સ્થીર હોઈ પ્રભુ કોઈનાથી ઉપડી શક્યા નહી.

હવે માતરના ત્રણ જણાએ અત્યારસુધી ધીરજથી એસી રહ્યા હતા, તેઓ આગળ આવી સંઘને નમ્રતાથી અરજ કરવા લાગ્યા કે “ જો તમારી રજ હોય તો અમે નાહી ધોઈ સ્વચ્છ થઈ ભગવાનને ઉપાડીએ, અમારાં ભાગ્ય હોય તો અમારાથી ઉપડે અને અમારે ગામ ભગવાન પધારે. ” સર્વ લોકોએ રજ આપી. પછી તેઓ નાહી ધોઈ સ્વચ્છ વસ્ત્ર પહેરી એ ત્રણે જણ ભગવાન પાસે આવી પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા “ હે ભગવાન, આપ હમારે ગામ પધારો ! અને અમારા ગામની જાહોજલાલીને વધારો ! અમારી હૃદયની પ્રાર્થના સ્વીકારો ? ” એમ કહી એ ત્રણે જણે સર્વ સંઘની અન્ન-

યખી વચ્ચે ભગવાનને કુલના દડાની માફક ઉપાડ્યા અને ગાડામાં પધરાવ્યા. ગાડું એની મેળેજ માતર ગામ તરફ વળીને ચાલવા લાગ્યું. તે થોડેક દૂર જઈને ઉભું રહ્યું. પછી ગાડાંને બળદ જોડીને માતર તરફ ચાલતું કર્યું. સર્વ સંઘે નક્કી કર્યું કે મહા પ્રભુને માતર ગામે જવાની મરજી છે, એમ ધારી સર્વ લોકો માતર આવ્યા. માતરના ત્રણે શ્રાવકો પ્રતિભાજીની આમ્રપાસ ચાલવા લાગ્યા. સર્વ લોકોની ખુશાલીમાં ફક્ત બારોટ જ એક નારાજ હતો, તેના ઘેરથી ભગવાન ખીજે ઠેકાણે જાય તેથી તેને મન દીલગીરી થવા લાગી. પણ સર્વ લોકોએ તેને શાબાસી આપવા માંડી અને પચાસ રૂપીયા શીરપાવના આપી બારોટને ખુશી કર્યો.

હવે અહીંયાં પ્રતિભાજીને લઈને સર્વ માતરની નજીક નદિને કાંઠે આવી પહોંચ્યા, તો નદી ચારે કાંઠે પાણીથી ભરપૂર હતી. એટલે પ્રભુને નદી ઓળંગીને પેલેપાર કેવી રીતે લઈ જવા તે માટે વિચારમાં પડ્યા. એટલામાં તો ગાડીવાને ગાડું નદી તરફ હાંકી મુક્યું. કારણ કે સર્વ જણ ચારે તરફ પાણી જોતા હતા; પણ ગાડીવાન પાણી દેખતો નહોતો. તેથી સર્વ લોક ના, ના, કહેવા છતાં પણ ગાડું નદીમાં ચાલ્યું અને સામે પાર ઉતરી ગયું. સર્વ લોકના આશ્ચર્યની સીમા રહી નહી. અને આજકાલ ખરેખર આ પ્રભુજ સાચા દેવ છે, એમ વિચારી સર્વ લોકોએ પ્રભુનું નામ ‘ સાચા દેવ ’ પાડ્યું.

માતરમાં પ્રથમ એક ઓરડામાં બાજેઠ ઉપર પ્રતિમાજીને પરોણા દાખલ પધરાવ્યા. સાચા દેવની ગામેગામ પ્રખ્યાતિ થવાથી ગામે ગામના જૈનો જાત્રા અર્થે માતરમાં આવવા લાગ્યા. મૂળ નાયકજીનું ત્રણ શિખરબંધી દેરાસર કરાવી તેમાં સંવત ૧૮૫૨ માં ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા થઈ; પણ આ દેરાસર ઘણું નાનું હતું જેથી જેમ જેમ ઉપજમાં વધારો થતો ગયો તેમ તેમ મોટું દેરાસર બંધાવવાનો લોકોનો વિચાર થયો. સંવત ૧૮૬૭ ના મહા શુદ્ધી ૫ ને રોજ ફરી પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી. ભમતીમાં આવન જીનાલયની પ્રતિમાઓ પાલીતાણેથી લઈ આવી માતરમાં પધરાવવામાં આવી. પ્રતિષ્ઠા વખતે ધામધુમ સારી કરવામાં આવી, તે પછી દેવલનું શીખર સં. ૧૯૩૮ ની સાલમાં પડી ગયું તેમજ તેમાંના અખંડ દીવાનો નાશ થયો જેથી સંઘના સર્વ લોકમાં ભય પ્રગટ થયો. પણ જેવી દૈવેચ્છા ? ભાવી ભાવની જેવી મરજી સમજીને મૌન રહ્યા, પડી ગયેલું શિખર ૧૯૪૫ ની સાલમાં બંધાવ્યું, તેમજ ધજગરો પણ ચઢાવ્યો, તેનું મુદૂર્ત્ત સંવત ૧૯૪૫ ના જેઠ વદી ૧૦ ના રોજનું હતું.

અહીંયા જૈન ભાઈઓને ઉતરવાને માટે અમદાવાદવાળા શેઠ મગનભાઈ કરમચંદે વિશાળ ધર્મશાળા બંધાવી છે, તેમજ બીજી હડીભાઈ કેશરીભાઈની ધર્મશાળા છે. દેરાસરનું શિખર અને ધજગરો ચડાવતાં એકંદરે દેરાસરનું ખર્ચ



કુલે રૂપીઆ ચાર લાખ થયું હશે. માતર ખેડાથી બે ગાઉ થાય છે.

## ૧૨ અમદાવાદ.

અમદાવાદ શહેર અહમદશાહ બાદશાહે સં. ૧૪૧૩ ની સાલમાં વસાવ્યું છે. તે સમયથી તે આજ સુધી અમદાવાદ જૈન પુરી તરીકે મશહૂર છે. આ શહેર મીલ ઉદ્યોગ માટે પ્રખ્યાત છે. જેથી વેપાર હમેશ વધતો જાય છે. વેપારમાં આ શહેર મુંબઈથી ઉતરતું બીજે નંબરે છે. આ શહેરમાં મોટાં મોટાં સો ઉપર દેરાસરો છે. દીલ્લી દરવાજા બહાર બહારની વાડીના નામથી ઝાળખાતું શેઠ હઠીસીંગ કેશરીસીંગનું દેરાસર સૌથી મોટું, વિશાલ, રમણીય અને ભવ્ય છે. મૂળનાયકજી શ્રી ધર્મનાથજી બીરાજમાન છે. દેરાસર બાવન જીનાલયનું અને મોટા વિસ્તારવાળું છે.

અકબર બાદશાહને પ્રતિબોધ કરનાર પ્રખ્યાત હીરવિજયસૂરિની મૂર્તિ ડોસીવાડાની પોળમાં અષ્ટાપદજીના દેરાસરમાં છે. હીરવિજયસૂરિ દીલ્હી જવા માટે પ્રથમ અમદાવાદ આવ્યા હતા. અહીંના સુબા ઉપર દીલ્હીથી સુલતાનનો પેગામ આવવાથી અહીંયાં સૂરીશ્વરની ઇજ્જત આખરૂમાં સુબાએ વધારો કરી બાદશાહનો પેગામ કહી સંભળાવ્યો, જેથી અહીંયાંથી સૂરીશ્વરજી દીલ્હી તરફ જવાને રવાને થયા. તેમજ સેનપ્રશ્નના કર્તા શ્રી વિજયસેનસૂરિ, કલ્પકરણાવ-

લીના રચનાર શ્રી ધર્મસાગરજી ઉપાધ્યાય, મહાપુરૂષ યથો-  
વિજયજી તેમજ વિજયસિંહસૂરિની આજ્ઞાથી ક્રિયા ઉદ્ધાર  
કરનાર શ્રી સત્યવિજયપન્યાસ, જ્ઞાનવિમલસૂરિ, પદ્મદ્રહ પદ-  
વીધારક શ્રી પદ્મવિજયજી, રૂપવિજયજી વગેરે અનેક મહાન્  
જેનાચાર્યો આ રાજનગરને પોતાના ચરણથી પાવન કરી  
ગયા છે.

અમદાવાદ શહેરમાં લગભગ ૧૩ પુસ્તક ભંડારો છે,  
શહેરની પાસે રાજપરમાં ચિંતામણી પાર્શ્વનાથનું દેરાસર છે.  
જે પ્રતિમા શ્યામ સ્વરૂપ સંપ્રતિ રાજની ભરાવેલ છે. દર  
રવિવારે સેંકડો લોકો દર્શનને માટે ત્યાં જાય છે. તેમજ દેવ-  
શાને પાડે, વાઘણ પોળમાં અને કાળુસાંગની પોળમાં ચિંતા-  
મણી પાર્શ્વનાથ ખિરાજમાન છે.

ફતાસાની પોળે રીચીરોડના રસ્તે પ્રખ્યાત મહાવીર  
સ્વામીનું દેરાસર શોભી રહ્યું છે.

ડોસીવાડાની પોળમાં મંદીરસ્વામી, ભાભા પાર્શ્વનાથ,  
ત્યાંથી આગળ બારીયેથી ઉતરતાં જગવદ્દલ પાર્શ્વનાથનું  
દેરાસર કે જેમની મૂર્તિ ભોંયરામાં છે. આદેશ્વર પણ ભોંયરામાં  
છે, ઉપર સહસ્રકૃષ્ણ અને ધર્મનાથજી છે. બહાર શાંતિનાથ-  
જીનું શિખરબંધી દેરાસર છે.

મુલેવા પાર્શ્વનાથની ખડકીમાં મુલેવા પાર્શ્વનાથજીનું  
દેરાસર છે.

તી. ૨

અમદાવાદ એ જૈન ધર્મનું અપૂર્વ જહોજલાલીવાળું શહેર ગણાય છે. એટલુંજ નહીં પણ તે સેંકડો દેરાસરો, ઉપાશ્રયો, ઘણી પાઠશાળાઓ, સભાઓ, કન્યાશાળા વગેરેથી પોતાની શોભામાં વધારો કરી રહ્યું છે.

શહેરમાં ભદ્રનો કીલ્લો જોવા લાયક છે, ત્યાં મોટું ટાવર (ધડીયાલ) છે જે આખા શહેરમાં લગભગ સંભળાય છે.

માણેકચોકમાં પાદશાહનો હજીરો અને રાણીનો હજીરો જોવા લાયક છે. આસ્ટોડીયા દરવાજા બહાર શાહ-આલમનો રોજો વગેરે ઇતિહાસીક સ્થળો પણ છે, તે જોવા યોગ્ય છે. જુનાગઢનો છેલ્લો રાજા, 'રા' માંડલિક તેની કબર માણેકચોકમાં કંદોઈઓળમાં છે. અમદાવાદમાં દેરાસરો લગભગ ૧૧૫ ની સંખ્યામાં છે.

અમદાવાદમાં સુલતાન પછી દીલ્હી તરફથી સૂબાઓ રહેતા હતા. તેઓ તેમના હુકમથી ગુજરાત ઉપર હકુમત ચલાવતા હતા. સામ્રમતીના તટ ઉપર આવેલું આ શહેર હાલમાં સારી રીતે જહોજલાલી ખતાવી રહ્યું છે. અહીંયાં મરીચી પોળમાં ધર્મશાળા છે. સ્ટેશન ઉપર પણ ધર્મશાળા છે.

## ૧ અમદાવાદ શહેરની શહેર જાત્રાનું સ્તવન.

વિદ્યા દેવી વીનવું, ગણધર ગુણ સ્તવુંરે,  
કરું ગુરૂ ચરણે ગુંજર, પ્રણમું પ્રભુ પ્રેમેરે.

- અરિહંત સિદ્ધ આચાર્યો, શ્રી ઉપાધ્યાયજીરે,  
નમુ મુનિ અણુગાર, પ્રણમું ૨
- રાજનગર રણિયામણું, જીનપુર ગણુંરે,  
ગુર્જર દેશ મોઝાર. પ્રણમું. ૩
- દેવાધિદેવનાં દેહરાં, શહેર શેહરાંરે,  
નમજો ભવિક નરનાર. પ્રણમું. ૪
- રત્નપોળે રત્ન રાજતાં, ગુણે ગાજતાંરે.  
ચૈત્ય વાઘણપોળ ચાર. પ્રણમું. ૫
- રીખવ અજીત ચિંતામણિ, વીર જગધણીરે.  
મુળનાયક મનોહાર. પ્રણમું. ૬
- સંભવ વીર સંભારીએ, મોહ મારીયેરે,  
ચોમુખ શાંતિ જુહાર. પ્રણમું. ૭
- ઝવેરી લેરીઆ વીરજી, નીસા પોળજીરે,  
જગવદ્ધલ જયકાર. પ્રણમું. ૮
- શેખના પાડે વંદીએ, ખિંબ નંદીએરે,  
ચાર કરે ભવ પાર. પ્રણમું. ૯
- દેવસાપાડે ચિંતામણી, ચિંતા આપણી રે,  
ચૈત્ય ચુરે ચત્વાર. પ્રણમું. ૧૦
- ઢાઢા સાહેબની પોળમાં, રંગરોળમાંરે,  
શાંતિ વિશ્રાંતિ વિહાર. પ્રણમું. ૧૧

- પાંજરે મોરીયા પાર્શ્વજી, વિહરમાન બજરે,  
ખટ પ્રભુ પ્રાસાદ હાર. પ્રભુમું. ૧૨
- વીર સોદાગર શેરીએ, સેવી ઘેરીએરે,  
માંહે મહીપતિ દાર. પ્રભુમું. ૧૩
- નગીના પોળે રીખવજી, કોઇ કહે વીરજીરે;  
માણુકચોક બજર. પ્રભુમું. ૧૪
- માંડવીની પોળે આવજે, જોડે લાવજેરે,  
જાત્રજી જસકાર. પ્રભુમું. ૧૫
- મંદિર સમેત શિખર તણું, શોભે અતિ ઘણુંરે,  
સંવત્સરી શ્રેયકાર. પ્રભુમું. ૧૬
- નાગજી ભુધર શેઠની, લાલલાઇનીરે,  
કાકા બગીઆની ઝાર. પ્રભુમું. ૧૭
- ગુસા પરિખની પોળમાં, પૂજા ખોળમાંરે,  
સુરદાસ બારી પસાર. પ્રભુમું. ૧૮
- દાદાજીનાં દર્શન કરી, રાયપુર ફરીરે,  
કામેશ્વર સુખકાર. પ્રભુમું. ૧૯
- સંભવ દેવને પ્રભુમીએ, વાઘેશ્વર નમીરે,  
આદીશ્વર અવધાર. પ્રભુમું. ૨૦
- શામળા પોળ નીહાળજે, કષ્ટ ટાળજેરે,  
સેવો દેવળ ત્રય સાર. પ્રભુમું. ૨૧

- ઢાળની પોળે ઢળી મળી, ધન પીપળીરે,  
જુહાર પોળ હુહાર. પ્રભુમું. ૨૨
- રૂપા સુરચંદની પોળને, દાઘ ઓળનેરે,  
પોળ ઘાંચીમાં વિસાર. પ્રભુમું. ૨૩
- મહુરત પોળે માલને, ખેતર પાળનેરે,  
ભટ્ટી પોળે ભવતાર. પ્રભુમું. ૨૪
- વીરવિજય દેરી ઝારીએ, બેસી બારીએરે,  
ફતાસા પોળ સ્વીકાર. પ્રભુમું. ૨૫
- હરકોર શેઠાણી કેરું, દેહરું ખરુંરે,  
શ્રી શ્રેયાંસ શ્રીકાર. પ્રભુમું. ૨૬
- વાસુપૂજ્ય વિભુ વંદીએ, પાપ ખંડીએરે,  
જીન ગૃહ જીજ્ઞાસાર. પ્રભુમું. ૨૭
- મનહર મહાવીર મુરતી, પુણ્ય પુરતીરે,  
રીચીરોડે રચીકાર. પ્રભુમું. ૨૮
- હોંશી ડોશીવાડા તણી, ભલી બાંધણીરે,  
અષ્ટાપદ અવિકાર. પ્રભુમું. ૨૯
- નંદીશ્વર ક્રીપ નિરખીએ, હૈડે હરખીએરે,  
રૂપભ કસુંબા કીનાર. પ્રભુમું. ૩૦
- ભાભા પાર્શ્વ સીમંધરા, મંગળકરારે,  
મહાવિદેહ શૃંગાર. પ્રભુમું. ૩૧

હાજી પટેલની પોળમાં, શાંતિ સોળમારે,  
અવિચળ કાંતિ અપાર. પ્રજ્ઞમું. ૩૨

ભોંયરા નીચે ભોંયરું, ભવ ભય હરુંદે,  
ભોંયરું મુક્તિ દેનાર. પ્રજ્ઞમું. ૩૩

ભવન યુગલ નમી રામજી, મંદિર રમીરે,  
પાદશાહ પ્રતિકાર. પ્રજ્ઞમું. ૩૪

પીંપરડી ખારા કુવા તણી, લાંબેશર ભણિરે,  
ટંકશાળે દીલદાર. પ્રજ્ઞમું. ૩૫

મનસુખભાઈ પોળે પધારજો, હૈયે ધારજોરે,  
રાજમતી ભરથાર. પ્રજ્ઞમું. ૩૬

જહાંપનાહ રાજા મહેતા તણી, કાળુ સંગ ભણીરે,  
ભોંયરું શીવ ભંડાર. પ્રજ્ઞમું. ૩૭

હાંદા કુંથુજીન લાવરી, સદા સોમ શરીરે,  
ધન ધન ધનાસુતાર. પ્રજ્ઞમું. ૩૮

સંભવ પાંચકુવે નમી, પાડાપોળ નેમિરે,  
સદાવ્રત સરકાર. પ્રજ્ઞમું. ૩૯

સારંગપુર સીધાવશો, કેને કહાવશોરે,  
રાજપુરે રવિવાર. પ્રજ્ઞમું. ૪૦

પંચભાઈ ગોલવાડમાં, મહાજન વાડમાંરે,  
કીકાભટ સરદાર. પ્રજ્ઞમું. ૪૧

- જે વંડે જે વાડીએ, એક અંગલેરે,  
સંભવ લુણસાવાડે. પ્રભુમું. ૪૨
- ભંડેરી પોળે પૂજા કરો, શાંતિ દિલ ધરોરે,  
સરસપુર પુર બહાર. પ્રભુમું. ૪૩
- શાહપુર માંહે સંચરો, શુ' સેવા કરોરે;  
ખટ જીન ભવન સંભાળ. પ્રભુમું; ૪૪
- જમનાભાઇની મીલમાં, રાખો દીલમાંરે,  
પાર્શ્વ જીનેંદ્ર દેહાર. પ્રભુમું. ૪૫
- જમાલપુર જઈ પાર્શ્વજી, તીર્થપટ ભજોરે,  
હરીપુર દરબાર, પ્રભુમું. ૪૬
- હઠીભાઇની વાડીએ, કર્મ કહાડીયેરે,  
શ્રી ધર્મ શર્મ દાતાર. પ્રભુમું. ૪૭
- ગૃહ દેવાલયની ઘણી, પ્રતિમા તણીરે,  
ભત્રા કરો ધરી પ્યાર. પ્રભુમું. ૪૮
- પુણ્ય વિજય પાઠશાળા જો, પ્રભુ પાળજોરે,  
વિત્ત નમે વાર વાર. પ્રભુમું. ૪૯
- મનસુખ દેજો તન સુખ, જન મનસુખરે,  
હોજો સુખ હજાર. પ્રભુમું. ૫૦
- ઓગણી પંચોતેર વર્ષમાં, પૂર્ણ હર્ષમાંરે,  
રચના રચી રસદાર. પ્રભુમું. ૫૧
- ભણે ગણે રમરે સાંભળે, દુઃખ દળ ટળેરે,  
તરત તરે સંસાર. પ્રભુમું. ૫૨



### ૧૩ નરોડા.

અમદાવાદથી પ્રાંતીજ રેલવેમાં જતાં અમદાવાદથી બીજું સ્ટેશન છે. વિશેષ હકીકત માટે જુઓ નરોડામાં પાર્શ્વનાથ.

### ૧૪ મગોડી.

દેરાસર મગોડીમાં એક છે, જેમાં મુળનાયકજી રીખવ-દેવજી તથા બીજાં ૨૯ બિંબ સંપ્રતિ રાજાનાં ભરાવેલાં છે. દેરાસર સાંગા ભારધયાના સુત હરીસંગે સંવત ૧૩૧૯ માં બંધાવ્યું છે, ત્યારપછી સંવત ૧૯૯૫ માં જીર્ણોદ્ધાર થયો છે. શ્રાવકના ઘર આશરે ૧૫ થી ૨૦ હશે. ધર્મશાળા એક છે. આ ગામમાં દશ વરસ અગાઉ ખેતરમાં કુવો ખોદતાં મહાવીર સ્વામીની પ્રતિમા આશરે વાર જેટલી ઉંચી તથા બીજા બે કાઉસગીયા નીકળ્યા છે. તે પ્રતિમાઓ સંપ્રતિ રાજાની ભરાવેલી ઘણીજ સરસ અને મન ઠરે તેવી છે. ખોદકામ કરતાં ખેતરમાંથી બીજી પ્રતિમાઓ પણ નીકળવા સંભવ છે. અમદાવાદથી પ્રાંતીજ રેલવે લાઇનમાં ડોડોડા સ્ટેશનથી લગભગ બે માઈલ થાય છે.

મગોડીના મહાવીર સ્વામીને રૂપીઆ પચ્ચીસો ન કરાના કબુલ કરી મુંબઈમાં લાવવામાં આવ્યા હતા,

તેમજ બે કાઉસગ્ગીયા તેમની સાથે હતા. હમણા એ ઝવેરી બજારમાં ખારા કુવાની સામે બેચર નાનચંદના માળાની જોડેના માળામાં પહેલે માળે પધરાવેલ છે. પ્રતિમાજી ઘણુંજ અલૌકિક ને સફેદ છે.

## ૧૫ ભોયણીજી.

ભોયણીજી તીર્થ એ હમણાંજ લગભગ પચાસ વર્ષ થયાં પ્રગટ થયેલું છે. તીર્થ મહા પ્રભાવિક અને ચમત્કાર પૂર્વક પ્રગટ થયેલું છે.

એક દિવસ ભોયણીના રહીશ કેવલ પટેલને નવો કુવો ખોદવાનો વિચાર થયો જેથી ભોયણી ગામની ઉત્તર દિશાએ એક ખેતરવા દૂર પટેલે પોતાના-ખેતરમાં શુભ મુહૂર્તે કુવો ખોદાવવાનું શરૂ કર્યું. ત્રણ હાથ જેટલું ખોદ્યા પછી ખપોરના સૌ મનુર સાથે ભાતું ખાવા બેઠા. ત્યાં તે ખાડામાંથી અનેક પ્રકારના વાદિત્રના અવાજો થવા લાગ્યા. મનુર લોકો તેનું કારણ સમજી શક્યા નહી. એટલામાં બંધુકનો ગેબી અવાજ થયો અને કુવો ફાટી માટીનો પોપડો ઉંચો થઈ આવ્યો, જેથી તેમાં ચીરો પડેલો દેખાયો. વળી અંદર રંગ જણાવા લાગ્યા. પછી મનુરોએ આસ્તેથી પોપડો ખસેડી નાખ્યો એટલે આરસપહાણની એક પ્રતિમા અને બે કાઉસગ્ગીયાનો ઉપલો લાગ જણાવા લાગ્યો, પછી ધીરે ધીરે માટી ખસેડીને તેમને બહાર કાઢ્યા. બહાર કાઢતાં

ખીલકૂલ બોલે લાગ્યો નહી. હવે આ મૂર્તિને બહાર કાઢી, પણ આ કયા ધર્મના દેવ છે તે આ લોકો સમજી શક્યા નહી. જેમ જેમ ખબર ફેલાતી ગઈ તેમ તેમ આસપાસના લોકો આવવા લાગ્યા, કુકવાવના જોનો તેમજ ખીલ લોકો તથા ગોરજી બાલચંદ્રજી પણ આવ્યા, મૂર્તિઓને દૂધ વગેરેથી પખાલ કરતાં અને લાંછન જોતાં ગોરજીને માલૂમ પડ્યું કે “આ તો મહીનાથજી છે.” આ બનાવ સંવત ૧૯૩૦ ના મહા સુદી ૧૫ ને શુક્રવારને દિવસે બન્યો, ક્યાંઈ વૈશાખ સુદી પુનમ પણ લાખી છે. પછી કુકવાવના શ્રાવક ત્રિભોવને ત્રણ દિવસ સુધી ત્યાંજ પખાલ પૂજા કરી અને સર્વને જણાવ્યું કે આ અમારા ધર્મના દેવ છે અને ભોયણીમાં કોઈ શ્રાવકનું ઘર નથી જેથી અમે અમારે ગામ લઈ જઈશું અને પૂજા વગેરેનો બંદોબસ્ત કરાવશું. એક તરફ કુકવાવવાળા અને ખીજી તરફ કડીવાલા પોતપોતાને ગામ ભગવાનને લઈ જવાને તકરાર કરવા લાગ્યા. ભોયણીવાલાઓ પણ પોતાને ગામ રહે તેવો આગ્રહ કરવા લાગ્યા, જેથી કુકવાવ વાળાઓએ તેમને રૂપીયાની લાલચો આપવા માંડીને તેમને સમજાવવા લાગ્યા પણ તેઓને કાંઈ રૂચ્યું નહી.

પછી ત્યાં એવી રીતે પતાવટ કરી કે ભગવાનને ગાડામાં પધરાવો ને ગાડું જે તરફ જાય ત્યાં ભગવાનને લઈ જવા. હવે કુકવાવ વાળાઓએ ગાડાનું ધુસરું પોતાના ગામ તરફ રાખી ભગવાનને તેમાં પધરાવ્યા. પણ ધુસરું ફરીને દશ

વીશ ડગલાં વગર બળદે લોચણીજી તરફ ચાલ્યું. લોકોએ તરત ગાડું પકડી લીધું. ગાડામાં જ્યારે ભગવાનને પધરાવ્યા ત્યારે પવન ઘણું હતો છતાં દીપક અખંડ હતો. હવે ગાડું લોચણીજીમાં આવ્યું ને ત્યાં પટેલ અમથા રવજીની ઓરડીમાં પધરાવ્યા. પછી લોચણીના લોકોએ ઉધરાણું કરી પૂજા કરવાને કેશર વગેરેનો અંદોળસ્ત કર્યો.

આ ખબર દેશ પરદેશ ફેલાતા હજારો લોકો યાત્રા કરવાને આવવા લાગ્યા, ને હજારોની આવક પણ થઈ. ભગવાનને અમી ઝરતી દેખાઈ, લોકો અનેક પ્રકારે માનતા કરવા લાગ્યા.

એક ઢેઢે માનતા કરી કે “ માડું અમુક કામ થશે તો હું ભગવાનનાં દર્શન કરી પાંચ રૂપીયા ભંડારમાં નાખીશ.” ભાગ્યયોગે તેનું કામ સિદ્ધ થયું ને ભગવાનના દર્શન કરવા આવ્યો, પણ ઢેઢે હોવાથી તેને દર્શન કરવા દેવામાં આવ્યાં નહીં જેથી તે બારણાની બહાર બેઠો. એમ કરતાં બે દિવસ થયા ને અભિગ્રહ કર્યો કે “ જ્યાં સુધી ભગવાંત દર્શન આપે નહીં ત્યાંસુધી મારે અહીંથી ઉઠવું નહી.” પછી બીજા દિવસની રાતના ભગવાનની સામેની ભીંત પડી ગઈ ને ઢેઢેને દર્શન થયાં. તરતજ ફરીથી એ ભીંત ચણાવવામાં આવી તે પણ પડી ગઈ, ને અધિષ્ઠાયકે સ્વપ્નું આપ્યું કે “ સામે બારણું મુકો કે જેથી હરકોઈ દર્શન કરી શકે. ”

જે ઓરડીમાં ભગવાનને બેસાડવામાં આવ્યા હતા તે

નવી બનાવવાની હોવાથી ભગવાનને બીજી જગોએ પધરાવવામાં આવ્યા ને ડાબી બાજુના કાઉસગીયા ડાબી બાજુએ બેસાડવાને બદલે જમણી બાજુએ બેસાડયા, જેથી જમણા કાઉસગીયા ઉપડયા નહી. પછી ફરીથી જમણી તરફથી કાઉસગીયા ડાબી બાજુએ બેસાડયા, ત્યારે જમણા કાઉસગીયા ઉપાડી તેમને જમણી બાજુએ પધરાવ્યા.

એક માણસે પોતાનું કામ થાય તો પાંચ શ્રીફલ ચડાવવાની માનતા માની'તી. કામ થયા પછી જ્યારે પાંચ નારીયેલ ચડાવવા આવ્યો, તેવારે ત્યાં રહેલા શ્રાવકોએ કહ્યું “માતા મહાદેવનું મંદિર નથી કે શ્રીફલ વધેરાય ? પણ એમને એમ મૂક ? ” પછી તેણે પાંચ શ્રીફલ મૂક્યાં પણ તેને શંકા થઇ કે “ મેં તો વધેરવાની બાધા રાખી હતી, જેથી મારી બાધા પૂરી થશે કે કેમ ? ” આવી તેના મનમાં શંકા થતાં ઘણા માણસોની હાજરીમાં શ્રીફલ આપોઆપ વધેરાઇ ગયાં, જેથી બાધાવાલો રાજ થતો પોતાને ઘેર ગયો.

ઘણી વખતે દેરાસર મંગલીક કીધા પછી રાતના આરતી ઉતરતી હોય, કોઈ ગીત વાદિત્ર વગાડતું હોય તેવા બનાવો બને છે.

ગામના ઠાકોર તથા લોકવસ્તી અર્ધી જૈન જેવી છે, દરેક લોક ભગવાનને માને છે. મહા સુદી ૧૦ ની વરસગાંઠ હોવાથી હજારો માણસોનો મોટો મેળો ભરાય છે. તે વખતે શેઠ મનસુખભાઈ તથા જમનાભાઈ તરફથી સ્વામીવાત્સલ્ય થાય છે.

હાલનું દેરાસર બંધાવતાં આશરે રૂપીયા એક લાખનું ખર્ચ થયું હશે, ત્રણ ધર્મશાળાઓ છે, દરેક પ્રકારે સગવડ સારી છે.

ભગવાનને અમી ઝરતી હતી પણ સંવત ૧૯૩૩ માં મારવાડમાંથી એક બાઇ આવેલી તે પ્રભુની પૂજા કરવા આવતાં એક પગ ઉમરાની અંદર ને બીજો બહાર એવી સ્થિતિમાં અડચણ આવવાથી પાછી વળતાં ચોરડી બહાર પડી ગઇ અને ચોકમાં ચંદણી હતી તે આપોઆપ સળગી ગઇ, અને અમી ઝરતી પણ ત્યારથી બંધ પડી ગઇ.

સંવત ૧૯૩૬ માં દેરાસર શરૂ કરવામાં આવ્યું તે સંવત ૧૯૪૩ માં તૈયાર થયું અને તેજ વરસની મહા સુદી ૧૦ ના રોજ કડીના રહીશ સુધની ચુનીલાલ જોષીતાદાસે પ્રભુને નવા દેરાસરમાં પધરાવ્યા. તે પછી દરેક પુનમે જાત્રા માટે હજી સુધી પણ ત્રણસો ચારસો માણસ આવે છે.

## ધોળકા ( વૈરાટનગર. )

આ ઘણું પ્રાચીન શહેર છે. હાલનું ધોળકા એ અસલ મત્સ્ય દેશની રાજ્યધાની હતી. એટલુંજ નહીં પણ વિરાટ રાજાની રાજ્યધાનીનું મુખ્ય શહેર વિરાટનગર તરીકે પ્રસિદ્ધ હતું કે જ્યાં પાંડવો તેના વંશજોએ વીંજાપુર વસાવ્યું; એક વરસ ગુપ્તપણે રહ્યા હતા. ત્યાર પછી કાળે કરીને ત્યાં આગળ કનકસેન રાજાએ ઇ. ૧૪૪ માં ધોળકા વસાવ્યું; પછી તેણે વડનગર વસાવ્યું, એમ રાસમાલામાં કહ્યું છે.

લવણપ્રસાદનો દાદો (પિતામહ) ધવલક, જે કુમારપાલનો માસો થતો હતો તેણે તેરમા સૈકામાં વિરાટને ઠેકાણે ધોળકા વસાવ્યું, ને ત્યાં તે રાજ્ય કરવા લાગ્યો, તેનો પુત્ર અર્જુન-રાજ. તેને લવણપ્રસાદ નામે પુત્ર થયો. તે બધા ગુજરાતના વક્રાદાર અને મહા મંડલેશ્વર ગણાતા હતા. વીરધવલને ભીમદેવ તથા કુમારપાળે સ્વપ્નમાં આવી કહેવાથી ચૂરરાજ પદવી આપી ગુજરાતનો અધીશ્વર બનાવ્યો હતો તેમજ ગુજરાતની અધિષ્ઠાયાિકા માહણ દેવીએ પણ સ્વપ્ન આપી વીરધવલને ગુજરાત બક્ષ્યું હતું. કુમારપાળે પણ દેવપણામાંથી ભોળા ભીમને સ્વપ્નમાં આવા વીરધવળને ઉત્તર વારસ ઠરાવી ચુર-રાજ પદવી આપવા સૂચના કરી હતી.

ધોળકામાં ત્રણ દેરાસર છે. શ્રીઆદીશ્વર, શાંતિનાથ અને મૂળનાયકજી છે. વૈરાટ નગર અસલ જોનોનું તીર્થસ્થળ ગણા-તું હતું. હાલ એ જગાએ ધોળકા છે એને ધવલક્ષ્મીપુર પણ કહે છે. પૂર્વે એ વીરધવલની રાજ્યધાની હતી. ભોળા ભીમ પછી ગુજરાત વીરધવલના અધિપતિપણા નીચે હતું. વીરધવલ પછી ધોળકાથી ગાદી પાટણમાં તેના વંશજ વીશલદેવે સ્થાપી છે.

હાલમાં દેરાસર ત્રણ છે, એકમાં આદીશ્વર મૂળનાયકજી અને બીજામાં શાંતિનાથજી છે. ભોળા ભીમની (ઉત્તરાવસ્થામાં) પાછળની અવસ્થામાં પાટણ કરતાં પણ ધવલક્ષ્મીપુરની જાહો-જલાલી સારી હતી. કારણ કે તે વખતે તે તો ફક્ત નામથી-જ ગુર્જરેશ્વર હતો, પણ સાચા ગુર્જરેશ્વર તો લવણપ્રસાદ

ને વીરધવલજ હતા. ગુજરાતના સામંત, માંડલિક અને ખંડી-  
યા સરદાર રાજાઓને પરાક્રમી વીરધવલ અને તંના મંત્રી  
વસ્તુપાળ તેજપાળે પોતાની સત્તાને સ્વાધીન કર્યા હતા. ભોળા  
ભીમના તે વફાદાર સામંત હતા. ભોળા ભીમે પૂર્વાવસ્થામાં  
કરેલાં પોતાનાં અવિચારી કૃત્યોથી ક્ષત્રીય રાજ્યોમાં કુસંપ  
સળગાવી પાટણની અને ગુજરાતની પડતી આણી હતી.  
પાછળથી વીરધવળે ગુજરાતને આબાદ કરી તેની જાહોજલા-  
લી વધારી હતી પણ તેમાં પૂર્વનું તેજ નહોતું.

## ૧૭ ઉપરીઆળા તીર્થ.

અહીંયાં લુહારની કોડમાંથી શ્યામવર્ણી ત્રણ પ્રતિમાઓ  
પ્રગટ થઈ હતી. તે ઘણી ચમત્કારીક અને જાત્રા કરવા લાયક  
છે. મુળનાયકજી શ્રી ઋષભદેવ ભગવાન છે. દર ફાગણ સુદી ૮  
મે મેળો ભરાય છે, વહીવટ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી  
કરે છે.

વીરમગામથી ખારાઘોડા જતી ટ્રેનમાં ઝુંડ સ્ટેશનથી  
બે માઇલ દૂર ઉપરીઆળા તીર્થ આવેલું છે.

## ૧૮ વઢવાણ ( કાઠીયાવાડ. )

વઢવાણ એ કાઠીયાવાડમાં એક મોટું અને જીનું શહેર છે.  
રેલવેનું પણ જંકશન છે. વઢવાણ શહેરમાં તથા કાંપમાં દેરા-  
સરો, ધર્મશાલા વગેરે છે. વેપારનું સાફ મથક ગણાય છે.



વઢવાણમાં કુર્કુટેશ્વરજીનું તીર્થ કહેવાય છે. અહીંયાં દેરાસર-  
જી એક ગભારા પાંચનું છે તે ઉપર ત્રણ શીખર છે, ફરતાં ૨૮  
દેરીઓ છે. વઢવાણમાં બીજું સાંવલા પાર્શ્વનાથજીનું દેરાસર  
છે તે પણ શીખરબંધ છે. ત્રીજું મહાવીરસ્વામીનું દેરાસર નદીને  
કીનારે આવેલું છે ત્યાં પગલાં છે, તેમજ ત્યાં શૂલપાણીયક્ષની  
સ્થાપના છે. બીજું વઢવાણ ( વર્ધમાનપુર ) મુશીદાબાદ પાસે  
ભાગીરથી નદીના આસપાસના પ્રદેશમાં ઉત્તર હિંદુસ્થાનમાં  
આવેલું છે. અસ્થીગ્રામ પણ તેને કહે છે. ત્યાં પણ શૂલપાણી  
યક્ષનું સ્થાનક છે. વીર ભગવાન ક્યા વર્ધમાનપુરમાં વિચરેલા  
છે, તે તત્વ કેવલીગમ્ય !

## ૧૯ સીહોર

શીહોરમાં સુપાર્શ્વનાથજીનું મુખ્ય દેરાસર છે, તે સંવત  
૧૯૪૫ માં બંધાવેલું છે. શીહોરના પહાડમાં બ્રહ્મકુંડ છે, તે કુંડ  
ઘણો તારીફ કરવા લાયક છે, તે કુંડમાં પ્રથમ તીર્થંકર આદિ  
નાથની પ્રતિમા દેખાય છે. પ્રતિમાની બેઉ બાજુએ ઇંદ્ર ચામર  
ઢાળતા હોય એવી રીતે ઉભેલા દેખાય છે. તે કુંડની પાસે એક  
કુંગરી છે. તેને શાંતિ શેરી કહે છે, ત્યાં શાંતિનાથજીનાં પગલાં  
છે. શીહોરનું દેરાસર પણ ભવ્ય અને રમણીક છે. હાલમાં  
પાલીતાણા જવા માટે શીહોરથી ગાડી બદલવી પડે છે. તે  
શીહોરથી પાલીતાણે જાય છે. શીહોર સ્ટેશન ઉપર જૈનની  
મોટી ધર્મશાળા છે. ત્યાં ઉતરવાની સગવડ સારી છે. ધર્મ-  
શાળામાં શીહોરના આભૂષણરૂપ માસ્તર દલીચંદ્ર ભાયચંદ

તરફથી અમુક વખત સુધી પાલીતાણુ જતા જત્રાળુઓને ભાતું અપાતું હતું. શીહોરમાં શ્રાવકની વસ્તી સારી છે. આ શીહોર સિદ્ધરાજના રાજ્યકાળમાં તેણે બ્રાહ્મણોને દાનમાં આપ્યું છે તેવી દંતકથા છે.

## ૨૦ પાલીતાણુની તલાટી.

શીહોરથી તેર મૈલ પાલીતાણુ થાય છે. પાદલિપ્ત-સૂરિના સ્મરણ માટે પાલીતાણુની સ્થાપના નાગાર્જુને લગ-ભગ વિક્રમના સમયમાંજ કરેલી છે. ગામમાં પ્રવેશ કરતાં પ્રથમ નદી આવે છે, તેને કાચો પથ્થરનો પુલ બાંધેલો છે. જવાનો રસ્તો શહેરમાં થઈને છે. શહેરમાં આણંદજી કલ્યાણજીનું મોટું કારખાનું છે, પાસે મોટું દેરાસર છે, તેની સામે મોતીશા શેઠની કરાવેલી મોટી ધર્મશાળા છે, વલી શેઠ હીમાભાઈની મેડી તેમજ ધર્મશાળા છે. એવી રીતે બીજી પણ ઘણી ધર્મશાળાઓથી પાલીતાણુ શહેર ગાળ રહ્યું છે. શહેરની બાજુએ પાંજરાપોળ તથા આણંદજી કલ્યાણજીનો વડો છે; ત્યાં પણ ઉતરવાની સગવડ સારી છે. સ્વામીવા ત્સલ્ય વગેરે જમણા ત્યાં જમાય છે. શહેર બહાર એક તરફ ગુરૂકુળ અને બીજી બાજુ શેઠ નરશી નાથાની ધર્મશાળા અને દહેરાસર તેમજ શેઠ નરશી કેશવજીની ધર્મશાળા અને દહેરાસર, તેની પાસે મોતીસુખીયાની ધર્મશાળા અને દેરાસર અનુક્રમે આવેલાં છે, ત્યાંથી તલાટીને રસ્તે ચાલતાં બાળા-તી. ૩

શ્રમ, પુરબાઈની ધર્મશાળા, બાબુની ધર્મશાળા ને દેરાસર, કોટાવાલાની ધર્મશાળા, બીજી પણ ધર્મશાળાઓ વગેરે રળીયામણાં મકાનો શોભી રહ્યાં છે, બગીચામાં દાદાજીનું સ્થાનક છે. શહેરથી તલાટી આશરે દોઢ મૈલ દૂર છે.

તલાટીથી શત્રુંજય પહાડનો ચડાવનો રસ્તો આશરે ત્રણ મૈલ જેટલો છે. છતાં રસ્તો સુગમ છે. ઠેકાણે ઠેકાણે વાવ કુંડ વિસામા વગેરે બાંધેલાં સ્થાનકો છે, રસ્તામાં ઘણે ઠેકાણે તીર્થંકરનાં પગલાં છે; દેખાવ ઘણોજ રળીયામણો છે. તલાટીથી જત્રાણુઓએ ઉપર જોડા લઈ જવા નહી, પહાડ ઉપર થુકવું અગર નાક ખંખેરવું નહી, કારણ કે આ પહાડની ભૂમિ સર્વ તીર્થમય છે. આ સિદ્ધગિરિ પહાડ ઉપર અનંતા મુનિવરો સિદ્ધિપદને વચા છે. ને ભવિષ્ય કાલમાં વરશે. પ્રાયઃ કરીને આ પહાડ શાશ્વતો કહેવાય છે.

પ્રથમ તલાટીથી પૂજા ચૈત્યવંદન કરી તીર્થને સોના રૂપાને કુલડે વધાવી અથવા મોતીડે કે અક્ષતે વધાવી પછી પગે ચાલી જત્રા કરવી. પગે ચાલવાને અશક્ત હોય તે ડોલીમાં બેસીને પણ જત્રા કરે છે. તલાટી ઉપર મુર્શિદાબાદવાળા બાબુ ધનપતસિંહજીએ નવીન દેરાસર કરાવ્યું છે, તેનાં તથા કલિકુંડ પાર્શ્વનાથનાં પગલાંનાં દર્શન કરી પછી પહાડ ઉપર ચડવું. રાતના પહાડ ઉપર રહેવાતું નથી તેમ ઉપર ખાવાનું પણ ખવાતું નથી. આ પહાડ ઉપર સર્વ પ્રકારની અશાતના ટાળી યાત્રા કરી ઉતર્યા પછી નીચે તલાટી આગળ સંઘ તર-

ફથી ભાતું અપાય છે તે ખાવું અને વિસામો લેવો. પછી શહેરમાં ઉતારે જવું. શહેરથી તલાટી સુધી કારખાનાની તેમજ ભાડુતી ગાડીઓ મળે છે.

પાલીતાણા શહેરની નદી ઉપર જામવાલી ગામ જતાં રસ્તામાં ગોડીજીનાં પગલાંની દેરી છે, આગળ જતાં મુનિ કલ્યાણવિમલજી કે જેમના ઉપદેશથી ભાતું અપાય છે તેમના દેહનો અગ્નિસંસ્કાર કર્યો તે જગાએ તેમનાં પગલાં તથા દેરીઓ છે. લલિત સરોવર ઉપર આદિનાથ ભગવાનની દેરી છે. નવાગઢ આગળ જુની તલાટીએ રાયણના ચોતરા નીચે પગલાંની બે દેરી છે.

તલાટીએ ભાતું વાપરવાના ચોતરા આગળ શેઠ શાંતિ-દાસનાં કરાવેલાં ગોડીજી મહારાજનાં પગલાં તથા ભાતું વાપરવાનું મકાન કુલવાડી વગેરે છે. તેમજ ત્યાં આગળ શેઠ દલપતભાઈ ભગુભાઈએ મોટો મંડપ બંધાવેલો છે તેમાં જાત્રાળુઓ મળેથી આરામ લે છે.

તલાટી ઉપરનો જમણી તરફનો મંડપ શેઠ હેમાભાઈ વખતચંદનો બંધાવેલો છે તથા ડાબી બાજુએ ધોલેરાવાળા શેઠ વીરચંદ ભાઈચંદનો બંધાવેલો છે. ત્યાં સંવત ૧૮૮૭ માં પગલાં સ્થાપન કરેલાં છે. વચ્ચેનાં પગલાંની દેરી પ્રથમની છે. જમણી તરફ અજીતનાથના પગલાંની દેરી આવે છે, ત્યાંથી ઉપર જતાં ગૌતમસ્વામીનાં પગલાંની દેરી આવે છે, આગળ શાંતિનાથના પગલાંની દેરી આવે છે. ત્યાંથી ઉપર ત્રણ દેરીમાં

પગલાં છે, જમણી તરફ મુનિ કલ્યાણવિમલજીની ગુફા છે જેમાં સરસ્વતીની મૂર્તિ છે.

ઘોળી પરબના વિસામા આગળ ભરત મહારાજના પગલાંની દેરી સંવત ૧૬૮૫માં ધોરાજીવાળા અમુલખ ખીમજીની તથા પાણીની પરબ તેમણે બેસાડી છે. આગળ જતાં ઇચ્છાકુંડ તથા વિસામાની દેરી સુરતવાલા શેઠ ઇચ્છા ભાઈએ સંવત ૧૮૬૧ માં બંધાવેલી તથા નેમનાથની પાદુકાની દેરી તેમજ ગણધર વરદત્તજી તથા આદિનાથજીનાં પગલાં છે.

લીલા પરબના વિસામા આગળ કચ્છવાળા ડાહ્યાભાઈ દેવશીની પરબ છે. કુમારપાળ રાજાએ બંધાવેલા વિસામા આગળ સુરતવાળા તલકચંદની પાણીની પરબ છે. ત્યાં પાસે દેરીમાં આદિનાથનાં પગલાં છે. હીંગરાજના હડાનાં પગથીયાં શેઠાણી હરકુંવરનાં બંધાવેલાં છે, ત્યાં પાણીની પરબ છે. ત્યાંથી આગળ જતાં નાના માનમાંડીયા પાસે જતીનાં પગલાં એક દેરીમાં છે, છાલાકુંડ પાસે વિસામો છે. તેની પાસે સંવત ૧૮૭૦ માં ચારજિનનાં પગલાંની દેરી બંધાવેલી છે.

છાલાકુંડથી જમણી તરફ જતાં શ્રીપૂજ્યની ટુંક તથા પગલાં વગેરે આવે છે. અને ડાળી તરફ જતાં શેઠ હઠીભાઈનો વિસામો છે. ત્યાં પાણીની પરબ મુંબઈવાળા શેઠ તલકચંદ માણેકચંદે બંધાવેલી છે. ત્યાંથી આગળ ચાલતાં હીરાબાઈનો

કુંડ તથા પરબ આવે છે. તેની પાસેની દેરીમાં અર્ધમુત્તાળ, નારદજી, દ્રાવીડ અને વારીખીલજીની ચાર મૂર્તિ છે.

સુરતવાળા ભુખણદાસનો કુંડ તથા કુલવાડી પરબ વગેરે છે, તેની પાસે દેરીમાં રામ, ભરત, શુકરાજી, સેલગા-ચાર્ય તેમજ થાવચ્યાજીની મૂર્તિઓ કાઉસગ્ગ ધ્યાને છે, તેની પાસે પગલાં છે. હનુમાનની દેરી પાસે વિસામો અને ચોતરા ઉપર આદિનાથનાં પગલાં સુરતવાળાનાં સંવત ૧૭૬૨માં સ્થાપેલાં છે. ત્યાંથી બે રસ્તા જાય છે. એક રામ-પોળની ખારીયે જવાનો અને બીજો ચોમુખજીની ટુંકની ખારીયે જવાનો.

બે રસ્તાને ઠેકાણે પરબ છે. રામપોળ જતાં ડુંગર ઉપર બલી-મયાલી ને ઉવયાલીની ત્રણ મૂર્તિઓ છે. ડાબી તરફ જરા આગળ જતાં દેવકીજીના છ પુત્રોની કાઉસગ્ગ ધ્યાને ઉભેલી મૂર્તિઓ છે.

પાલીતાણા સ્ટેશન ઉપર જૈન ગુરૂકુળનું લવ્ય મકાન આવેલું છે. જત્રાળુઓને ખાસ જોવાનું છે. વિદ્યાર્થીઓ ત્યાં વિદ્યાભ્યાસ કરી રહ્યા છે. ગાડીમાંથીજ મકાન જણાય છે.

## ૨૧ સિદ્ધાચલજી.

આ તીર્થને ફરતો મોટો ગઢ આવેલો છે, ગઢમાં પ્રવેશ કરવાના દ્વાર આગળ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીનો ચોકી પહેરો

રહે છે. ત્યાંથી પ્રથમ મુળનાયકજીની ટુંકે જવું. રસ્તામાં પ્રથમ શ્રી શાંતિનાથજીના મંદિરમાં તેમજ શાસનનાયિકા શ્રી ચક્રેશ્વરીનાં દર્શન કરતા જવું. સુલવંસીમાં શેઠ આણંદજી કલ્યાણજી તરફથી ચોકીપહેરે છે. ત્યાં જાત્રાગુઓને ન્હાવાની તથા પૂજાની વગેરે ઠીક સગવડ છે. પ્રથમ મૂળનાયકજી શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનની પૂજા કરવી. તેની પાસે નવા આદેશ્વરના દેરાસરમાં તેની પાસે અષ્ટાપદજીના દેરામાં શસ્ત્રકોટ વગેરેમાં પૂજા કરવી, મૂળનાયકજી આદિનાથ ભગવાન સામે પુંડરીક ગણધરનું દેરાસર છે. રાયણ તળે પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી આદિનાથનાં પગલાં છે. બીજાં પણ નાનાં મોટાં દેરાસરો મૂળ ટુંકમાં છે પછી બહાર આવી સંપ્રતિ રાજના દેરાસરજીમાં તથા શ્રી નેમિનાથજીની ચોરી તથા શેઠ કેશવજી નાયકની ટુંક વગેરે અનેક દેરાસરો છે, પાસે સૂરજકુંડ છે; જેમાં સ્નાન કરવાથી પૂર્વે ચંદ્રરાજ કુકડપણું પામેલા હતા તે બાર વરસે ફરીને મનુષ્યાવતાર પામ્યા. ત્યાંથી મોતીશા શેઠની ટુંકમાં જવાય છે. ત્યાં આગળ વસ્તુપાળ તેજપાળે કુંતાસર નામે તળાવ બંધાવેલું છે તે ફાટી જવાથી તે જગ્યાએ ખાડો પડ્યો હતો તે મોતીશા શેઠે નવ લાખ રૂપૈયા ખર્ચીને પુરાવ્યો હતો. પછી ટુંક બંધાવી, ત્યાંથી એક રસ્તો ઘેટીની પાળે જાય છે ત્યાં જે લોકો જાત્રા કરે છે તેની બે જાત્રા ગણાય છે, ત્યાં ન જવું હોય તો બીજે રસ્તે થઈ બીજી ટુંકમાં જવાય છે તે ટુંકોના નામ નીચે મુજબ:—

- |                              |                         |
|------------------------------|-------------------------|
| ૧ મોતીશાશેઠની ટુંક.          | ૬ અદબદલ.                |
| ૨ સાકરવસીની ટુંક.            | ૭ પાંચ પાંડવ.           |
| ૩ નંદી <sup>૨</sup> વરદ્વીપ. | ૮ શાંતીનાથજીની ટુંક.    |
| ૪ હીમાવસીની ટુંક.            | ૯ મારૂદેવી માતાની ટુંક. |
| ૫ છીપાવસીની ટુંક.            | ૧૦ ભ્રમરફળની ટુંક.      |

શેઠ ગ્રેમાભાઈ હેમાભાઈની ટુંક.

ખડતરવસીમાં સદા સોમજીનું દેરાસર ચોમુખજીમાં છે. તે દેરાસર અમદાવાદના શ્રાવકે બંધાવ્યું છે. તેમાંની ચાર પ્રતિમાઓ પહાડ ઉપર ચઢાવતાં ચોરાશી હજાર રૂપીઆનાં દોરડાં તુટી ગયાં હતાં, એમ કહેવત છે. બીજાં પણ ઘણાં દેરાસર છે, ત્યાં હજારો પગલાં અને પ્રતિમાઓ છે. ચોમુખજીની ટુંકથી નીચે ઉતરવાની બારી છે ત્યાંથી બારોબાર નીચે ઉતરાય છે.

સિદ્ધાચલજીના પહાડની ત્રણ ગાઉની પ્રદક્ષિણા, છ ગાઉની પ્રદક્ષિણા તથા બાર ગાઉની પ્રદક્ષિણા એવી રીતે ત્રણ પ્રદક્ષિણા દેવાય છે. પહાડ ઉપર ઉલખાજળ, સોવનગુફા, ચેલન તલાવડી, સિદ્ધશીલા, સિદ્ધવડ, શત્રુંજયા નદી વગેરેની પણ જાત્રા થાય છે. શત્રુંજય ડુંગર ઉપર ચઢવાના ચાર રસ્તા છે.

- |                           |                     |
|---------------------------|---------------------|
| ૧ પાલીતાણા રસ્તે તલાટીથી. | ૩ શત્રુંજી નદીથી.   |
| ૨ ગેઈટીની પાગેથી.         | ૪ રોઈશાલાની પાગેથી. |



રામપોળની બારી પાસે ઔરંગાબાદવાળા શાહ મોહન લાલ વલદ્વદાસનું દેરું તથા તેની પાસે ત્રણ શિખરનું સુરતવાળા શેઠ દેવચંદ કલ્યાણચંદનું દેરું, તેની પાસે શેઠ મોતીશાની કુલવાડી, તથા કુંડ પાસે કુંતાસરદેવીની દેરી ને તેની પાસે ગોઠીયોને વિસામા લેવાના વિસામા છે. તેની નજીક વાઘણપોળમાં પેસવાની બારી છે.

સિદ્ધાચળમાં ૧૦૮ નામ પણ શાસ્ત્રોમાં વર્ણવેલાં છે. પહેલા આરામાં એંસી જોજન, બીજે આરે સીતેર જોજન, ત્રીજે આરે સાઠ જોજન, ચોથે આરે પચાસ જોજન, પાંચમે આરે બાર જોજન અને છઠે આરે સાત હાથનો એવી રીતે દરેક આરાની શરૂઆતમાં એ પ્રમાણે સ્થિતિ જાણવી, તે પછી ક્રમે ક્રમે આ અવસર્પિણીકાળમાં હાની સમજવી, અને ઉત્સર્પિણીકાળમાં ક્રમે ક્રમે વૃદ્ધિ સમજવી.

સિદ્ધાચળજીનાં મોટા મોટા સોળ ઉદ્ધાર થવાના કહ્યા છે. તેમાં પંદર ઉદ્ધાર થઈ ગયા છે, અને છેલ્લો ઉદ્ધાર દુષ્પસહ સૂરિના વખતમાં થશે.

સદા સોમજીની ટુંક બંધાવનાર સદા શેઠ ગંધારના રહીશ હતા અને સોમજી શેઠ અમદાવાદના રહીશ હતા. સદા શેઠને આપત્તિ વખતે સોમજી શેઠે ખરચ ખાતે લખીને મદદ કરેલી પણ પાછળથી સદાજી શેઠે લાભ મળતાં રૂપૈઆ આપવા માંડ્યાં પણ સોમજી શેઠે લેવાની ના પાડી. અન્તે રકબક કરતાં

છેવટે તેમણે બન્નેએ મળીને સિદ્ધાચલ ઉપર ટુંક બંધાવી જે સદા સોમજીની ચોમુખજીની ટુંક કહેવાય છે.

## ૨૨ તલાબનો ડુંગર.

તાલધ્વજગિરિનો ડુંગર અડધો ગાઉ ઉંચો છે, તેના ઉપર દેરાસરજી છે. તેમાં મૂલનાયક શ્રી સુમતિનાથ મહારાજ છે. ભમતીમાં સંપ્રતિ રાબની ભરાવેલી સાત દેરીયો પૈકી છ દેરીયોમાં પ્રતિમાજી બેસાડેલાં છે, અને એકમાં બેસાડવાનાં છે. દેરાસરમાંના ચોમુખમાં રીખવદેવ બેસાડેલ છે. ત્યાં શ્રી સિદ્ધગિરિનાં દરશન કરવાને ચોતરો બંધાવ્યો છે, ત્યાંથી સિદ્ધગિરિનાં દર્શન થાય છે. ડુંગર પર દેરી બે છે, તેમાં બાહુબલી તથા ભરતજીનાં પગલાં છે. આ દેરાસર પ્રથમ સંપ્રતિ રાબનું બંધાવેલું તે જીર્ણ થવાથી ટીપ કરી સંવત ૧૮૭૨ ના વૈશાખ શુદ્ધ ૧૩ ના નવું દેરાસર બંધાવી તેમાં પ્રતિષ્ઠા કરી, તેમજ ધર્મશાલા એક બાબુ ધનપતર્સીગજીની બંધાવેલી છે. તથા એક શ્રી સંઘની છે. ડુંગર ઉપર ૩૦ ગુફાઓ છે, તે વિદ્યાધરની ગુફાઓ કહેવાય છે. તેમાં ૪-૫ ગુફાઓ ૨૦૦ માણસ સમાય તેવડી મોટી છે.

ખોડીયારનું એક ભોંયડું છે, તથા એલલ મંડપનું ભોંયડું છે, ટાંકા પાણી ભરવાનાં છે, તલાબમાં કુલ વસ્તી ચાર હજારની છે, શ્રાવકોનાં ઘર ચારસો છે.

તલાબના ડુંગર ઉપરનું દેડું સંવત ૧૩૮૧ માં બંધા-

વેલું છે. તલાબની પાસે તલાબ નદી વહે છે અને તેજ નામથી એક દૈત્યનું દેરું પણ છે.

તલાબથી દોઢ ગાઉ સાબલાસર ગામના કોલી કરશનને સ્વપ્ન આપી શ્રી પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા સ્થાપ વર્ણની સંપ્રતિ રાબની ભરાવેલી ઓગણતીસ તસુની તેના ખેતરમાંથી નિકળી હતી તે તલાબના દેરાસરમાં પધરાવી છે.

વસ્તુપાલે તલાબના ડુંગર ઉપર રૂપલદેવનો પ્રાસાદ કરાવ્યો છે.

### ૨૩ જુનાગઢ-ગિરનાબ.

જુનાગઢ એ ગિરનાર પર્વતની તલાટીમાં આવેલું છે. જુનાગઢ એ પણ પુરાણું શહેર છે. પ્રથમ અહિંયાં ક્ષત્રીઓનું રાજ્ય હતું. તે વારે પ્રથમ રાજ્યધાની વામનસ્થળી (વંથળી) હતી; પરંતુ ંહરીપુ કે તેની નજીકનાં રાજ્યો જુનાગઢમાં વસ્યા હોય તો બનવાળેગ છે. ત્યારપછી કેટલીક ચડતી પડતી ચાલી ગઈ, છેવટે જુનાગઢના પ્રખ્યાત છેલ્લા રા. માંડલિકના સમયમાં અમદાવાદના મહમદ બેગડાએ તેને હરાવી મુસલમાન બનાવ્યો, ત્યારથી આજ પર્ચંત નવાળી રાજ્ય ચાલતું આવે છે. સોરઠમાં જુનાગઢનું રાજ્ય પહેલાં સર્વોપરી ગણાતું. જુનાગઢ એ જૈનોનું મોટું તીર્થ ગણાય છે, ત્યાં દેવચંદ લક્ષ્મીચંદનું કારખાનું છે, જે જુનાગઢ તથા ગિરનારજી તીર્થનો વહીવટ કરે છે. ગામમાં ધર્મશાળાઓ દેરાસરો વગેરે સગવડ

સારી છે, જુનાગઢથી તલાટી કોશ બે થાય છે. ત્યાં ગાડીઓ જઈ શકે છે. તલાટીએ શેઠ પ્રેમચંદ રાયચંદની ધર્મશાળા છે. ત્યાં જાત્રાળુઓને ભાતું અપાય છે. જાત્રાળુઓ રાતના ત્યાં જઈ સૂઈ રહે છે કે જેથી પ્રભાતના ત્યાંથી ડુંગર ઉપર ચડવું સુગમ પડે. તલાટીમાં દેરાસર પણ છે. હાલમાં પહાડ ઉપર ચડવાનો રસ્તો સુગમ છે. કારણ કે તે સુધરાવેલો છે. તેમજ કેટલીક જગ્યાએ પગથીયાં પણ કરાવેલાં છે. પહાડનું ચડાણ સાત કોશનું છે. જેની શક્તિ ન હોય તે ડોળીમાં બેસીને પણ ચડી શકે છે. રસ્તામાં એક બે જગોએ પાણી મળી શકે છે, વિસામા પણ બાંધેલા છે. પહાડ ઉપર કોશ ૪ ચડ્યા પછી બાવીસમા તીર્થંકર શ્રી નેમનાથજીનું દેરાસર આવે છે, ત્યાં બીજાં પણ ઘણાં દેરાસરો અને ધર્મશાળાઓ છે. અહિંયાં શ્રી નેમનાથજીનાં દીક્ષા, કેવળ અને મોક્ષ એ ત્રણ કલ્યાણક થયાં છે. ભગવંતની પૂજા કર્યા પછી ઉપર જતાં રાજુલની ગુફા અને દેવી અંબિકા અધિષ્ઠાયિકાનું મંદિર આવે છે, ત્યાંથી પાંચમી ટુકે નેમનાથ મોક્ષ ગયા તેની સ્થાપના છે, રસ્તામાં બીજા પણ દેરાસરોમાં દર્શન કરતા જવું, વળી નીચે ઉતરતાં સહસાવનમાં જવું. ત્યાં નેમનાથજીએ દીક્ષા લીધી તે સ્થાનક છે, ત્યાં પગલાં છે. રસ્તામાં ઘણા જોગી લોકોના મઠ આવે છે. આ પહાડ ઉપર અનેક જાતની વનસ્પતિઓ છે. ચીતરાવેલ પણ એક સજીવન પાણીનું તળાવ તેમાં છે, પણ ભાગ્ય વિના મલતી નથી. એ નેમનાથ-

જીનું દેરાસર જેને કરણ પ્રાસાદ પણ કહે છે, તે સિદ્ધ રાજના પિતા કરણ રાજાએ બંધાવેલ છે. ગીરનારજીને રેવતાચલ પણ કહે છે.

આવતી ચોવીશીમાં બાવીસ તીર્થંકરો આ ગિરનાર પર્વત ઉપર અણસણ પૂર્વક મુકિતપદને વરશે.

શ્રી નેમનાથ તીર્થંકર ગિરનાર ઉપર ઘણી વખત સમ-વસરેલા છે. તેમણે દીક્ષા પણ ગિરનાર પર્વત ઉપર સહસ્રા-વનમાં લીધેલી છે. નેમીનાથની અધિષ્ઠાયિકા અંબિકા દેવી તે અરસામાંજ મનુષ્યમાંથી વ્યંતર લોકમાં મહર્ષિક દેવી બનેલી છે. તે જમાનામાં કોડીનાર ( કુબેરપુર ) માં સોમભટ નામે પ્રાદ્યુ હતો. તેને અંબિકા નામે સ્ત્રી હતી. તે મહા પવિત્ર સતી તેમજ જૈનધર્માનુરાગિણી હતી. એકદા માસ-ક્ષમણના ઉપવાસી કોઇ બે સાધુ તેને ત્યાં પધાર્યા, તે દિવસે રસોઈ પણ સારી હતી ને તેની સાસુ પાડોશીને ત્યાં ગયેલી હોવાથી અંબાએ સાધુઓને ભાવથી વહોરાવ્યું, સાધુઓ વહોરી ગયા પછી તેની સાસુ આવી, તેણી અને અંબાનો વર મીથ્યાત્વી હોવાથી સાધુઓને વહોરાવ્યાની ખબર પડ-વાથી અંબિકાને બહુ સતાવી, જેથી અંબિકા ઘરમાંથી નીકળી ને જંગલમાં ગઇ. તેના જવા પછી પાછળથી સાધુ-ઓને દાનના પ્રભાવથી ઘરમાં કાંઈ લક્ષ્મીનો લાભ થયેલો દેખી સોમભટ્ટ અંબિકાને સંભારતો તેને ( અંબિકાને ) શોધવા આવ્યો. અંબિકાએ તેને જોતાંજ વિચાર્યું કે એ મને

મારવા આવે છે, જેથી નેમીનાથનું ધ્યાન કરતાં છતાં તેણી-  
એ પોતાના બે પુત્રોની સાથે કુવામાં અંપાપાત કર્યો. તેની  
પછવાડે તેના વર સોમભટ્ટે તેનું સ્મરણ કરતાં કુવામાં અંપા-  
પાત કર્યો, હવે અંબિકા તીર્થ કરના ધ્યાનથી વ્યંતર લોકમાં  
મહાન્ ઋદ્ધિવાળી અને ઘણી દેવીઓના પરિવાર વાળી  
એવી મહા સમર્થ દેવી ( અંબીકા ) પણે ઉત્પન્ન થઈ, અને  
તેનો વર સોમભટ્ટ તેના વાહનરૂપ દેવતા થયો, તે અરસામાં  
નેમીનાથને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયેલું જ્ઞાનથી જાણી ભગવં-  
તને વાંદવાને વિમાનમાં બેસીને સમવસરણમાં આવી. ભગ-  
વંતની દેશના સાંભળી તેના અદ્ભુત ચારિત્રથી પ્રસન્ન થઈ  
સુધર્મા ઇંદ્ર ( શકેંદ્રે ) અંબિકાને નેમીનાથના શાસનની  
અધિષ્ઠાયિકા પણે સ્થાપી. આજે તેજ ગિરનારની અધિષ્ઠાયિકા  
દેવી અંબિકા પણે ઓળખાય છે. ગોમેધ નામે યજ્ઞ પણ તેજ  
વખતે ઉત્પન્ન થયેલો છે. તે પણ નેમીનાથના શાસનમાં અ-  
ધિષ્ઠાયક છે. વસ્તુપાળ તેજપાળે સં. ૧૨૮૮ માં અહીં દેરાસર  
બંધાવેલું છે ને ગિરનારની જાત્રા કરેલી છે.

## ૨૪ ગજપદ કુંડ.

આ કુંડ ગિરનારજીના પર્વત ઉપર આવેલો છે; શ્રી  
કૃષ્ણ વાસુદેવ જેવારે ગજપદ કુંડે આવ્યા, તેવારે તેમણે શ્રી  
શકેંદ્રને પૂછ્યું કે “ એનું નામ ગજપદ કુંડ કેમ પડ્યું ? ”  
તેવારે શયીપતિએ તેમને જણાવ્યું કે “ પૂર્વે જેવારે ભરત  
ચક્રવર્તી અહીંઆ આવ્યા હતા. તે વખતે તે વખતના ઇંદ્ર શ્રી

રૂપલદેવને નમવાને અથે આવેલા તે આ ગિરનાર ઉપર પણ જાત્રા માટે પધારેલા, તેમના ઐરાવણ હાથીના પગલાથી ત્યાં કુંડ થયો તેનું ગજપદ કુંડ એવું નામ પડ્યું છે. ચૌદહજાર નદીના પરિવારવાળી એવી ગંગાનદીનાં જળ આ કુંડમાં આવેલા છે. માટે એ ગજપદ કુંડ પવિત્ર છે. તેના જળમાં સ્નાન કરવાથી ખાંસી, શ્વાસ, સુવારોગ, જલોદર, ગ્લાની વગેરે નાશ પામે છે, ખીજે ધરણેંદ્રનો ચમરેંદ્રનો વગેરે કુંડો છે.

ગિરનાર, કૈલાસ, રૈવતાચલ, ઉજ્જયંત, સ્વર્ણગિરિ અને નંદલદ્ર એ સર્વ નામો ગીરનારનાં છે. પહેલે આરે ૩૬ જોજન, ખીજે આરે ૨૦, ત્રીજે ૧૬, ચોથે ૧૦, પાંચમે ૨ ને છઠે ૧૦૦ ધનુષ્ય એમ પ્રાયઃ શાસ્ત્રીવતો છે. રૂપલદેવ ભગવંતે પોતાના સુરાષ્ટ્ર પુત્રને આ દેશનું રાજ્ય આપવાથી આ દેશનું સુરાષ્ટ્ર ઉપરથી સૌરાષ્ટ્ર એવું નામ પડ્યું. સૌરાષ્ટ્રની રાજ્યધાની જુનાગઢ અથવા વામનસ્થત્રી ગણાય છે.

## ૨૫ ઘોઘા.

આ ગામ ભાવનગરથી સાત આઠ મૈલ થાય છે, ઘોડાગાડી બેઠાગાડી વગેરે વાહન મળે છે, ત્યાં નવખંડા પાર્શ્વનાથની પ્રાચિન પ્રતિમા છે. તે માટે જુઓ નવખંડાપાર્શ્વનાથ.

ઘોઘા એ જુનું ને પુરાતની સંલગાય છે. અસલ તે ઘણું મોટું શહેર હતું. પાછળથી ઘોઘા ભાંગીને ભાવનગર વસેલું સંલગાય છે.

## ૨૬ ભાવનગર.

કાઠીયાવાડમાં આ શહેર હાલ મુખ્ય ગણાય છે. ઈ. સ. ૧૭૨૩ માં ભાવસિંહજીએ પીલાજીરાવ ગાયકવાડની બીકથી શીહોરથી વડવા બંદર આવી ભાવનગર વસાવ્યું. તે હજવદના રાજાની દીકરીને પરણ્યા હતા. હાલમાં શહેરની બહો-જલાલી સારી છે. દેરાસરો અને જૈનોની વસ્તીથી ભાવનગર પણ એક જનપુરી જેવું છે. તેમજ વેપારનું પણ મથક છે, નજીકમાં દરીયો હોવાથી સ્ટીમરોની આવ-જા પણ ઘણી થાય છે. સ્ટેશન ઉપર, શહેરમાં તથા દાદાસાહેબમાં (દેરાસરની આસ-પાસ ) મોટી ધર્મશાળા છે.

## ૨૭ મહુવા.

આ શહેરને શાસ્ત્રમાં મધુમતી કહે છે. મધુમતી શહેર પણ કાઠીયાવાડમાં સાડું બંદર ગણાય છે. વેપાર રોજગાર સારા ચાલે છે. અહીંયા જીવતસ્વામી ( મહાવીર સ્વામી )ની બત્રા કરવા લાયક પ્રતિમા છે. આ દેરાસરજી સાત શિખરનું ચોમુખજી સહીત છે. ધર્મશાલા એક શ્રાવકોની તથા એક મહાજનની છે. આ મહુવામાં શત્રુંજયનો ઉદ્ધાર કરનાર જાવડશાહ શેઠ ઉત્પન્ન થયા હતા. જેમણે વજ્રસ્વામીના વારા-માં વિક્રમ સંવત ૧૦૮ માં શત્રુંજયનો ઉદ્ધાર કર્યો. જે રૂપભદ્રેવની પ્રતિમા તક્ષશીલા ( ગિજની )માંથી લાવ્યા હતા ને શત્રુંજય ઉપર પધરાવી હતી.



## ૨૮ વળા.

અસલ એ વલ્લીપુર નગર હતું, ત્યાં રૂપલદેવ ભગવાન-  
નું પ્રખ્યાત મંદિર હતું. તેમજ બીજાં પણ કૈનોનાં મોટાં  
મોટાં દેવળો ત્યાં શોભી રહ્યાં હતાં. વિક્રમ પછી ૪૭૭ વર્ષે  
ત્યાં શિલાદિત્ય રાજ થયો, તેને અંદ્ર ગચ્છાધિપતિ શ્રી ધને-  
શ્વરસૂરિએ ઉપદેશ આપી જૈન બનાવી જોધોને દેશપાર કરાવ્યા  
ને તે રાજના કહેવાથી સૂરિએ શત્રુજય મહાત્મ્યની રચના  
કરી. તે પછી કાકુ નામના વૈશ્યે સીંધના હાકેમ અલમન્સુરને  
લાલચ આપી આ દેશ ઉપર ચડાઇ લેવાવી તેનો કેવી રીતે  
નાશ કરાવ્યો તે માટે જુઓ. ( વલ્લીપુરનો વિનાશ )  
ગુજરાતીની ભેટ.

શિલાદિત્યની ગર્ભવતી સ્ત્રીને પાછળથી ગુહાદિત્ય નામે  
પુત્ર થયો, તેણે ઇડરમાં રાજ્યગાદી સ્થાપી હતી. તેના વંશજો  
ગેહલોટ કહેવાળા. વલ્લીપુરની જગાએ હાલ વળા ગામ  
છે તે ત્યાં પાછળથી વસેલું હોય એમ જણાય છે. કારણ કે  
વલ્લીપુરનો તો તદ્દન નાશ થયો હોય એમ ઇતિહાસ કહે છે.

## ૨૯ માંગરોળ,

બુનાગઢથી વેરાવળ જતાં રસ્તામાં કેશોદ સ્ટેશનથી  
આઠ ગાઉ માંગરોળ જવાય છે. અહીંયાં નવપક્ષવ પાર્શ્વનાથ-  
ની પ્રતિમા જત્રા કરવા લાયક છે. બીજું દેરાસર શ્રી મુનિ

સુવ્રતસ્વામીનું ધર્મચંદ હેમચંદે બંધાવેલું છે. શ્રાવકની વસ્તી સારી છે. શ્વેતાંબરી, સ્થાનકવાસી અને લુંકાત્રણે પંથના શ્રાવકો અહીંયા વસે છે. નવપદ્મવ પાર્શ્વનાથ માટે પાછળ જુઓ નવપદ્મવ પાર્શ્વનાથ. માંગરોળનું પ્રાચીન નામ રત્નગઢ હતું લગભગ બારમા સૈકામાં તે મંગલપુરથી ઓળખાતું હતું. આ શહેર ઘણું પ્રાચીન જણાય છે. કુમારપાળ રાજા શત્રુંજય -ગિરનારે યાત્રા નિમિત્તે આવતા ત્યારે અહીંયાં વધારે રહેતા હતા. અહીંયા રાજ્યમહેલ અને નવપદ્મવજી મહારાજ કુમાર પાલે બંધાવેલા જણાય છે. અહીંની રાવલી મસીદ પણ પ્રથમ જીનાલય હોય અને પછી મોગલ સત્તામાં મસીદ થઈ હોય તેમ જણાય છે. બીજું પણ પ્રાચીન ઘણું જાણવાભોગ છે.

### ૩૦ વેરાવલ.

અહીંયાં ચિંતામણી પાર્શ્વનાથનું દેરાસર સં. ૧૮૭૪ માં બંધાવેલું છે; તેમજ બીજું દેરાસર પણ બહુ જૂનું છે પ્રતિમાઓ પણ છે જત્રા કરવા લાયક છે.

### ૩૧ પ્રભાસપાટણ.

આ શહેર ઐતિહાસીક તેમજ ધાર્મીક દૃષ્ટિએ ઘણું જ જૂનું છે, એને દેવપાટણ પણ શાસ્ત્રમાં કહેવાય છે, તેમજ ચંદ્રપ્રભાસ નામ પણ છે. વેરાવળથી ગાઉ એક થાય છે ત્યાં

નવ દેરાસરો છે, તેનો ઇતિહાસ ઘણોજ મોટો અને લખવા લાયક છે.

- |                                                              |                           |
|--------------------------------------------------------------|---------------------------|
| ૧ ચંદ્રપ્રભુનું દેરાસર                                       | ૬ મહાવીરસ્વામીનું દેરાસર  |
| ૨ સુવિધિનાથનું દેરાસર                                        | ૭ આદેશ્વર ભગવાનનું દેરાસર |
| ૩ પાર્શ્વનાથનું દેરાસર                                       | ૮ અજીતનાથનું દેરાસર       |
| ૪ શાંતિનાથનું દેરાસર                                         | ૯ નેમનાથનું દેરાસર        |
| ૫ મલીનાથનું દેરાસર ( પ્રતિમાજી<br>ભોંયરામાંથી નીકળ્યાં છે. ) |                           |

ખીબા સગર ચક્રવર્તી લવણ સમુદ્રને શત્રુંજયના રક્ષણને માટે લાવતા હતા પણ ઇંદ્રના કહેવાથી સમુદ્રનાં પાણી ચક્રીના હુકમથી દેવે અહીં થંભાવ્યાં, ને જગતના કલ્યાણને માટે તીર્થ પ્રગટ રહેવા દીધું. અહીં પ્રખ્યાત સોમનાથ મહાદેવનું અન્યમતિનું તીર્થ છે. તે પૂર્વે ત્યાં ચંદ્રપ્રભુનો પ્રાસાદ હોવો જોઈએ, પણ પાછળથી ત્યાં સત્તાવશે સોમનાથનું તીર્થ બન્યું જણાય છે. શ્રાવકોની એક ધર્મશાળા છે, ગામ સારું છે, શહેરના પ્રમાણમાં શ્રાવકોની વસ્તી સારી છે, પ્રભાસ પૂર્વે ચંદ્રપ્રભુના નામથી ચંદ્રપ્રભાસ તરીકે પણ ઓળખાતું હતું. ચંદ્રપ્રભુ સ્વામીનું મંદિર ઘણું પ્રાચીન સંભળાય છે. હાલમાં પણ ચંદ્રપ્રભુના તીર્થ તરીકે ઓળખાય છે. મોગલ શહેનશાહોના અનેક આઘાતો થવા છતાં પણ હાલમાં અસ્તવ્યસ્ત સ્થિતિમાં આનંદ આપે છે. આ શહેર ચંદ્રપ્રભાસ, દેવપાટણ અથવા દેવપટ્ટન એટલું બધું પ્રાચીન છે કે ચંદ્રપ્રભાસમાં

પૂર્વે યુગાદિપ્રભુના પૌત્ર સોમયશા-ચંદ્રયશાયે પ્રાસાદ બંધાવી ભાવી આઠમા તીર્થંકર શ્રી ચંદ્રપ્રભુની મૂર્તિ પધરાવી હતી. ને ત્યાં શશિપ્રભા નગરી વસાવી હતી, તેમજ ચંદ્રપ્રભુના સમયમાં બીજા ચંદ્રયશાયે ભાવથી ચંદ્રોદ્યાનની સમીપે તીર્થંકર શ્રાચંદ્રપ્રભુનો પ્રાસાદ કરાવી ચંદ્રપ્રભુની મૂર્તિ પધરાવી હતી. અહીંયાં સીતાજીએ પણ એક નવીન ચૈત્ય કરાવી ચંદ્રપ્રભુની સ્થાપના કરી હતી. અહીંયાં ડોકરીયા પાર્શ્વનાથનું દેરાસર પણ છે, પ્રતીમા શ્યામવર્ણની તેના હાથમાં રૂપાની કોરી ચોઢેલી છે. પહેલાં રોજ એક કોરી નીકળતી હતી પણ આશાતના થવાથી બંધ થઈ ગઈ છે. ભરત મહારાજ પણ સંધ લઈને અહીંયાં આવેલા છે. તેમણે ચંદ્રપ્રભુનો પ્રાસાદ બંધાવેલ છે. શાંતિનાથના પુત્ર ચક્રાચુધે પણ અહીં પ્રાસાદો સમરાવ્યા છે.

## ૩૨ દીવ.

દીવ એ ઘણું પ્રાચીન શહેર સંભળાય છે, પૂર્વે અજાહરા પાર્શ્વનાથ અજયરાજા જ્યારે અહીંયાં નિવાસ કરતા હતા તે વારે સમુદ્રમાંથી પ્રગટ થયા હતા, (જુઓ ‘અજાહરા પાર્શ્વનાથ’) અહીં હાલમાં ચાર દેરાસરો છે, શ્રાવકનાં કુટુંબ ૨-૩ લગભગ છે. હાલમાં દીવ માંગરોલની નજીક આવેલું છે. આજથી સાડા ત્રણસો વર્ષ પહેલાં શહેરની તેમજ જૈનોની સારી આબાદો હતી. આ પંચતીર્થીમાં પણ કેટલાક જૈન દેવાલયો

પાદશાહી વખતમાં નષ્ટ થયાં લાગે છે. પણ કોઈ ઇતિહાસ કારોએ તે હકીકત પ્રગટ કરી નથી. જ્યારે સોમનાથની હકીકત તરતજ લખાઈ ગઈ.

### ૩૩ ઉના.

અહીંયાં પાંચ દેરાસરો આવેલાં છે. કાળાંતરે પાર્શ્વનાથજી અને નેમનાથજીવાળાં દેરાસરો પ્રથમ જગાએથી ખસેડી ત્રીજા દેરાસરની જોડે કર્યા અને સંભવનાથજીને પણ પરિવાર સાથે પ્રથમના દેરાસરમાં પરોણા દાખલ રાખ્યા. એક દેરાસર સંભવનાથજીના માટે તૈયાર થાય છે. શ્રી હીરવિજયસૂરિજીનું છેલ્લું ચોમાસું અહીંયાં થયું હતું—જ્યાં તેમને અગ્નિસંસ્કાર થયો હતો. ત્યાં એક ચોતરો છે. અહીંયાં નજીકમાં ગોરખમઢી ગામ આવેલું છે ત્યાં સંભવનાથની પ્રતિમા સફેદ હાથ ઉંચી, તેને તેઓ રૂપલાવતર માનીને પોતાની વિધિથી પૂજે છે પણ આપતા નથી.

### ૩૪ અજાહરા—અજારા.

અહીંયાં દેરાસરજી પાંચ છે, રૂપભદ્રેવજીનું દેરાસર તેની અંદર મોટું ભોંયડું છે, તે તદ્દન પત્થરનું બાંધેલું છે. અંદર બે ગભારા છે. એકમાં આદીશ્વરજી છે. બીજામાં અમિઝરા પાર્શ્વનાથ છે. શાંતિનાથજીનું, શ્રી પાર્શ્વનાથનું શ્રી નેમીશ્વરનું તેમજ સંભવનાથનું એ પાંચે દેરાસરો કુંભારવાડા તથા સુતારવાડાના નામથી ઓળખાતી જગાએ છે.

ધર્મશાળા બે સાર્વજનિક છે તેમાં એક વૈષ્ણવોની છે અને બીજી તપાગચ્છના જીવા વાલજીના પુત્રોએ બંધાવેલી છે. એક ઉપાશ્રયમાં શ્રીહીરવિજયસૂરિની ગાદી છે.

અજ્ઞરામાં અજ્ઞહરા પાર્શ્વનાથજીની ભવ્ય અને પ્રાચિન મૂર્તિ છે, જત્રા કરવા લાયક હોવાથી અજ્ઞહરા પાર્શ્વનાથનું તીર્થ સ્થળ ગણાય છે. હાલમાં પ્રતિમાજીને લેપ અને જીર્ણોદ્ધાર થવાથી તીર્થની શોભામાં વધારો થયો છે.

### ૩૫ દેલવાડા.

દેરાસરજી એક અહીંયાં ચિંતામણી પાર્શ્વનાથનું છે. પ્રતિમા પાંચ છે. આ પંચતીર્થ તરીકે ગણાય છે.

૧ દીવ, ૨ ઉના, ૩ અજ્ઞહરા, ૪ પ્રભાસ પાટણ અને ૫ દેલવાડા એ પાંચ તીર્થો પંચતીર્થીમાં ગણાય છે.

### ૩૬ રાજકોટ.

આ શહેર કાઠીયાવાડના મધ્યખિંદુ તરીકે ગણાય છે. હવાપાણી સારાં છે. રેલ્વે સ્ટેશન ત્રણ છે. જૈનોની વસ્તી સારી છે. વેપારનું મથક ગણાય છે. દેરાસર એક શિખરબંધી મુલનાયક સુપાર્શ્વનાથજીનું છે, દરબારી રજવાડી શહેર ગણાય છે. શહેર જોવા લાયક છે.

### ૩૭ મુલી.

અહીંયાં માંડવરા પાર્શ્વનાથનું મૂળનાયકજીનું રમણીય જત્રા કરવા લાયક દેરાસર છે. ગોડીજીની સાથે એની અંજન શલાકા થયેલી છે, પ્રતિમા ચમત્કારીક છે, આના ભાટલોકમાં રાસડા ગવાય છે.

### ૩૮ જામનગર.

એનું ખીજી નામ ‘ નવાનગર ’ અથવા તો ‘ નગર ’ તરીકે પણ પ્રસિદ્ધ છે. કચ્છના રાવના વંશના કોઈ ભાયાત જામરાવલે ત્યાંથી આવીને હાલાર જીતી સોળમા સૈકાની શરૂઆતમાં ત્યાં આગળ દરિયા કિનારે જામનગર વસાવી ત્યાં રાજ્યધાની સ્થાપી આસપાસનો મુલક કબજે કર્યો. પછી તેઓ જાડેજ ( જામ ) ના નામથી ઓળખાવા લાગ્યા. અહીંયાં આઠ દેરાસર છે. જત્રા કરવા લાયક અહીંયાં એક દેરાસર રાયસીશાહ શેઠનું બંધાવેલું છે. તેમાં ભાભા પાર્શ્વનાથજી મુલનાયક છે. સંવત ૧૬૪૨ માં કરાવવા માંડેલું તે ૧૬૭૮ માં પુરું થયું હતું. સંભવનાથજીના ચોમુખ ઘણા સારા છે. શહેરમાં કૃષ્ણ પાર્શ્વનાથનો ગભારો કહેવાય છે, તેમાં સહસ્રકૃષ્ણ પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા ચમત્કારીક છે, પાસે ગોખલામાં રત્નની પ્રતિમા એક કુટ ઊંચી જત્રા કરવા લાયક છે. દેરાસર બાવન જીનાલયનું મોટું વિશાળ બનાવ્યું છે.

ખીજી દેરાસર વર્ધમાનશાહનું બંધાવેલું છે, તે શાંતિ-

નાથજીનું છે. પ્રતિમાઓ પણ બહુ જીની છે. દેરાસર બાવન જીનાલયનું છે ૧૬૪૨ માં બાંધવા માંડેલું તે પણ ૧૬૭૮ માં પુરું થતાં તેમાં પ્રતિષ્ઠા થઈ.

આદેશ્વરજીનું દેરાસર શેઠનું કહેવાય છે તેમાં ત્રણ દેરાસરો ભેગાં છે. હમણાં જીર્ણોદ્ધાર થયો છે.

નેમનાથજીના દેરાસરમાં શ્યામ પ્રતિમા સંપ્રતિરાજની ભરાવેલી તે બસો વરસ ઉપર જ્યારે જામનગરથી વહાણ ગયેલાં તે દરિયામાં થંભાણાં તે વખતે તે પ્રતિમા, ત્રિગુણ, અંબિકા દેવીની મૂર્તિ અને આસન દરીયામાંથી તરીને ઉપર આવ્યાં, તે સર્વને વહાણમાં લીધાં, તે પ્રતિમા આ દેરાસરમાં પધરાવવામાં આવ્યાં.

અંદ્રપ્રભુનું તથા આદેશ્વરનું દેરાસર શેઠ આણંદજી તથા એંબજીએ કરાવેલું છે, તેમાં પ્રતિમાઓ લગભગ ૧૩૦ છે.

વાસુપૂજ્યસ્વામીનું દેરાસર સંઘનું કરાવેલું છે, તેમજ ધર્મનાથજીનું મંદિર પણ સંઘનું કરાવેલું છે.

તે સિવાય વંડામાં હરજીવન શાહનું કરાવેલું દેરાસર છે, મોટું રમણીય મકાન બાંધ્યું છે. સંવત ૧૯૪૪, તે સિવાય બીજાં પણ દેરાસરો તથા અપાસરા છે. ખડતર ગમ્મને વંડે ઢાઢાસાહેબનાં પગલાં તથા દેરી છે.



## ૩૯ વંથલી ( વામનસ્થલી )

જુનાગઢથી ત્રણ ગાઉ વંથલી સ્ટેશન છે. આ ઐતિહાસિક ને પુરાણું શહેર છે. આ શહેર અસલ સોરઠની રાજ્યધાની તરીકે ગણાતું હતું. શાસ્ત્રમાં તેને વામનસ્થલી કહે છે. જુનાગઢ અને વામનસ્થલી એ બે શહેરોમાં પ્રથમ રા' ની રાજ્યધાની રહેતી. પછી છેવટે જુનાગઢ ગાદી ક્યારે આવી, તે કાઠીયાવાડી ઐતિહાસિક સાહિત્યમાંથી જોઈ લેવું. એક પદ્ય-પ્રભુનું સંવત ૧૯૬૦ માં તથા બીજું શાંતિનાથજીનું દેરાસર ૧૯૧૮ માં કરાવેલું છે. તે સિવાય હમણાં શેઠ દેવકરજી મુળજીએ નવીન દેરાસર થોડા વરસ ઉપર બંધાવ્યું છે.

## ૪૦ દારિકા.

આ શહેર કાઠીયાવાડમાં દરિયા કીનારે આવેલું છે, અસલ દારિકા કે જે છેલ્લા મહાભૂજ વિજયની રાજ્યધાની તરીકે આજથી લગભગ છયાસી હજાર વર્ષ પહેલાં હયાતી હતી, જે નગરી ઈંદ્રના આદેશથી કુબેર દેવતાની બનાવેલી હતી. તે વખતે તે અનેક જૈનમંદિરોથી સુશોભિત હતી. તે દારિકા મહાભૂજ વિજયના છેલ્લા દિવસોમાંજ દેવકોપથી છ માસ પર્યંત બલી અને મહાબલવંત એવા શ્રી વિજય તેમજ બળભદ્ર એ બે સિવાય કોઈ તેમાંથી બચી શક્યું નહીં, એવી રીતે છ માસ પર્યંત દેવતાના કોપથી દારિકા બળી પછી તેની ઉપર લવણસમુદ્રનાં પાણી ફરી વળ્યાં. તે જ નામે

કરીને આ દારિકા પણ છે; પરન્તુ તે કઈ સાલમાં વસી તે કોઈ ઐતિહાસીક પુરાવાથી જોઈ લેવું, હાલની દારિકા પણ સમુદ્ર કિનારે આવેલી છે અને તે બરોડાધીશ નામદાર ગાયકવાડ સરકારની હકુમતમાં છે.

## ૪૧ બરડાનો ડુંગર.

સોરઠમાં બરડાના ડુંગર ઉપર આઠમા વાસુદેવ લક્ષ્મણ અને રામચંદ્રના સમયમાં રાણી કૈકેયી હર્ષથી પતિની આજ્ઞાથી બાલ અવસ્થામાં રામ આદિ પુત્રોને લઈને આવી હતી. બરડાના ડુંગર ઉપર બરડા રાક્ષસે બંધાવેલું ભાવી તીર્થેંકર શ્રી નેમીનાથનું મંદિર હતું, ભક્તિપૂર્વક ત્યાં મહોત્સવ કરી માગણીને દાન આપ્યાં, ચૈત્ય જીર્ણુ થયેલું હોવાથી કૈકેયીએ તેનો ઉદ્ધાર કર્યો, અને નેમીનાથની પુનઃ સ્થાપના કરી.

પ્રખ્યાત બરડાના ડુંગર ઉપર ધ્રુમલી શહેરમાં જેઠવા વંશમાં હલામણુ જેઠવો નામે રાજ થઈ ગયો છે. જેના કાકા શીયારાણુએ તેને દેશવટો આપ્યો હતો. સોનકુમારી તેમાં નિમિત્ત કારણ હતી. છેવટે હલામણુ સોનરાણીને પરણીને ધ્રુમલીનું રાજ્ય પાછું મેળવે છે. વિશેષ હકીકત માટે જુઓ કાઠીયાવાડી ઐતિહાસીક સાહિત્ય ! સોરઠમાં બરડાનો ડુંગર પોરબંદરની નજીક આવેલો છે, હાલમાં પણ પહાડ ઉપર ધ્રુમલી ગામ આવેલું છે.

બરડાના નામે પાર્શ્વનાથનું નામ પણ જોવાય છે અને તેથી ‘બરડા પાર્શ્વનાથ’ નું દેરાસર અસલ બરડાના ડુંગર ઉપર હોવું જોઈએ. શ્રી ધીરવિમલ કવિના શિષ્ય નયવિજય કવિએ પાર્શ્વજીન સ્તવનમાં ૧૩૫ નામ ભગવાનનાં જણાવ્યાં છે તેમાં ‘બરડા પાર્શ્વનાથ’ પણ નામ બતાવ્યું છે.

બરટ નામનો રાક્ષસ પૂર્વે રાક્ષસી વિદ્યા સાધીને કૂર કર્મ કરતો અનેક રાક્ષસોનો અધિપતિ એવો તે મહા હિંસાળુ બની પાપકાર્યમાં તત્પર થકો બરડાના ડુંગરમાં રહેતો હતો. તેને ભરત ચક્રવર્તીના સેનાપતિ સુષેણે સ્વામીની આજ્ઞા થી (બરટને) વશ કર્યો. પછી તેણે શ્રી રૂપભદ્રેવ ને નેમીનાથના પ્રાસાદ પોતાના નામવાળા બરડાના ડુંગર ઉપર કરાવ્યા હતા. ને સમકિતવંત એવો હંમેશ તે જીનેશ્વરની ભક્તિ કરતો હતો.

## ૪૨ ભદ્રેસર. ( કચ્છ )

ભદ્રેસરમાં મહાવીરસ્વામીનું પ્રાચીન દેરાસર આવન જીનાલયવાળું છે, ધર્મશાલા છે, કચ્છમાં આ તીર્થરૂપ ગણાય છે. મહાવીરસ્વામીના નિર્વાણ પછી ૨૩ વર્ષે દેવચંદ્ર શ્રાવકે આવન જીનાલયનું દેરાસર બંધાવી અહીંયાં પાર્શ્વનાથ મૂલનાયક તરીકે સ્થાપ્યા હતા. પણ પાછળથી મહાવીરસ્વામી મૂળનાયક થયા. જુઓ ભદ્રેસર પાર્શ્વનાથ ! તેરમા સૈકામાં ભદ્રેસર કચ્છ દેશની રાજ્યધાનીનું શહેર હતું, વીરધવલ

રાજાએ કચ્છપતિ ભીમસીંહને જીત્યો હતો, તેની રાજ્યધાની ભદ્રેસર હતી. કચ્છમાં લાખો કુલાણી વગેરે ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ ઘણા પુરૂષો થયા છે.

### ૪૩ માંડવી બંદર.

માંડવી એ કચ્છમાં મુખ્ય બંદર છે અને શહેર પણ સાડું છે. બંદર ઉપર શ્રી ધર્મનાથજીનું દેરાસર આવેલું છે. તેમજ અહીંયાં શીતલનાથજી પાર્શ્વનાથનું તથા શાંતિનાથજીનું મળીને એમ કુલ ચાર દેરાસર આવેલાં છે.

### ૪૪ ભેડા.

દેરાસર ગોડી પાર્શ્વનાથજીનું જાત્રા કરવા લાયક છે.

### ૪૫ મુથરી.

ઘૃતકલ્લોલ પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા ઉદ્દેશી શાહને અહીં-યાંથી મળી હતી. જેથી ઘૃતકલ્લોલ પાર્શ્વનાથનું દેરાસર પણ અહીંયાં જ આવેલું છે. વિશેષ હકીકત માટે જુઓ ઘૃતકલ્લોલ પાર્શ્વનાથ ! હાલમાં અહીં ત્રણ ચાર દેરાસર છે. કચ્છમાં આ મોટું તીર્થસ્થળ ગણાય છે.

### ૪૬ રાપર.

આ શહેર કચ્છ દેશમાં આવેલું છે, દેરાસર એક શીખર-

ખંધી નાનું છે. ચિંતામણી પાર્શ્વનાથનું દેરાસર પૂર્વે હતું. તે પ્રતિમા કોળીની પાસેથી મળેલી હતી. જુઓ પાર્શ્વનાથના ચમત્કારોમાં ચિંતામણી પાર્શ્વનાથ !

### ૪૭ નારાયણપુર.

માંડવીથી ૧૦ ગાઉ થાય છે. દેરાસર એક શ્રી પાર્શ્વનાથનું છે. તેમની પ્રતિષ્ઠા સંવત ૧૯૨૨ ના વૈશાક સુદી ૧૩ ની થઈ છે. ધર્મશાળા એક છે, ભાટીયાઓની બે છે.

### ૪૮ ભુજનગર.

માંડવીથી ૧૭ ગાઉ થાય છે, દેરાસર ત્રણ આવેલાં છે. ચિંતામણીજી, શાંતિનાથજી તથા આદેશ્વર ભગવાનનું; કચ્છમાં તે મોટું નગર કહેવાય છે, હાલમાં તે રાજ્યધાનીનું શહેર ગણાય છે.

### ૪૯ મુંદરા.

મોટું ખંદર ગણાય છે, શીતલનાથજીનું દેરાસર તીર્થ સ્વરૂપ છે, બીજાં બે પણ સંધનાંજ ખંધાવેલાં દેરાસર છે, મહાવીરસ્વામીનું તેમજ સહસ્રકૃષ્ણ પાર્શ્વનાથનું દેરાસર જાત્રા કરવા લાયક છે.

## ૫૦ ( ગુજરાત ) સેરીસા.

અમદાવાદથી કલોલ સ્ટેશને ઉતરી ત્યાંથી લગભગ અઢી ગાઉ થાય છે. ગાડા વગેરેમાં જવાય છે. સેરીસા એ જુનું પુરાણું શહેર હતું પણ હાલમાં તો નાનું ગામડું છે. સેરીસા માટે કવિ લાવણ્યસમયે એક સ્તવન બનાવેલું છે. જેમાં જણાવેલું છે કે આ શહેર બાર જોજનનું હતું. તે વખતે તેનું નામ પ્રજાપુર હતું, તેમાં એક સાંકડી શેરીનો ભાગ હતો. ત્યાં આ દેરાસર હતું. આજે તેનાથી આઠ નવ ગાઉ દૂર કડી નામે શહેર છે. સમયના પ્રભાવે કરીને આજે તેના બે વિભાગ પડી ગયા હોય તો બનવાભોગ છે. સેરીસામાં પાર્શ્વનાથને લોઢણ પાર્શ્વનાથ પણ કહેવાય છે. સેરીસા પાર્શ્વનાથ પણ તેને કહે છે. સેરીસા ગામની પૂર્વ દિશાએ ૧૧ વીધાનો નંબર પૂર્વે આ તમામ દેરાસરનો ભાગ હતો અને તે જમીન સરકારથી ગૌચરમાં ગણવામાં આવેલી હતી. ત્યાં ખેતરમાં ખોદકામ કરતાં ત્રણ પ્રતિમાજી પાર્શ્વનાથજીની ઘણી મોટી સર્પની કુણાની ધરનારી બારાપાષાણની ૪૧ કુટ પહોળી, ૩૫૫ કુટ ઊંચાઈમાં, કુણા સહીત કુટ પાંચની નીકળી હતી.

બે કાઉન્સગીયા પણ બારાપાષાણના મોટા પહોળા કુટ ૨, ઊંચા કુટ ૬૫-૭, અને રૂપભદ્રેવ ભગવાનની પ્રતિમા આરસની સંપ્રતિ રાજની ભરાવેલી જણાય છે. અંબિકા દેવીની મૂર્તિ એક છે. એવી રીતે ખોદકામ કરતાં પ્રગટ થઈ હોય તેમ જણાય છે. વિશેષ હકિકત માટે જુઓ પાછળ સેરીસા પાર્શ્વનાથ !

હાલમાં પ્રગટ થયેલી પ્રાતમાઓને લેપ કરવાથી તેની શોભામાં ઘણો વધારો થયો છે.

કલોલ, લોયણી, પાનસર, સેરીસા અને વામજ એ હમણાં પંચતીર્થ ની ગરજ સારી રહ્યાં છે.

### ૫૧ પાનસર.

પાનસર એ કલોલ તાળાનું ગામ છે, અને કલોલથી મહેસાણે જતાં વચમાં આવે છે. પાનસર પૂર્વ કાળમાં પાનાપુર શહેરના નામે ઓળખાતું હતું, હાલમાં તે ૭૦૦ ઘરનું નાનું ગામડું છે. જૈન શ્રાવકનાં ઘર થોડાંજ છે. શ્રીમહાવીર સ્વામીની પ્રતિમા રાવળીયાના વાસમાંથી પ્રગટ થઈ છે. પાનસરમાં ઉગમણી દિશાએ રાવળીયાનો વાસ છે. ત્યાં સંવત ૧૯૬૬ ના શ્રાવણ શુદ્ધ ૮ ને શનિવારે દિવસના નાયક શંકર દલસુખની સ્ત્રી રેવા રાવળ જલા તેજના ઘર આગળથી જતી હશે તે વખતે તેના માટીના ઘરના બારણાના આગલા ભેડામાં આરસના પત્થરનો દેખાવ જોઈ જલાની સ્ત્રી સંતોક પાસે ખરલ કરવાને તે પત્થરની માગણી કરી, તેવારે સંતોકે કહ્યું કે કાઢે આવજે, પછી શ્રાવણ શુદ્ધ ૯ ને રવિવારના સવારના સાતવાગે રેવા સંતોકને ઘેર આવી, તેવારે સંતોકે દાતરડાથી ખોતરવા માંડ્યું તો પ્રતિમાજી જેવો આકાર જણાયો. ત્યારે તેમણે એ જણે વિચાર્યું કે આ તો કોઈ દેવની મૂર્તિ છે, પછી ધીમે ધીમે કારતાં તેમને કેશર વિલેપન સહીત ભગવાનની

મૂર્ત્ત જણાઈ. પછી જલાને બોલાવી પ્રતિમાજી બહાર કાઢ્યાં. જલાએ ચૌટામાં આવી ઘેરઘેર વધામણી આપી કે મારે ઘેર ભગવાન પ્રગટ થયા છે, જેથી ગામના આગેવાનો તથા જૈનો વગેરે રાવળીઆને ઘેર ગયા. પછી સર્વ ભાઈઓ બોલ્યા કે આ જૈન પ્રતિમાજી છે. તો આપણે જૈન દેરાસરમાં લઈ જઈએ; પણ પ્રતિમાજી ઉપડે નહીં, વીશ પચ્ચીશ જણે ઉપાડ્યા, પણ ભગવંત ઉપડ્યા નહી તેથી વિચાર કર્યો કે ભગવાન કેમ પધારતા નથી ? તપાસ કરતાં માલુમ પડ્યું કે જે જગ્યાએથી પ્રતિમા કાઢેલ તે જગ્યા તો ઘણી સાંકડી છે ને પ્રતિમાજી મોટાં છે. જમીન ખરાબર પલાઠી છે ને બીજો ભાગ ઉપરનો ભેડાના ચણતરમાં છે, વહી ઘર સંવત ૧૯૫૫ ની સાલમાં નવીન કરેલું છે. તે ઘર કરનાર ઠાકરડો પણ હયાત છે. પ્રભુની ઇચ્છા રાવલીયાને કાંઈ અપાવવાની ( પ્રસન્ન કરવાની ) જણાય છે, એમ વિચારી શ્રાવકોએ ચાલીસ રૂપૈયા રાવલીયાને આપવાના નક્કી કરી ભગવાનને ત્યાંથી ખાટલામાં પધરાવી વાજતે ગાજતે પૂર્વ દિશાએથી બજાર વચ્ચે થઈ જૈન દેરાસરમાં પધરાવ્યા. - ગામના લોકો પાસેથી દૂધ મંગાવી પખાલ કરાવી રૂ. ૫૧ માં પહેલી પૂજા થઈ, આરતી મંગલ દીવાના રૂ. ૨૫) થયા. પછી ત્યાંના શ્રાવકોએ આબુખાબુના ત્રણ ચાર ગામમાં માણસો મોકલી ભગવાન પ્રગટ થયાની હકીકત જણાવી; પ્રથમ વડુના શ્રાવકભાઈઓ ભગવાનનાં દર્શન કરવાને ઝટ આવ્યા. તેમણે સેવાપૂજા કરી ભગવાનનું નામ બોલવાને ખરાબર નિહાલીને જોયું પણ કાંઈ ખબર પડી નહી.



ત્યારે દુરબીન મંગાવી તપાસ કરી તો લાંછન કેશરીસિંહનું જણાયું, જેથી આતો ખુદ મહાવીર ભગવાન ચોવીસમા તીર્થંકર છે. એમ ખોલી જયજયકાર કર્યો. ભગવાન પ્રગટ થયા તે વખતે થયેલા ચમત્કાર.

૧ ભગવાનની પ્રતિમા ભીંતના ચણતરમાંથી પ્રગટ થઈ.

૨ પાનસરમાં તે અરસામાં ઢોરોમાં રોગ ચાલતો હતો પરંતુ ભગવાનના નીકલવાથી રોગ શાંત થઈ ગયો.

હાલમાં મોટું દેરાસર શિખરબંધી બંધાઈ પ્રતિષ્ઠા સંવત ૧૯૭૪ ના વૈશાક સુદી ૬ ને દિવસે થઈ છે.

ધર્મશાળાઓ પાંચ-છ બંધાઈ ગઈ છે. ઉપાશ્રય પણ છે, હવા પાણી વગેરેની સગવડ સારી છે. ત્યાં કારખાના તરફથી વાસણુ ગોદડાં વગેરેની વ્યવસ્થા છે.

**પર વામજ.**

વામજ એ કલોલથી ચાર ગાઉ થાય છે. ત્યાંના દંડક નામના સન્યાસીને દસબાર દિવસથી સ્વપ્ન આવતું કે ગામના પટેલ વગેરેની મદદ લઈ પડતર જમીન કે જે જગોએ લોકો દેવનું સ્થાનક માનતા હતા અને ઘોળી મુઝોવાળો નાગ હુમેશાં ઘણીવાર દેખાતો હતો ત્યાંથી “ તમે ખોદકામ કરી શાંતિનાથની પ્રતિમા પ્રગટ કરો. ” એમ વારંવાર સ્વપ્ન આવવાથી તે જગોએ ખોદકામ કરાવતાં પ્રતિમા દેખાઈ,

શાંતિનાથની પ્રતિમા તેમજ ચાર કાઉસગ્ગીયા, બે ઇંદ્રાણી દેવીની મૂર્તિ તેમજ બે ખંડિત ઇંદ્રની મૂર્તિ નીકળેલાં છે, વૃદ્ધ પુરૂષો પરંપરાથી સાંભળેલી એવી એક કિંવદંતિ ( દંત-કથા ) કહે છે કે “ આ જગાએ પ્રથમ મૂલ દેરાસર હતું. તેમજ શેરીસા સુધીનું ત્યાં લોંચડું હતું. આ બે કાઉસગ્ગીયાના ઉપરનો પરધર કોઈ બ્રાહ્મણે મહાદેવનું દેવલ કરાવતાં ત્યાં ચોડેલો દેખાય છે તેમજ બીજા કેટલાક પત્થર ત્યાં ચોડેલા છે. જે માણસ આ પરધર પત્થર તેમજ ખંડિત પ્રતિમાઓ લઈ ગયેલો તે એવા પાપથી આંધળો થયો અને તેનો નિર્વંશ ગયો. ”

પ્રતિમાજી સંવત ૧૯૭૯ ના માગસર વદી ૫ ને શની-વારે પ્રગટ થઈ. પ્રગટ થતાં પહેલાં સામેના ઘરવાળાને કેટલાક અમત્કાર માલૂમ પડેલા. જેવા કે વાદિંત્રના અવાજો, ઘંટના રણુકારો વિગેરે, પછી જ્યારે પ્રતિમાજી બહાર પ્રગટ કરી તેવારે તેમના શરીરના દરેક ભાગો ઉપર કાળાશ આવવા માંડી, જેથી ત્યાં મળેલા લોકોમાં ગભરાટ ફેલાણો કે નક્કી કાંઈ ઉપદ્રવ થશે, પછી ગામવાલાઓએ પ્રાર્થના કરવા માંડી, ત્યારે પાછી પ્રતિમા મૂલ સ્થિતિમાં દેખાવા લાગી.

આ પ્રતિમાજી આગળ દીવો અખંડ બળતો હતો, પણ એક દિવસ તેમાં ઘી થઈ રહ્યું, ત્યારે રાતના ઓચિંતી આરતી વગેરે થવા લાગી. સામેના ઘરવાળાઓ સાંભળીને ઉઠ્યા અને જોયું તો દીવામાં ઘી ન હતું જેથી પાછું તેમાં ઘી પુર્યું.

લગવાનને તલાવ આગળ ધર્મશાળામાં બેસાડવામાં આવ્યા, ત્યારે અમી બહુ ઝરતી હતી. જ્યારે ગાડામાં બેસાડ્યા ત્યારે કેટલાક માણસો ગાડામાં બેઠેલા છતાં બે માણસો ગાડુ ખેંચીને કુલની માફક ગામમાં લાવ્યા, ત્યાં એક જગોએ ધર્મશાળામાં જ્યારે સીમેટ વગેરે કરીને પરોણા તરીકે બેસાડેલા ત્યારે પોતાની મેળે સ્વાભાવિક બે આંગળ પાછા ખસેલા દેખાયા.

આ શ્રી શાંતિનાથની પ્રતિમા સંપ્રતિ રાજના વખતની જણાય છે. ચાર કુટ ઉંચી છે ! સાથે ચાર કાઉસગ્ગીયા નીકળેલા છે. ત્રિલોવન કણુખીના ઘર પાસેથી ખોદતાં માગસરવદી પાંચમે નીકળેલી છે. અણુખોલ સ્ટેશનથી પણ જવાય છે.

### ૫૩ વીસનગર.

ગુજરાત-મહેસાણાથી નાની રેલવે ઠેઠ તારંગાહીલ સુધી જાય છે. વચ્ચે વીસનગર શહેર આવે છે. જેમાં જૈનોની સારી સંખ્યા રહેતી હતી. આ ગામ નામદાર ગાયકવાડ સરકારની હદમાં આવેલું છે. ગુર્જરાધિપ લોળા ભીમના માનીતા મહાસામંત ( મહા સામંત અથવા મહામંડલેશ્વર ) લવણપ્રસાદના કુમાર વીરધવલે ધવલઝુપુરમાં રાજ્યધાની સ્થાપી, વિક્રમ સંવત તેરમી સદીના પાછલા વરસોમાં એટલે મધ્યાહ્ન સદી પછી તેમના વસ્તુપાળ ને તેજપાળ મંત્રીઓ થયા. જેમના પ્રભાવથી

વીરધવલે રાજ્યની હદ વધારી મુકી હતી અને ગુજરાત, કાઠીયાવાડ, કચ્છ વગેરેમાં જેમણે વીરહાક વગાડી હતી. તે પછી સં. ૧૨૯૮ માં વીસલદેવ ( વીરધવલનો પુત્ર ) ગાદીએ આવ્યો, તેમણે વીસનગર વસાવ્યું છે. પછી ચાહે તો તેરમી સદીના અંતકાલમાં હોય કે ચૌદમી સદીની શરૂઆતનો કાળ હોય.

હાલમાં પણ વીસનગરની જાહોજલાલી ઠીક ઠીક છે. જૈનોની વસ્તી પણ સારી છે. દેરાસરો પણ ભવ્ય અને દર્શનીય છે, ત્યાં કલ્યાણ પાર્શ્વનાથનું મુખ્ય અને ભવ્ય દેરાસર છે, તે માટે વિશેષ હકીકત જુઓ કલ્યાણ પાર્શ્વનાથ. ધર્મશાળાઓ, ઉપાશ્રયો વગેરેથી તેમજ વેપાર રોજગારથી શહેર ઠીક ઠીક છે. ત્યાં ભવ્ય અને રમણીય જાત્રા કરવા લાયક સાત દેરાસરો છે.

## ૫૪ વડનગર.

આ શહેરને શાસ્ત્રમાં આણંદપુર કહે છે. પ્રથમ ભરત મહારાજના વખતમાં અહીંયાં સિદ્ધાચલજીની તલાટી ગણાતી. નેમનાથની ચોરી તથા જીનાં ખંડેર જોવા લાયક છે. દેરાસરો આઠ છે. તેમાં એક દેરાસર તો સંપ્રતિ રાજાનું ખંધાવેલું છે તેમાં ભોંયડું પણ છે. અહીંયાંથી તારંગા તરફ જવાય છે. શહેરમાં દેરાસરો જાત્રા કરવા લાયક છે.

## પપ તારંગાજી હીલ.

તારંગાની તલાટી ટીંખામાં છે. ત્યાં દેરાસર, ધર્મશાલા વિગેરે પણ આવેલાં છે. ત્યાંથી મૈલ એક ઉપર તારંગાજીના પહાડનો ચડાવ છે, જે ચઢવા પછી દેરાસર, કારખાનું તથા ભંડાર આવે છે. ડુંગર ઉપર અજીતનાથ ભગવાનનું દેરાસર ઘણું મોટું, ઉંચું અને કેગર ( લાકડાની જાત ) ના લાકડાનું બાંધેલું છે. ઉંચાઈમાં આજે આ દેરાસર જેવું બીજું એક પણ નથી. તેની ઉંચાઈ લગભગ ચોરાસી ગજ જેટલી છે. અજીતનાથ સ્વામીની પ્રતિમા પણ બહુ ઉંચી છે. માણસ ઉભો રહી ઉંચો હાથ કરે તો પણ કપાળે તિલક થતું નથી. નીસરણીનાં બે ચાર પગથીઆં ચડે ત્યારે સંપૂર્ણ પૂજા ( તિલક ) થાય છે. તારંગાજીને શાસ્ત્રમાં તારગઢ અથવા તારગિરિ પણ કહે છે. હાલનું દેરાસર વિશાળ અને ભવ્ય છે જે ગુર્જરાધિપ મહારાજા કુમારપાલે ( ગુજરાતના નાથે ) તેરમી સદીની શરૂઆતના કાળમાં બાંધાવેલું છે. તેમજ બીજાં પણ ચાર દેરાસર છે. અહીંયાં રાત રહી શકાય છે. પાણીને માટે તલાવ, વાવ ને કુંડ છે. ધર્મશાલાઓની સગવડ પણ સારી છે, અજીતનાથ ભગવાનના દેરાસરને બત્રીશ માળ છે. પ્રાયઃ ત્રણ ચાર માળ પર્યંત જઈ શકાય છે.

ભગવાનના દેરાસરની ઉત્તર અને દક્ષિણ દિશાએ બે મોટા ડુંગરનાં શિખરો આવેલાં છે. દરેકની ઉંચાઈ લગભગ અર્ધા મૈલ જેટલી હશે, જેમાં એક સિદ્ધશિલા અને બીજી

કોટીશિલા એ નામે ઓળખાય છે. આ બંને શિખરો ઉપર આપણી દેરીયો આવેલી છે. ત્યાં પગલાં અને મૂર્તિઓ સ્થાપેલી છે. સિદ્ધશિલાના પહાડની નજીક યોગી લોકોનો પહાડ છે. ત્યાં એક મોટી જખરી ગુફા છે, પાસે બીજી ગુફા પણ છે. પરંતુ બંને ગુફામાં જવાનું કામ વિકટ અને ભય ભરેલું છે. કોટી શિલાના ડુંગર ઉપરનો ચડાવ કઠણ હોવાથી ત્યાં આગળ પોણોસો આશરે પગથીયાં ખાંધેલાં છે.

તારંગા માટે એમ સંભળાય છે કે પહેલા બીજા અને ત્રીજા આરામાં શત્રુજય અને તારંગા એક થઈ ગયેલા હતા. ભરત મહારાજની વખતમાં વડનગર ( આણંદપુર ) તેની ( શત્રુજય ) તલાટી તરીકે ગણાતું હતું. અનુમાન થાય છે કે તારંગા શત્રુજયનો જુદો એક ભાગ હશે. વળી શત્રુજયના ૧૦૮ નામમાં તારગિરિ નામ પણ કહેલું છે. અને તે આ તારંગાજ હશે. કોટીશિલા ઉપર કોડ મુનિવરો મોક્ષ ગયેલા છે અને સિદ્ધશિલા ઉપર સંખ્યાબંધ મુનિવરો મોક્ષ ગયેલા છે.

મુખ્ય દેરાસરની સામી બાજુએ પૂર્વ દિશામાં અર્ધા મૈલને અંતરે થોડેક ઉંચી મોક્ષ બારીની ટુંક આવેલી છે. જ્યાં ચડાવ મુશ્કેલીભર્યો છે. અહીંયાં પણ દેરી છે. મોટા દેરાસરની વાયવ્ય દિશામાં એક મૈલ દુર તારણદેવી અને પદ્માવતી દેવીનું મંદિર આવેલું છે. ટીંબાના ઠાકોર ચોકી પહેરાનો બંદોબસ્ત રાખે છે.

મહેસાણાથી ટીંબા સુધી રેલવે જાય છે અને ટીંબાથી તારંગાણ ચડાય છે.

### ૫૬ મહેસાણા.

અહીંયા મનરંજન પાર્શ્વનાથ પ્રભુનું મુખ્ય દેરાસર છે. તે શિવાય બીજા પણ દેરાસરો તથા ઉપાશ્રયો વગેરેની સગવડ સારી છે. યશોવિજયજી પાઠશાળા અહીંયા સારી ચાલે છે. ધર્મશાલા છે. શ્રાવકોની વસ્તી સારી છે, સ્ટેશન જંકશન છે. વિશેષ હકીકત માટે જુઓ મનરંજન પાર્શ્વનાથ.

### ૫૭ પાટણ.

પાટણ એને અણહીલપુર પટ્ટન કહે છે. સંવત ૮૦૨ માં જયશીખરના કુમાર વનરાજ આવડાએ પાટણ વસાવી ત્યાં પોતાની રાજ્યગાદી સ્થાપી હતી. તે પછી અનુક્રમે તે શહેરની બહોળલાલી વધતીજ ગઈ. પાટણ પ્રથમ બાર ગાઉના ઘેરાવામાં હતું, તેમાં ચોર્યાસી ચોક હતા ને ચોર્યાસી બજાર હતી. વેપાર સારો હતો, નિત્ય એક લાખ ટકા જકાત આવતી હતી, જૈનોની વસ્તી પણ ત્યાં અસલથીજ ચાલી આવે છે. ગુજરાતના રાજ્યમાં જૈનો પણ આગેવાનીભર્યો-આગળ પડતો ભાગ લેતા આવ્યા છે. વનરાજ, મૂળરાજ, ભીમ, સિદ્ધરાજ, કુમાર-પાળ વગેરે રાજાઓ જેમ સમર્થ થયા છે, તેમ જૈનો પણ કાંઈ તેમનાથી ઉતરે એવા ન હતા. વનરાજના વખતમાં આંપો

વણીક હતો જે મહા સમર્થ હતો. તેણે નવમા સૈકામાં પાવા-  
 ગઢની તળેટીમાં પોતાના નામથી ચાંપાનેર વસાવ્યું હતું.  
 બાણાવળી ભીમના વખતમાં વિમળ મંત્રી કે જેમણે અનેક લડા-  
 ઇઓમાં જીત મેળવી શત્રુઓને વશ કરી રાજ્યની હદ વધારી  
 આપી હતી. મુંજલ મંત્રી, સજ્જન મેતા, ઉદયન મંત્રી, બાહડ  
 અને અંબડ વિગેરે કરણ, સિદ્ધરાજ અને કુમારપાળના મંત્રી  
 ઓ જૈન હોવા છતાં લડાઇઓમાં વિજય મેળવી તેમણે દુનિ-  
 યાને અજાયબ કીધી છે. દયાધર્મ પાળનારા જૈનોની દ્વેષથી  
 નિંદા કરનારનાં મુખો તેમણે શ્યામ કર્યાં છે. પાટણના  
 સામ્રાજ્ય કાળમાં આવા સમર્થ યુદ્ધકુશળ જૈન યોદ્ધાઓએ  
 ગુજરાતની આબાદીમાં પોતાનો ફાળો આપ્યા છતાં જૈનેતર  
 ઇતિહાસકારો અને લેખકો તે હકીકત કેમ છુપાવે છે તે  
 સમજી શકાતું નથી. આવા સમર્થ પુરૂષોને ખરા સ્વરૂપમાં  
 નહીં આજેખતાં તેમને કલંકીત ચિતરીને હૃદયની દ્વેષ-  
 મય લાગણી બતાવવામાં કેટલાક અહંમન્ય લેખકો અને  
 ઇતિહાસકારોએ પોતાની વિદ્વત્તાનો દુરૂપયોગ કર્યો છે. એ  
 હવે પ્રત્યક્ષ જોવાયું છે. ખરે ! જેવો જેમનો સ્વભાવ ? પણ  
 ઇતિહાસ કહે છે કે કુમારપાળ પછી ભોળાભીમના વખતમાં  
 પાટણની કાંઇક પડતી શરૂ થઇ, તે તેનાં પોતાનાંજ અવિચારી  
 કૃત્યોથી થયેલું પરિણામ હતું. પણ તેણે રાજ્ય ગુમાવ્યું  
 હતું. કિંતુ પાછળથી તણે ગાદી મેળવી હતી; તેના પછી  
 ચૌલુક્ય વંશ પછી વાઘેલા વંશમાં ગાદી આવી, ત વારે  
 ફરીથી પાછું ગુજરાત આબાદીભર્યું થયું હતું. ને ફરી પાટ-  
 ણની બહોળલાદી પણ ઠીક ઠીક થઇ હતી. તેનો મૂળ પુરૂષ



લોળાલીમનો મહા સામંત લવણપ્રસાદ ને તેનો પુત્ર વીર-  
 ધવલ હતો, અને તેના મુખ્ય મંત્રીઓ વસ્તુપાળ ને તેજ-  
 પાળ હતા, કેમકે પાટણનું ગૌરવ મુસલમાન સરદાર કુતુ-  
 બુદ્ધિને તેરમી સદીના લગભગ મધ્યકાળમાં લોળાલીમ  
 પાસેથી લુટી લીધું હતું, ને ગુજરાતને આંખપ લગાડી હતી.  
 તે પછી વાઘેલા વંશના પ્રધાન દયાધર્મના પાળનાર વસ્તુપાળ  
 તેજપાળ જૈન હતા છતાં યુદ્ધમાં પરાક્રમ બતાવીને તે સમ-  
 ચમાં ગુજરાતને શોભાવ્યું હતું, શણ્ણગાર્યું હતું. વીર-  
 ધવલનું રાજ્ય તેમણેજ વધાર્યું હતું સમજો કે ગુજરાતની  
 પડતી પહેલાં તેમણે આ છેલ્લી જાહોજલાલી અળકાવી હતી.  
 ન્યાય અને નીતિનાં તેમણે રાજ્યતંત્ર સ્થાપ્યાં હતાં છતાં જૈન-  
 દ્વેષી લેખકો સત્ય હકીકત ગોપવી દ્વેષનો ઉભરો બહાર કાઢ-  
 વાને ચૂક્યા નથી, જગતમાં એવો નિયમ છે કે બીજાની ખોટી  
 ભૂલો કાઢનારા માણસો પોતાની ખોટી ભૂલો પણ છુપાવે છે.

વાઘેલા વંશમાં પાટણની ગાદીએ વીરધવલ પછી  
 વીશલદેવ, અર્જુનદેવ ને સારંગદેવ ગુજરાતના રાજા થયા છે,  
 તે પછી છેલ્લો કરણ વાઘેલો થયો. આ રાજા છેલ્લોજ ગુર્જરા-  
 ધિપ હતો. તેના માધવ નામના બ્રાહ્મણ પ્રધાને નજીવા કાર-  
 ણની ખાતર ગુજરાતને ત્યારથી હંમેશને માટે પરાધિન  
 બનાવ્યું, લાખો નિર્દોષ રજપુતોનું તેના નિમિત્તે લોહી રેડાયું.  
 હંમેશને માટે આ બ્રાહ્મણે ગુજરાતનું કલંક વડોર્યું  
 ને તેમના શ્રાપોમાં તે પોતે હોમાયો. માધવ પ્રધાનની  
 શીખામણથી દીલ્હીપાત ફર અહ્મદીન બાદશાહે ઇ. સ.

૧૨૯૭ અને સં. ૧૩૫૩ માં ગુજરાત ઉપર ચડાઈ કરવાને મોટું લશ્કર મોકલ્યું. સરદાર આલગખાન મોટું લશ્કર લઈ પાટણ આવી, કરણ બહાદુરીથી લડ્યો પણ ખાદશાહી સેના આગળ તેનું રજપુત લશ્કર નાશ પામ્યું અને પોતાને નાશી જવું પડ્યું. રાજ જંગલમાં રખડી રખડીને મુવો, ને પાટણનો નાશ થયો. ગુજરાતને પરાધિનતામાં નંખાવનાર અને તેની જાહજલાલીનો, સ્વતંત્રતાનો નાશ કરનાર કોઈ પણ પુરૂષ હોય તો આ માધવ પ્રધાનજ હતો. પાટણના નાશમાં અગ્ર ભાગ લેનાર કોઈ પણ નિમિત્ત કારણ હોય તો ત આ એકજ વ્યક્તિ હતી.

ત્યારપછી ગુજરાતમાં મુસલમાની સુખાઓ રહેતા. તે પછી નવું પાટણ વસ્યું. કાલાંતરે આજે પાટણ શ્રીમંત ગાયકવાડ સરકારનું નામીયું શહેર ગણાય છે, જૈનોની વસ્તી આજે પણ સારી છે. દેરાસરો સંખ્યાબંધ છે. મુખ્ય દેરાસર પંચાસરા પાર્શ્વનાથનું વનરાજનું ગણાય છે, તેની પાસે અષ્ટાપદ તેમજ થંભણ પાર્શ્વનાથ, કોકાને પાડે કોકા પાર્શ્વનાથ, શામળીયા પાર્શ્વનાથ વગેરે અનેક દેવાલયો પાટણ શહેરમાં આવેલાં છે, શહેર પણ આખાદીવાળું છે. અનેક પ્રકારે ચડતી પડતી પાટણ ઉપર આવી ગઈ છતાં આજે તે પોતાની શોભામાં ભવ્ય વધારો કરી રહ્યું છે. જૈનો માટે પાટણ ખાસ જગ્યા કરવા લાયક, ઐતિહાસિક ને પુરાણું શહેર છે. અહીં લગભગ ૧૧૯ દેરાસરો છે. પંચાસરા પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા સંપ્રતિ રાજની ભરાવેલી છે, નવું પાટણ સં. ૧૪૨૫ માં

ફરીને વસ્યું છે, પાટણમાં સગરામ સોની મહા ધનાઢય થઇ ગયા છે. જેમણે શત્રુજય ઉપર સગરામ સોનીની ટુંક બંધાવેલી છે. તેમણે ભગવતી સૂત્ર સાંભળી છત્રીસ હજાર ઉદ્દેશે એકેક મોહાર ચડાવી હતી. તેમજ સોનેરી શાહીથી કલ્પસૂત્ર લખાવ્યાં હતા. તેમાંની હાલમાં ઘણી પ્રતો જોવામાં આવે છે. પાટણમાં પણ તેમણે દેરાસર બંધાવ્યું છે. મહાસમર્થ હેમચંદ્રાચાર્ય પણ કુમારપાલ મહારાજના વખતમાં આજ શહેરમાં થયા હતા. તેમનો ઉપાશ્રય જુના પાટણમાં છે. જ્યાં રોજ ૫૦૦ લાહીયા બેસીને ગ્રંથો લખતા હતા. પુસ્તક લખવાની સાહીના કુંડ હાલ પણ છે. અહીંયાં પુસ્તક ભંડાર ઘણા સંભવે છે. ધર્મશાળાઓ પણ કોટાવાળાની અષ્ટાપદજીની વગેરે છે. અષ્ટાપદ કરતાં જત્રાળીને કોટાવાલાની ધર્મશાળામાં ઠીક સગવડ મળે છે.

જયશીખરને હરાવનાર ભૂવડ રાજાએ પોતાની દીકરી ‘મહાલક્ષ્મી’ને દાયજામાં ગુજરાત આપ્યું હતું. પાછળથી તેમની વ્યંતર દેવી થઇ છે, તે ગુજરાતની અધિષ્ઠાત્રી તરીકે તેજ નામે હાલ પણ વિદ્યમાન છે, તે દેવીએ કુમારપાલને સ્વપ્નામાં આવી ગુજરાતનું તાજ પહેરાવ્યું હતું, વીરધવલને પણ સ્વપ્નામાં ગુજરાત બક્ષ્યું હતું, ને તે પ્રમાણે થયું હતું. ‘માહાલક્ષ્મી’ના નામે હાલ તે ઓળખાય છે.

૫૮ ચા૩૫.

એ શામળા પાર્વનાથ અથવા ચા૩૫મંડન પાર્વનાથનું

તીર્થ ગણાય છે, પાટણથી આગળ બે ત્રણ મૈલ લગભગ થાય છે, ત્યાં રેલવે બંધ છે, સ્ટેશનથી ગામ લગભગ એક મૈલ થાય છે, ચારૂપ હાલમાં નાનું ગામડું છે, પણ પહેલાં તે શહેર હશે એમ તેનાં ખંડેરો ઉપરથી લાગે છે. વિશેષ હકીકત માટે જુઓ ચારૂપમંડન પાર્શ્વનાથ ?

## ૫૯ મેત્રાણા.

પાટણથી લગભગ આઠ નવ ગાઉ થાય છે, નેસિદ્ધપુરથી પાંચ ગાઉ થાય છે, પાટણથી રેલવે લાઇનમાં મેત્રાણા જવાય છે, મેત્રાણાથી આગળ રેલવે હાલમાં જતી નથી. સ્ટેશનથી મેત્રાણા લગભગ બે મૈલ જેટલું થાય છે, મેત્રાણા નાનું ગામ છે, છતાં ઝાડીને લીધે રળીયામણું લાગે છે, દેરાસર પણ મોટું ભવ્ય અને વિશાળ છે. ઋષભદેવ સ્વામીની મહા પ્રભાવિક પ્રતિમા છે. મૂળનાયકજી પણ ઋષભદેવજી છે. લુહારની કેડમાંથી આ પ્રતિમા ૫૭ સત્તાવન વર્ષ પહેલાં નીકળી હતી, તે વખતે મહીનાથજી જેવું ધામ અને ઉપજ પણ તેવીજ હતી, તેથી દેરાસર પણ મોટું બાંધેલું ને ધર્મશાળા પણ સારી બાંધાવેલી છે, વાસણુ ગોદડાં વગેરેની સગવડ સારી છે, મોટું તીર્થસ્થળ ગણાય છે, દેખરેખ હાલમાં સિદ્ધપુરવાળા રાખે છે.

## ૬૦ સંખેશ્વર.

મહેસાણેથી હારીજ રેલવે બંધ છે, ત્યાંથી પગ રસ્તે

સંજેશ્વર જવાય છે. વાહન ઉંટ, ગાડાં, વગેરે મળી શકે છે. હારીજથી લગભગ દશ ગાઉ થાય છે, રસ્તામાં મુજપુર વગેરે ગામ આવે છે; અહીંયાં સંજેશ્વર પાર્શ્વનાથનું મોટું તીર્થસ્થળ ગણાય છે, જાત્રા કરવા યોગ્ય છે. પ્રતિમા કૃષ્ણજીના વખતની છે, લેપ કરાવેલો લાગે છે. વિશેષ હકીકત માટે પાછળ જુઓ સંજેશ્વર પાર્શ્વનાથ ! આ તીર્થ વઢીઆર દેશમાં આવેલું છે.

### ૬૧ પાલનપુર.

પલ્લવીયા પાર્શ્વનાથનું આ તીર્થ સ્થળ ગણાય છે, પાલનપુરના નવાળ સાહેબને દીલ્હીપતિ મહાન્ શહેનશાહ અકબર બ્રાહ્મણે ઇ. સ. ૧૫૬૭ માં દિવાનનો ખેતાબ આપેલો છે, પ્રખ્યાત હીરવિજયસૂરિનો જન્મ અહીંયાં થયો હતો, તેમના મકાનની જગાએ હાલમાં સાધ્વીજીનો ઉપાશ્રય છે. મહાન સિદ્ધરાજનો જન્મ પણ અહીંયાં થયો હતો. આજુના પરમારરાજ પાલ્લણે પાલનપુર વસાવેલું છે. વિશેષ હકીકત માટે જુઓ પલ્લવીયા પાર્શ્વનાથ !

### ૬૨ ખરેડી ( રાજપુતાના ).

ખરેડીને આજુરોડ પણ કહે છે, ત્યાં રાય બુદ્ધિસિંહજી બાબુની ધર્મશાલા છે, તથા એક સંઘની ધર્મશાળા છે. તેમજ રાયબુદ્ધિસિંહજીનું બનાવેલું દેરાસર છે. ધર્મશાળામાં રહેવાની સગવડ સારી છે. ત્યાંથી આજુજી જવાય છે, માઉન્ટ આજુજીનું

ચડાણ લગભગ ૧૯ મૈલ છે. સડક બાંધેલી છે, મોટર, ગાડાં; ઘોડા ગાડીઓ વગેરે જઈ શકે છે. ઉપર કાંપથી બે મૈલ ચાલીને જવું પડે છે. કુંભારીયા પણ અહીંથી જવાય છે.

### ૬૩ આબુજી.

આબુજીના તીર્થને દેલવાડા કહે છે, ત્યાં શેઠાણી હરકુંવર બાઈની ધર્મશાળા છે તથા બીજી પણ ધર્મશાળાઓ છે. ત્યાં આબુજી તીર્થનું કારખાનું છે. આબુ ઉપર વીમલ મંત્રીનું કરાવેલું દેરાસર છે. તે દેરાસર સંવત ૧૦૮૮ માં કરાવેલું જેમાં મૂલનાયકજી શ્રી રૂપભદ્રેવ સ્વામીની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૦૮૮ માં પોતે કરાવેલી છે. દેરાસરમાં કરોડો રૂપૈયા ખર્ચ થયેલો છે. દેરાસરની સામે વિમલમંત્રી હાથી ઉપર બેઠેલા છે, બધા મલીને ૧૦ હાથી છે. દેરાસરમાં બધા મલીને ૮૭૨ બીંબ છે.

બીજું વસ્તુપાલ તેજપાળ જે ગુર્જરાધિપતિ વીરધવલના મંત્રી હતા, તેમણે ૧૨૯૨ માં સફેદ આરસના પથ્થરનું દેરાસર બંધાવેલું છે. જેમાં કોરણીનું કામ અદ્વિતીય કરેલું છે, સમસ્ત ભારતમાં આ કોરણી અતિ અદ્ભુત છે. ત્યાં દેરાણી જેઠાણીના બે ગોખલા છે. જેમાં અઢાર લાખ રૂપૈયા ખર્ચાયા છે. તે સિવાય આ દેરાસરજીમાં કોડો રૂપૈયા ખર્ચાયા છે. તેમના દેરાસરજીમાં નેમીનાથ મૂલનાયકજી છે. બાર કોડ ત્રેપન લાખ અહીંયાં ખર્ચાયા છે, સંવત ૧૨૭૭ માં તેમણે

-વસ્તુપાલ તેજપાલે સંઘ કાઢેલો જણાય છે, તેમજ સંવત ૧૨૮૬ થી ૧૨૯૨ સુધીમાં તેમણે તીર્થ નિર્મિત્તે સાડાં ખર્ચ કરેલું છે. બન્ને ભાઈઓએ કુલ ત્રણ અબજ તેર કોડ બોંતેર લાખ અઢાર હજાર ને આઠસે પુણ્ય કાર્યમાં ખર્ચ્યા છે. તીર્થ યાત્રામાં તેમની સાથે સાત લાખ માણસ હતા.

છત્રીસ હજાર જ્ઞાન ભંડારમાં

અઢાર કોડ છન્નુ લાખ શત્રુંજય ઉપર

અઢાર કોડ ત્યાસી લાખ ગીરનારજી ઉપર

બાર કોડ ત્રેપન લાખ આબુજી ઉપર

બાકીના બીજાં કાર્યોમાં જેવાં કે ઔષધશાલા, ધર્મ શાલા, જીર્ણોદ્ધાર, પરબો વગેરે લૌકીક કાર્યોમાં જગતના ઉપકારને માટે ખરચેલા છે. સંવત ૧૨૯૮ માં વસ્તુપાળ અહીયાંથી ચવીને મહાવિદેહમાં ઉત્પન્ન થયા. જ્યાં સીમંધર પ્રભુ હાલ વીચરે છે, ને સંવત ૧૩૦૮ માં તેજપાળ મનુષ્ય ભવ પૂર્ણ કરી પ્રથમ દેવેલોકમાં ગયા.

લેંસાશાહ નામે મહા પ્રતાપી શ્રાવક થયા છે. તેમણે આબુજી ઉપર એક નાનું દેરાસર બંધાવેલું છે તે સિવાય બીજાં પણ બે ત્રણ દેરાસર છે.

આબુ ઉપર તેજપાળ મંત્રીએ સંવત ૧૨૮૬ માં પ્રારંભ કરી ૧૨૯૨ ના ફાગણ માસમાં શ્રી નેમીશ્વરજીની પ્રતિષ્ઠા કરેલા છે.

## ૬૪ અવચળગઢ.

દેલવાડાથી ત્રણ ગાઉ થાય છે. ત્યાં પણ કારખાનું છે. ધર્મશાળાઓ પણ છે. રસ્તામાં એક શાંતિનાથનું દેરાસર માંડુના શાહુકારે બંધાવેલું છે. જે હાલ જીનું છે. અચલેશ્વર મહાદેવના મંદિર પાસે પાડા તથા ભીમની મોઘ જોવાલાયક છે. એ દેરાસર મુકી આગળ ચાલતાં અચળગઢનો કિલ્લો નજીકમાં જ આવે છે. અવચળગઢના મોટા દેરાસરમાં એકલમલ ધાતુની જ મૂર્તિઓના ચોમુખ છે. તે સોનામય ૧૪૪૪ મણના ભરાવેલાં છે. બીજી ધાતુની ૧૦ પ્રતિમાઓ સોનામય છે. આવી મૂર્તિઓ કોઈક જગાએ હશે, મૂળનાયક આદેશ્વરજી છે.

અહીંથી ત્રણ ગાઉ ઉપર દત્તાત્રયીનો ચઢાવ કહેવાય છે, ત્યાં આદેશ્વર ભગવાનનાં પગલાં છે. અહીંયાં તપસ્વીઓ તપ કરવા બેઠેલા હોય તેવી નિશાનીઓ જણાય છે, રસ્તામાં પહાડમાં જોદેલી ગુફાઓ છે.

ચિતોડના રાણાઓને ત્યાં રહ્યાં થકાં અવચળગઢનાં દર્શન હંમેશ થતાં હતાં.

## ૬૫ કુંભારીયા.

કુંભારીયામાં કોઈ કહે છે કે કુંભારાણાનાં બંધાવેલાં પાંચ દેરાસર છે, ને ત્યાં ‘કુંભલમેર’ નગર હતું. પણ વીમલમંત્રી-એ પાંચ દેરાસર ૧૦૮૮ લગભગમાં કરાવેલા છે. ત્યાં આગળ



ધર્મશાળા છે, કુંભારીયામાં નેમીશ્વરના દેરાસરમાં સંવત ૧૩૦૫ નો લેખ છે. કુમારપાળના પ્રધાન પુત્ર ભીમદેવે દેવલ બંધાવ્યું તેમજ પાદપરા ગામમાં ઉંદર મરી ગયો તે નિમિત્તે ( તેના રૂપેયા લેવાથી ) ઉંદર વસાઈકા નામનું દેવલ કુમાર-પાળે બંધાવ્યું એમ પ્રબંધ ચિંતામણીમાં કહ્યું છે. કુંભારી-યાળનું ખીજું નામ આરાસન છે. ગીરનારળનો ભાવ બતાવવાને વીમલમંત્રીએ દેરાસર કરાવેલું છે. વિમલશાહ શુર્જર-પતિ ભીમ બાણાવલીના સેનાપતિ હતા. કુંભારીયાળમાં મુખ્ય મંદિરમાં આળુળ સુધીનું ભોંયર છે. પણ હાલમાં બંધ છે. તે વિમલમંત્રીનું બનાવેલું સંભવે છે. તે દાંતાના રાજ્યમાં આવેલું છે. ત્યાં આરાસુરનો મોટો પહાડ આવેલો છે. પાંચ દેરાસરોમાં નેમીનાથનું દેરાસર મુખ્ય છે. મહાવીર સ્વામીનું, ગોડીપાર્શ્વનાથનું, શાંતિનાથનું, સંભવનાથનું એવી રીતે પાંચ દેરાસર ળળું સ્થિતિમાં છે. ખરેડી સ્ટેશનથી કુંભારીયાળ ૧૩ ગાઉ થાય છે. દાંતાના રાજ્યમાં દાંતાજી રાજ્યધાનીનું શહેર છે. હાલમાં છેલ્લો ળળુંદાર થયાનો લેખ સંવત ૧૬૭૫ નો છે. ને વિજયદેવસૂરિના શિષ્ય પંડિત કુશલસાગરે ત્યાં પ્રતિષ્ઠાઓ કરેલી છે. ખીંબ સંપ્રતિના વખ-તનાં જણાય છે. મુખ્ય મંદિર નેમિનાથનું છે, તેમની અધિ-ષ્ઠાયિકા અંબિકાદેવીની સ્થાપના પણ ત્યાં છે. જે અંબિકા આજે હિંદુઓનું મોટું તીર્થ મનાય છે. અને પૂજાય છે. તે નેમનાથની અધિષ્ઠાયિકા અંબિકા દેવી હોય તેમ જણાય છે. પણ આજે તે હિંદુઓના તાળામાં છે. ત્યાં અંબિકા નદી છે.

તેમજ કુંભારીયાજી નજીક આરસની મોટી ખાણ છે. નજીક (ગખ્ખર) “કોટેશ્વર” ‘સરસ્વતીનું મંદિર’ વગેરે પણ ત્યાં છે.

### ૬૬ સાદરી.

રાણી સ્ટેશનથી જવાય છે. દેરાસર એક મોટું છે, જતીના ઉપાશ્રયમાં એક દેરી છે. દરવાજા બહાર એક ધર્મશાળા તથા દેરાસર અને રાણકપુરજીને રસ્તે શ્રી રૂપભદ્રેવ સ્વામીનું દેરાસર છે, ઉપાશ્રયની તેમજ ધર્મશાળાની સગવડ સારી છે. સાદરીમાં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજીનું દેરાસર આવન જનાલયનું છે. ઘણી પ્રતિમાઓવાળું તે છે, શિખરબંધ છે. રાણકપુરનું કારખાનું અહીં સાદરીમાં છે.

### ૬૭ રાણકપુર.

સાદરીથી ત્રણ ગાઉ થાય છે, ફાલના સ્ટેશનથી પણ જવાય છે. ત્યાં ધત્તા પોરવાડે દેરાસરજી એક ૧૪૪૪ થાંભલાવાળું અને ૯૯ ભોંયરાવાળું નવાણું કોડ રૂપીઆ ખરચી બંધાવેલું ત્રણ માળનું છે, આ દેરાસરજીનો આબેહુબ ચિતાર અમદાવાદ ડોશીવાડાની પોળના શ્રી મંદિર સ્વામીના દેરાસરજીમાં ચીતરેલો નલિનીગુહમ વિમાનને આકારે મહા મનોહર છે. અહીંના ૧૪૪૪ થાંભલા કોઈ ગણી શકતું નથી. મુલનાયકજી રીખવદેવ સ્વામી છે. થાંભલાની

કોરણી અદ્ભૂત છે. આ બધા થાંભલાઓમાં એક થાંભલો ઉદયપુરના રાણાએ કરાવવા માંડેલો તેમાં સવા લાખ રૂપી-આ ખર્ચા છતાં અધુરો રહ્યો, અને ગામનું નામ પણ રાણક-પુર રાણાના નામ ઉપરથી પડ્યું છે, બીજાં પણ બે દેરાસર છે, તેમાં પાંચ ભોંયરા છે. એક દેરાસર નેમીનાથ ભગવાનનું અને બીજું પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું છે. આદીશ્વર ભગવાનનું દેરાસર ઘણું પુરાણું છે. રાણકપુર જનારે રાણી સ્ટેશનથી જવું સુગમ પડે છે. ધત્ત્રા પોરવાડના ભાઈ રતનશાહ દીલ્લીના પાદશાહ પાસે ત્રણ વરસ રહી ઘણું ધન મેળવી સાદરી આવ્યા, ને કુંભારાણીની આજ્ઞા મેળવી રાણકપુરમાં મોટું દેરાસર કરાવી સંવત ૧૪૯૬ માં સોમસુંદર સૂરિ પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. ગોલવાડ પ્રગણું પ્રથમ મેવાડી ગણાતું પણ જોધપુર દીકરી પરણાવી. રાજાએ આ પરગણું દાયજામાં આપ્યું ત્યારથી તે પ્રગણું જોધપુર તાબે ગયું. અહીંયાં પાર્શ્વનાથના દેરાસરમાં ભગવાન કાઠિસગ્ગ ધ્યાને છે. કમઠ ઉપસર્ગ કરી વરસાદ વરસાવે છે ને નાગેંદ્રે છત્ર ધારણ કરેલું છે એવી અદ્ભૂત પ્રતિમા છે.

## ૬૮ ધાણેરાવ.

સાદરીથી ત્રણ ગાઉ થાય છે. અહીંયાં ધાણેરાવમાં દશ દેરાસરો આવેલાં છે, જીરાવલા પાર્શ્વનાથનું, ગોડી પાર્શ્વનાથનું, આદીશ્વર ભગવાનનાં પાંચ, કુંથુનાથજીનું, ધર્મનાથજીનું, અભિનંદન સ્વામીનું કુલે દશ જીનમંદિરો છે. ધર્મશાળાઓ

બે આવેલી છે. જેમાં હજારો જાત્રાળુઓ ઉતરે છે. ઘાણેરાવથી ગાઉ ૧ દુરે જંગલમાં મૂછાળા મહાવીરનું દેરાસર છે તે ઘણું ચમત્કારીક છે.

## ૬૯ મૂછાળા મહાવીર.

આ તીર્થ ઘાણેરાવથી દોઢ ગાઉ હાલમાં જંગલમાં આવેલું છે; ત્યાં નંદીવર્દન રાજાએ મહાવીરસ્વામીના જીવતાં તેમની સુંદર પ્રતિમા ભરાવેલ જે ઘણીજ ચમત્કારિક અત્યારે પણ વિદ્યમાન છે.

## ૭૦ નાડલાઇ.

નાડલાઇમાં ( નાડલી ) સંપ્રતી રાજાના વખતમાં ખેમ અને કુશલ નામના બે કારભારી અહીંનો વહીવટ કરતા હતા. તેમાં એકને રોજ સિદ્ધાચળની જાત્રા કરવાનો નિયમ હતો, અને બીજાને રોજ ગીરનારજીની જાત્રા કરવાનો નિયમ હતો. તેઓ મંત્રના બળે કરીને રોજ જાત્રા કરતા હતા. પછી શાસનદેવીએ તેમને કહ્યું

“ આ ગામમાં બે ઉંચી ટેકરીઓ છે, તેના ઉપર તમે ખોદાવો, જેથી એકમાંથી રૂપભદ્રેવ અને બીજામાંથી નેમીશ્વર એમ બે પ્રતિમાઓ નીકલશે. ” પછી તે બંને ભાઇ ખેમ અને કુશળ તેમણે તે પ્રમાણે ખોદાવતાં બંનેમાંથી બે મૂર્તિઓ નીકળી. પછી સફેદ રૂપભદ્રેવની પ્રતિમા સિદ્ધાચળ-જીની જાત્રા કરવાવાળાએ સિદ્ધાચળમાં સ્થાપના કરી અને

બીજી નેમીનાથજીની પ્રતિમા ગીરનારજીની જાત્રા કરવાવાળા-  
એ ગીરનારજીમાં સ્થાપન કરી. તેઓ ત્યાં રાજ સેવા ભક્તિ  
કરવા લાગ્યા. બન્ને ટેકરીઓ વચ્ચે તલાટીમાં નવ દેરાસર છે.  
એક દેરાસર રાણકપુરવાલા ધનાશાએ બંધાવેલું છે. પૂર્વે  
નાડોલ અને નાડુલાઈ ભેગાં હતાં, પણ અત્યારે ત્રણ ગાઉનું  
અંતર પડી ગયું છે. પ્રથમ તેનો કર વગેરે વેરાના લાખ  
રૂપેયા ધનાશાએ રાજને આપ્યા, તે ન લેતાં રાજએ  
ત્યાં દેરાસર બંધાવ્યું. એક જતી તથા જોગીને વાદ થતાં  
ખેરગઢથી સંવત ૧૮૬૪ માં જતીજી યશોભદ્રસૂરિ ખાવનજી-  
નાલયનું આદીશ્વરજીનું દેરાસર મંત્રથી આકર્ષીને લાવ્યા,  
તે ગામ બહાર પર્વત નીચે રહ્યું, ને જોગી મહાદેવનું મંદીર  
ઉપાડીને લાવ્યા તે ગામમાં પર્વત ઉપર પધરાવ્યું. દેરાસરમાં  
મંત્ર લખેલો છે પણ તે વંચાતો નથી.

સમયસુંદરજીની તીર્થમાલાના સ્તવનમાં જણાવે છે.  
“ નાડુલાઈ જાદવો ગોડી રતવોરે ” એ પ્રમાણે નાડુલાઈના  
જાદવ, નેમીનાથ અને ગોડી પાર્શ્વનાથની સ્તુતિ કરી છે.  
નાડુલાઈમાં ૧૧ દેરાસરજી છે. સોગઢીયા પાર્શ્વનાથનું દેરાસર  
સંવત ૧૫૦૦ થી પહેલાંનું બંધાવેલું છે, દેરાસર શીખરબંધ  
છે. ગોડીપાર્શ્વનાથનું પણ દેરાસર છે.

## ૭૧ નાડોલ.

નાડોલ નાડુલાઈથી ત્રણ ગાઉ થાય છે. નાડોલનું દેરાસર  
સંપ્રતિ રાજનું કરાવેલું છે. નાડોલમાં ૪ દેરાસરજી છે.

અહીં નાડોલમાં શ્રીમાન્ માનદેવસૂરિએ સંઘનો ઉપદ્રવ નિવારણ કરવાને અર્થે શ્રી શાંતિ ( લઘુશાંતિ ) રચી છે.

અહીંયાંનાં દેરાસરો કુમારપાલનાં કરાવેલા છે. ધર્મ-શાળા પણ મોટી છે.

તક્ષશીલાના સંઘમાં મરકીનો ઉપદ્રવ ચાલવાથી ત્યાંના સંઘની વિનંતિથી વિક્રમની ત્રીજી સદીમાં શ્રીમાન્ માનદેવસૂરિએ ‘ લઘુ શાંતિ ’ રચી હતી. જેના પ્રભાવથી મરકીનો ઉપદ્રવ શાંત થયો હતો, પણ શાસનદેવીની પ્રેરણાથી શ્રાવકો ત્યાંથી પોતાને જ્યાં ફાળ્યું ત્યાં ચાલ્યા ગયા, ને ત્રીજે વરસે તુરક લોકોએ તક્ષશીલા નગરી ભાંગી, શ્રીમાન્ માનદેવસૂરિને લક્ષ્મી અને સરસ્વતી સહાય હતી. તેમજ જ્યા તથા વિજયા પ્રમુખ ચાર દેવીઓ તેમની અહુર્નિશ સેવા કરતી હતી.

## ૭૨ વરકાણા.

રાણી સ્ટેશનથી બે ગાઉ થાય છે. ત્રેવીશમા તીર્થંકર શ્રી પાર્શ્વનાથજીનું મોટું દેરાસરજી છે. પાછળ જુઓ વરકાણા પાર્શ્વનાથ ? રાણકપુર, ઘાણેરાવ, નાડુલાઈ, નાડોલ ને વરકાણા આ પંચતીર્થી ગણાય છે.

## ૭૩ ફલોધી પાર્શ્વનાથ. ( મેડતારોડ )

પાર્શ્વનાથજીનું દેરાસર મહા ચમત્કારીક છે, ધર્મશાલા છે, પાછળ જુઓ ફલોધી પાર્શ્વનાથ.

સંવત ૧૨૨૧ માં દેરાસર કરાવી ધર્મઘોષસૂરિ પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે. શ્યામલેપવાળી અઢી હાથ ઉંચી છે. પુત્ર પૌત્રરૂપ ફલને વધારવાથી ફલવર્ધી પાર્શ્વનાથ કહેવાયા. પ્રતિમાજી વેલુની છે.

આ ફલોધીને મેડતા ફલોધી પણ કહે છે. અહીં પાંચ કલ્યાણકોની સ્થાપના બીજા દેરાસરજીમાં છે. સ્ટેશનરોડ કહેવાય છે.

### ૭૪ પીંડવાડા.

અહીંયા દેરાસર બે છે, અને ધર્મશાળાઓ પણ ત્રણ છે. સ્ટેશનથી એક ગાઉ ગામ થાય છે.

### ૭૫ પીપાડ રોડ.

અહીંયાં બે દેરાસર છે. એક શાંતિનાથજીનું તથા બીજું ગોડી પાર્શ્વનાથનું, પાર્શ્વનાથનાં ૧૦૮ સ્થાનકોમાં પીપાડ પણ ગણેલું છે.

### ૭૬ બામણવાડા.

બામણવાડાનું તીર્થ ઘણું મોટું ચમત્કારી ને પ્રભાવિક છે. ધર્મશાળા પણ છે, ચોવીશમા તીર્થંકર શ્રી મહાવીરસ્વામીની વેલુની પ્રતિમા લેપમય છે. દર વરસે એક મોટો મેળો

ભરાય છે. અહિં પહાડની પાસે ઝાડ નીચે દેવડીમાં શ્રી મહાવીરસ્વામીનાં પગલાં છે. આ જગ્યાએ પૂર્વે શ્રી મહાવીર સ્વામીને કાનમાંથી ખીલા કહાડ્યા હતા જેથી ભગવાને રાડ પાડી હતી તે વખતે પર્વત ફાટ્યો હતો તેની હાલ નિશાની છે.

### ૭૭ શીરોહી.

આમણવાડેથી શીરોહી છ કોશ થાય છે, અહિંયાં દેરા-સરો વગેરે ઘણાં સારાં છે. શ્રાવકોની વસ્તી સારી છે. શીરોહી રાજ્યધાનીનું હાલમાં શહેર ગણાય છે, આખુણ ઉપરનો મુંડકાવેરો શીરોહીના દરબાર લે છે. આખુણ ઉપરનો ચોકી પહેરો પણ શીરોહી દરબાર લે છે.

### ૭૮ કોરટા.

એરનપુરની છાવણીથી ચાર ગાઉ થાય છે. અહીંયાં રત્નપ્રભસૂરિએ મહાવીરથી સીતેર વર્ષે પ્રથમ રજપુતમાંથી ઓશવાલ વંશની સ્થાપના કરી હતી. તેજ વરસે દેરાસરજીમાં મહાવીરસ્વામીની સ્થાપના પણ કરી છે. તે દેરાસરજીમાં શ્રી મહાવીરસ્વામીનું સિંહાસન જોવા લાયક છે. ખીન્નું રીખવ-દેવનું દેરાસર છે. તેની પ્રતિમા સિદ્ધાચલજીના જેવડી છે. કાઉસગીયા બે છે, જત્રા કરવા લાયક છે. પારસનાથનું મંદિર સંવત ૧૨૧૫ માં શીખરખંધી બંધાવેલું છે. પાર્શ્વનાથનાં એકસો ને આઠ સ્થાનકોમાંનું એક છે.



## ૭૯ ચિત્રકૂટ ( ચિત્તોડ. )

અસલ ચિત્તોડ એ મેવાડના સૂર્યવંશી સીસોદીયાઓની રાજ્યધાની ગણાતું, મોગલ સમ્રાટોના આક્રમણને લીધે તથા અલાઉદ્દીન ખાદશાહના આઘાતને લીધે તેની ઉપર પણ અનેક ચડતી પડતીઓ આવી ગઈ. સીસોદીયાઓના મૂળ પુરૂષ ખાખ્ખારાવળે આઠમા સૈકાની શરૂઆતમાં ઈડરથી આવી ચિત્તોડમાં ગાદી સ્થાપેલી સંભળાય છે. તેની પાસે ચિત્રકોટ પહાડ છે, ત્યાં સીસોદીયાઓનો મોટો કીલ્લો છે. ડુંગર ઉપર જૈન મંદિરો પણ છે. અહીંયાં સિદ્ધસેન દિવાકરસૂરિ વિક્રમ રાજની વખતમાં આવેલા છે, તેમણે એકસ્થંભનું પોતાની શક્તિની ઉપરવટ જઈને ઢાંકણું ઉઘાડ્યું તો એક પુસ્તક નજરે પડ્યું. તેમાંથી બે વિદ્યાઓ વાંચી યાદ કરી લીધી, આગળ વાંચવા જતાં દેવતાએ પુસ્તક પડાવી લીધું અને સ્થંભનું ઢાંકણું ખંધ થઈ ગયું.

વૃદ્ધગચ્છાધિપતિ શ્રીમદ્ જગચ્ચંદ્રસૂરિ હંમેશ આંબેલનો તપ કરતા હતા, જેથી તેઓને ચિત્તોડમાં જ ત્યાંના રાજાએ સંવત ૧૨૮૫ માં તપાગચ્છનું ખિરદ આપ્યું. ખાર વર્ષ પર્યંત તેમણે આંબેલનું તપ કર્યું હતું. ત્યારથી વડગચ્છનું નામ તપાગચ્છ પડ્યું. દીગંબરીયોને વાદમાં પરાજય કરવાથી જગચ્ચંદ્રસૂરિને ત્યાંના રાજાએ ‘ હીરલા ’ એવું ખિરદ આપ્યું હતું.

## ૮૦ ડુંગરપુર.

અહીંયાં દેરાસર છે. પાર્શ્વનાથનાં ૧૦૮ સ્થાનકોમાં ડુંગરપુર પણ કહેલું છે આ ગામ કેશરીયાજીની આસપાસ આવેલું છે.

## ૮૧ જરાવલી.

અહીંયાં જરાવલા પાર્શ્વનાથનું બાવન જીનાલયનું સંપ્રતિ રાજનું બંધાવેલું દેરાસર છે વિશેષ હકીકત માટે જુઓ જરાવલા પાર્શ્વનાથ !

સમયસુંદરજીએ પોતાના સ્તવનમાં એક સ્થળે લખ્યું છે કે ‘જરાવલો જગનાથ, તીરથ તે નમુરે.’

## ૮૨ કાપરડા.

પીપાડથી ચાર ગાઉ થાય છે, તે કાપરડા પાર્શ્વનાથનું ( સ્વયંભુ પાર્શ્વનાથનું ) તીર્થસ્થળ છે. વિશેષ હકીકત માટે જુઓ સ્વયંભુ પાર્શ્વનાથ ? આ તીર્થ જોધપુર રાજ્યમાં આવેલું છે.

## ૮૩ નાહના.

દેરાસર એક મુલનાયકજી મહાવીર સ્વામીની પ્રતિમા

છે, આ દેરાસર મહાવીર સ્વામીજીના વડીલભાઈ નંદીવર્ધન રાજાએ બંધાવેલું છે. જીવીત સ્વામીની પ્રતિમા પધરાવેલી છે.

## ૮૪ બહેડા.

દેરાસરજી એક છે. જત્રા કરવા લાયક બાવન જીનાલયનું છે. પાર્શ્વનાથનાં ૧૦૮ જત્રાના સ્થાનકોમાંનું એક છે. અહીં અમીજરા પાર્શ્વનાથનું દેરાસર છે. પાર્શ્વનાથનું દેરાસર સંવત ૧૪૩૦ માં શિખરબંધી હતું. રગનાથપુરા સ્ટેશનથી ત્રણ માઇલ છે.

## ૮૫ લોટાણા.

અહીંઆં લોટાણા પાર્શ્વનાથજીનું દેરાસર છે. મંદિર જંગલમાં આવેલું છે. પ્રતિમાજી સાત છે. સ્થળ તીર્થમય છે. પાર્શ્વનાથનાં ૧૦૮ની નામાવલીમાં લોટાણાજી પણ એક છે.

## ૮૬ નાદીયા.

દેરાસરજી બે છે. મુલનાયકજી શ્રી મહાવીર સ્વામી એક દેરાસરજીમાં છે. તે દેરાસર તેમના ભાઈ નંદીવર્ધન રાજાનું બંધાવેલું છે. જે ઠેકાણે ભગવાનને ચંડકોશીયો નાગ ડસ્યો છે, તેજ ઠેકાણે બંધાવેલું છે.

## ૮૭ સોજત.

પાલીથી ૧૦ ગાઉ છે દેરાસર ૮ છે. જેરીમોરા રત્નની પ્રતિમા ૧૧૧ કુટ ઉંચી છે. ગોડી પાર્શ્વનાથનું દેરાસર ઘણું જીનું જત્રા કરવા લાયક છે. મહાવીર સ્વામીનું દેરાસર પણ સારું છે. પાર્શ્વનાથના ૧૦૮ તીર્થ સ્થાનકમાં સોજત પણ બતાવેલું છે.

## ૮૮ મારવાડ.

અહીંથી ગાઉ એક વીઠોરા ગામ છે. જ્યાં પગ રસ્તે જવાય છે, ધર્મશાલા છે, ભગવાનનું મંદીર છે, અહીંયાંથી રેલવેલેઘપુર થઈને વીકાનેર ગઈ છે. તંમાં બેસી પાલી જવું.

## ૮૯ પામેરા.

પાર્શ્વનાથજીનું દેરાસર એક ઘણું જીનું પુરાણું છે.

## ૯૦ પાલી.

શહેરમાં અને શહેર બહાર પહાડ ઉપર પણ દેરાસરજી છે. મારવાડમાં પાલી:શહેર જત્રા કરવા લાયક તીર્થસ્થળ છે. ધર્મશાળા પણ અહીંયાં છે. નવલખા પાર્શ્વનાથનું દેરાસર છે તે માટે જીઓ નવલખા પાર્શ્વનાથ.

## ૯૧ દાંતરાઈ.

શામલીયા પાર્શ્વનાથજીનું દેરાસર સંવત ૧૭૦૨ માં બંધાવેલું છે, ધર્મશાલા એક છે.

## ૯૨ જોધપુર.

મારવાડ દેશની રાજ્યધાનીનું મુખ્ય શહેર છે. અહીંયાં પણ ઘણાં સમર્થ રાજાઓ થઈ ગયા છે. શહેર સુંદર અને જોવાલાયક છે. અહીંયાં આપણાં શ્વેતાંબરી આઠ દેરાસરો જાત્રા કરવા લાયક છે.

## ૯૩ પુષ્કરજી.

અહીંયાં ચંદ્રપ્રદોતન રાજાના વખતમાં મોટું જૈન તીર્થ હતું.

## ૯૪ ઓશીયા નગરી.

જોધપુરથી ૧૬ ગાઉ ઓશીયા નગરી આવેલી છે. જ્યાં ધર્મશાળા તથા ભગવાનનું પ્રાચીન મંદિર છે. અહીંયાં આચાર્યશ્રી રત્નપ્રભસૂરીએ રાજા તથા પ્રજાને ઉપદેશ આપી જૈન બનાવ્યા હતા, ને ઓશવાલ શ્રાવક કર્યા હતા. ત્યાં ઓશવાલ વંશની સ્થાપના કરી ઓશીયાદેવીને ઓશવાલ વંશની અધિષ્ઠાયિકા દેવી તરીકે સ્થાપન કરેલી છે. મંદિર ઘણું પુરાણું છે. તેને હમણાં સુધરાવ્યું છે. શ્રી વર્ધમાન સ્વામીનું દેરાસર બે હજાર વર્ષ પહેલાંનું છે, જીર્ણોદ્ધારનું કામ સંવત ૧૯૩૬ માં મુનિમહારાજ શ્રીમોહનલાલજીના ઉપદેશથી થયું છે. અહીંયાં કાગણ સુદી ૨ નો મેળો ભરાય છે. શ્રીમદ્ રત્નપ્રભસૂરિ મહાવીરથી સીત્તેર વરસે અને

પાર્શ્વનાથજીના સંતાનોમાં છઠ્ઠી પાટે થયા છે. તે જાવનમે વર્ષે ઓશીયા નગરીમાં આવ્યા છે. તેમણે રજપુતોને જૈન બનાવી ઓશવાલ વંશની સ્થાપના કરી છે, અને શ્રીમાલ નગરમાં શ્રીમાલીની સ્થાપના કરી છે.

## ૯૫ નીંખાજ

મારવાડમાં જોધપુર રાજ્યમાં આવેલું છે. પાર્શ્વનાથનાં ૧૦૮ નામના જાત્રાનાં સ્થાનમાં નીંખાજ પણ એક છે. અહીંયાં પણ પાર્શ્વનાથનું દેરાસર છે.

## ૯૬ કોટડા.

એરણપુરથી આઠ ગાઉ આશરે છે. અહીં દેરાસર મોટું અને નવીન છે. તેમાં પ્રતિમાઓ ઘણી લબ્ય, વિશાળ અને જાત્રા કરવા લાયક છે. અહીંથીજ કોટી ગરુડની શાખા કલ્પ-સૂત્રમાં કહેલી છે, તે નીકળ્યા પહેલાં આ નગરીને કનકાવતી નગરી કહેતા હતા. આની જોડમાં ધોલાગીરી નામે આરસનો પહાડ છે. તે પહાડની પાસે બીજું દેરાસર છે.

## ૯૭ વાંકલી.

એરણપુર નજીક પાર્શ્વનાથજીનું દેરાસર સંવત ૧૩૬૩ માં બંધાવેલું છે. પાર્શ્વનાથનાં ૧૦૮ સ્થાનકોમાંનું એક છે.

## ૯૮ મેડતા રોડ.

મેડતા રોડ સ્ટેશનથી પગ રસ્તે ૪ કોશ મેડતા શહેર છે. અહીંયાં પણ દેરાસરો ઘણાં છે. ધર્મશાળા પણ છે. માન-ભદ્રજીની સ્થાપના પણ અહીંયાં છે. અહીં પ્રથમ ઘણી વસ્તી હતી, જોધપુરના રાજા માનસિંહજીના હુકમથી એક દિવસે આવન લખપતિ અજમેર જઈ વસ્યા. ઉપાશ્રય પણ ઘણા છે. દેરાસર બધાં મળીને ચૌદ લગભગ હશે.

## ૯૯ પોકરણ ક્ષોધી.

આ શહેર જોધપુરની પાસે આવેલું છે. ત્યાં આગળ પાંચ દેરાસર રહેલાં છે. રીખવદેવસ્વામીનું સંવત ૧૫૦૯ માં બંધાવેલું. શીતલનાથનું સંવત ૧૮૯૨ માં બંધાવેલું. શાન્તિ નાથજીનું સંવત ૧૯૦૨ માં બંધાવેલું અને ગોડી પાર્શ્વનાથનો સંવત ૧૯૦૪ માં જીર્ણોદ્ધાર થયો. અને ચિંતામણી પાર્શ્વનાથજીનું સંવત ૧૯૪૨ માં બંધાવેલું છે. અહીંયાં ધર્મશાળા શ્રાવકોની છે, ઉપાશ્રયની પણ સગવડ છે. બીજાં લોકોની પણ ધર્મશાળા છે.

## ૧૦૦ તીવરી.

કોઈ વૃદ્ધ મુનિરાજ વિહાર કરવાને અશક્ત હોવાથી તેઓ પોતાના એક ચેલા સાથે ગામમાં ગોચરીએ ગયા, ત્યાં

ત્રણ હજાર શ્રાવકોનાં ઘર છતાં ગોચરી મલી નહીં પછી વિન-  
 યવંત એવો તે ચેલો જંગલમાંથી કાઢની ભારી લાવી તેના  
 પૈસાથી ખાવાનું મંગાવી ગુરૂને આપવા લાગ્યો એમ કરતાં  
 કેટલાક દિવસો વહી ગયા. તેવારે શિષ્યના મસ્તકે ટાલ પડેલી  
 જોઈ ગુરૂએ તેનું સ્વરૂપ જાણ્યું, જેથી રૂની પુણીનો સર્પ  
 બનાવી ધર્મનો ઉદ્ધોત કરવા સારૂ તેને સુચના કરી, પછી તે  
 સાપ રાજાના કુમારને ડસ્યો, તેના ઝેરની અસરથી કુમાર  
 મૂર્છિત થયો, વિષ ઉતારવાના અનેક ઉપાય કર્યા પણ વ્યર્થ  
 ગયા. પછી તેને ખાળવા લાઈ ગયા, તેવારે ચેલાએ ઠાકોરને કહ્યું  
 કે અમારા ગુરૂ મહા સમર્થ છે તે એનું વિષ ઉતારશે, પછી રાજા  
 વગેરે કુમારને ગુરૂ પાસે લાવી ગુરૂને વિનંતિ કરવા લાગ્યા.  
 જેથી ગુરૂએ કુમારનું વિષ ઉતાર્યું. એટલે રાજા વગેરે સર્વ  
 કોઈ પ્રસન્ન થયા. ગુરૂ મહારાજે તેમને ઉપદેશ આપી જૈન  
 બનાવ્યા. જેથી રાજા તેમજ રૈયત પ્રતિબોધ પામી જૈન થઈને  
 શ્રાવકોનાં વ્રત પાળવા લાગી. પછી કાળે કરીને ધૂળનો વર-  
 સાદ થવાથી તે નગર દટાઈ ગયું. ત્યાં હાલ ધુળના ઢગલા  
 દેખાય છે, તીવરીમાં જીનાં દેરાસરો છે. ત્યાં પ્રથમ પાર્શ્વનાથ-  
 નું પણ દેરાસર હતું. પાર્શ્વનાથનાં ૧૦૮ નામમાં આ પણ  
 આવતું હોવાથી જાત્રાનું કેકાણું મનાય છે. એક દેરાસરજીનાં  
 દશથી પંદર પગથીયાં ધુળથી જમીનમાં દટાઈ ગયાં છે. ત્યાંથી  
 બે કાઉસગીયા જમીનમાંથી નીકળ્યા છે. બે દેરાસર છે,  
 અને ત્રીજું દેરાસર જમીન ખોદતાં જીનું નીકળેલું છે.



## ૧૦૧ નાગોર.

અહીંયાં દેરાસરજી એક મોટું અને વિશાળ છે, નાગોર-માં સુવર્ણની પ્રતિમા એક હાથ ઉંચી જાત્રા કરવા લાયક છે. એને કેટલાક નાગપુર પણ કહે છે. અહિંયાં હેમાચાર્ય મહારાજે ચોમાસું પણ કર્યું છે. જે વખતે કુમારપાળ રાજાએ પાટ-જીમાં ત્રિલોચનવિહાર નામનું જીનાલય કરાવ્યું. તેની પ્રતિષ્ઠા કરવા આચાર્યને તેડવ અહીંયાં નાગોરમાં આવવું પડ્યું હતું.

## ૧૦૨ વીકાનેર.

મારવાડમાં વીકાનેર પણ મોટું શહેર ગણાય છે. સમય સુંદર ગણિએ પોતાના સ્તવનમાં કહ્યું છે કે—

વીકાનેરજ વંદીયે ચીર નંદીયેરે, અરિહંતનાં દેરાં આઠ, તીર્થં

અહીંયાં આઠ તો પ્રખ્યાત દેરાસરો છે. તેમજ ઉપાશ્રય વગેરે ઘણા છે. ગામ (શહેર)ની જાહોજલાલી સારા પાયા ઉપર છે.

૧ મંદીરસ્વામીનું	૫ ચિંતામણીજીનું
૨ નેમીનાથજીનું	૬ રીખવદેવસ્વામીનું
૩ પાર્વનાથજીનું	૭ કુંથુનાથજીનું
૪ મહાવીરસ્વામીનું	૮ સુમતિનાથજીનું

એવી રીતે મુખ્ય દેરાસરો અવેલાં છે. જેમાં પ્રતિમાઓ ઘણી છે. જાત્રા કરવા લાયક છે. ધર્મશાળાની પણ સગવડ છે.

### ૧૦૩ જેસલમીર.

હાલમાં જેસલમેરથી થોડેક દૂર મોટો કીલ્લો છે, ત્યાં ચઢવાનો રસ્તો દશ મીનીટનો છે. અહીંયાં શ્રાવકોની વસ્તી સારી છે. દેરાસર આઠ છે, પ્રતિમા આશરે ૬૦૮ છે. ત્યાં પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા મહા પ્રભાવિક અને ચમત્કારીક છે. એક દેરાસર ખેતરવા દૂર છે. દેરાસરજીની બાંધણી ઘણી સુંદર અને ચમત્કારીક છે. અહીં ૭૦૦ થી ૨૦૦૦ વર્ષ સુધીની જીની પ્રતિમાઓ છે. ત્યાંના ભોંયરામાં ઘણાં થાંભલા છે. ત્યાંના લોકો કહે છે કે ત્યાં પુસ્તક ભંડાર છે, તેમાં તાડપત્ર ઉપર લખેલા ગ્રંથો છે.

સંવત ૧૪૬૧ ની સાલમાં જીનરાજસૂરિની પાટે જીનવર્ધનસૂરિ થયા તેઓએ જેસલમેરમાં મુળનાયક ચિંતામણીની બરાબર ક્ષેત્રપાળની મૂર્તિ બેસાડેલી જોઈ વિચાર થયો કે ક્ષેત્રપાળ જીનરાજનો સેવક છે. જેથી તે મૂર્તિ ત્યાંથી ઉઠાવી દરવાજા આગળ પધરાવી, તેથી ક્ષેત્રપાલ કોપ કરી જ્યાં ત્યાં આચાર્યની હેલના કરવા લાગ્યો, લોકોને તેઓ વ્યભીચારી છે તેવું બતાવવા લાગ્યો. આચાર્ય ચિતોડ ગયા ત્યાં પણ તેમ કરવાથી લોકોની આચાર્ય ઉપરથી શ્રદ્ધા ઉતરી ગઈ, થોડા વખત પછી આચાર્ય ગાંડા થઈ ગયા. જેથી પીપલગામે તેમના કેટલાક શિષ્યો સાથે રહ્યા. પછી સાગરચંદ્ર આચાર્ય આવી બીજા ક્ષેત્રપાળને આરાધી સર્વ સંઘની અનુમતી મંગાવી નવા આચાર્ય સ્થાપન કર્યા.

જીનભદ્રસૂરિના ઉપદેશથી સંવત ૧૪૯૭ માં સંભવ નાથના દેરાસરની પ્રતિષ્ઠા થઈ હતી, ચિંતામણીજીની પ્રતિષ્ઠા સંવત ૧૨૨૦ માં થઈ છે.

સમયસુંદરગણિ પણ જેસલમેરની સ્તુતિ કરતાં કહે છે કે  
“ જેસલમેર જુહારીએ દુઃખ વારીયેરે, અરિહંતનાં ખીંખ  
અનેક, તીરથ તે નમુંરે. ”

### ૧૦૪ સાચોર.

શાસ્ત્રમાં એને સત્યપુરી કહે છે. અહીંયાં મહાવીર સ્વા-  
મીનું તીર્થસ્થળ કહેવાય છે. શ્રી ગૌતમસ્વામી જગચિંતામણી  
ચૈત્યવંદનમાં સ્તુતિ કરતા જણાવે છે કે ‘ જયઉ વીર સચ્ચરી  
મંડળ ’ સત્યપુરી ( સાચોર )ના આલૂષણ રૂપ શ્રી મહાવીર-  
સ્વામી જય પામો !

### ૧૦૫ નાકોડાજી.

ખાલોતરાથી ત્રણ ગાઉ નાકોડાજી તીર્થ છે, ત્યાં ૨૩ મા  
પાર્શ્વનાથજી નું મોટું દેરાસર છે, ધર્મશાળા પણ છે, પાર્શ્વ-  
નાથજીનાં ૧૦૮ નામનાં જાત્રાના ઠેકાણામાં નાકોડાજી એક છે.  
પ્રથમ અહયાં વીરમપુર નામે મોટું નગર હતું. પંદરમા સૈકામાં  
અહીં પંદરસો શ્રાવકનાં ઘર હતાં, ચારે બાજુએ કોટ હતો,  
અને એક તળાવ હતું તે ખુટી ગયું છે. અહીંયા ત્રણ મંદીર

છે, પારસનાથની પ્રતિમા જમીનમાંથી ઢટાયેલી તે એક શ્રાવકને ખોદતાં મળી, તો કોઈ કહે છે કે નદીની પાસેના મકાનમાંથી પ્રગટ થઈ, પણ તે વીરમપુરમાં સંવત ૧૫૦૦ માં પધરાવી; આ પ્રતિમા સંપ્રતિ રાજની ભરાવેલી છે. વિશેષ હકીકત માટે જુઓ નાકોડા પાર્શ્વનાથ !

### ૧૦૬ બાલોતરા.

અહીંયાં ધર્મશાલા છે, એક દેરાસર છે, રેલવે સ્ટેશન છે.

### ૧૦૭ લોદ્રવાળ.

લોદ્રવા પાર્શ્વનાથજીનું મોટું દેરાસર જત્રા કરવા લાયક છે. અહીંથી બાલોતરા સ્ટેશને જવાય છે. પાર્શ્વનાથનાં ૧૦૮ જત્રામાંનું લોદ્રવાળ પણ એક છે.

### ૧૦૮ કરાહોડળ.

કરહોટકમાં કરહોડા પાર્શ્વનાથજીની શ્યામ પ્રાંતમાં છે. વિશેષ હકીકત માટે જુઓ પાછળ કરહોડા પાર્શ્વનાથ ! સંવત ૧૩૪૦ માં દેરાસર ઝાંઝળુ કુમારે તૈયાર કરાવી ધર્મધોષ સૂરીની પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે.

### ૧૦૯ કરાંચી.

આ શહેર દરિયા કિનારે આવેલું છે. અહીંયાં દેરાસર શ્રી સેહસકળ પાર્શ્વનાથજીનું છે તે સંવત ૧૬૦૦ ની સાલમાં બંધાવેલું છે.

## ૧૧૦ ઓશીયા નગરી.

જેઘપુરથી ૧૬ ગાઉ થાય છે. શ્રીમદ્ પાર્શ્વનાથની છઠ્ઠી પાટે થયેલા રત્નપ્રભસૂરિએ ઓશીયા આવી ચામુડા દેવીને પ્રતિજ્ઞાધી ઓશીયાની ને જૈનધર્મની રક્ષક બનાવી અને ત્રણ લાખ ચોરાસી હજાર રાજપુતોને જૈન બનાવ્યા ( ઉકેશપદ્મન ) ઓશીયા નગરીના નામથી ઓશવંશની સ્થાપના કરી તેમને ઓસવાલ બનાવ્યા. પછી મંદીર બંધાવી વેલુની મૂર્તિ વીર-ભગવાનની બનાવી. વીર નિર્વાણ પછી સીત્તેર વર્ષે પ્રતિષ્ઠા કરી માગશર સુદી ૫ ને ગુરૂવારે પ્રતિષ્ઠા થઇ.

વીરથી ૧૪ મી પાટે કક્કસૂરિ થયા. તેમના વખતમાં કાઇ ધર્મદ્વેષીએ આશાતના કરવાથી તે તેમણે હર કરી, મંદિરમાં શીલાલેખ છે. એક ઠેકાણે લેખ છે કે સંવત ૧૩૦૫ માં અસાડ સુદી ૧૦ ને આદીતવારે સ્વાતિ નક્ષત્રે યશોનાથની બેઠીએ તોરણ બંધાવ્યું. ઓશીયાનું વર્ણન પહેલાં પણ આવેલું છે તે આની સાથે સમજી લેવું તેને આ ઓશીયા એકજ છે.

## ૧૧૧ અજમેર.

અજમેર એ રાજપુતાનાના મધ્ય ભાગમાં આવેલું મોટું શહેર છે. ત્યાં લાખેણી કોટડીમાં દેરાસરો છે તે સીવાય બીજાં પણ ભવ્ય દેરાસરો છે. ધર્મશાળા પણ છે. બગીચામાં મોટા દાદાજીનાં પગલાં છે. ગોડી

પાર્વનાથજીનું, સંભવનાથજીનું, વગરે ત્રણ દેરાસરો આવેલાં છે. અજમેરની આબુખાબુ પહાડ આવેલો છે. સ્ટેશન પાસે ધર્મશાળા છે. અહીંયાં વૈષ્ણોનું પુષ્કર નામનું તીર્થ છે. પ્રાચિન સમયમાં અજમેર મહેર લોકોએ વસાવેલું જણાય છે. ત્યાર પછી અનુક્રમે તે ચૌહાણ લોકોની રાજ્યધાની થઈ. શાહજુ-દ્દિન ઘોરીએ ગિજનીથી આવીને પૃથ્વીરાજ પાસેથી દીલ્હી અને અજમેર જીતી લીધાં. અજમેરનું ખીબુ નામ ‘સાંભર’ પણ ઇતિહાસમાં જોવાય છે.

## ૧૧૨ ઉદયપુર.

આ શહેર હાલમાં જોવાડની રાજ્યધાની તરીકે ગણાય છે. મહાન પ્રતાપસિંહના પિતા ઉદયસિંહે ઉદયપુર વસાવ્યું છે. હાલમાં ત્યાં ઘણાં દેરાસરો છે. અહીંથી કેશરીયાજી પગ રસ્તે જવાય છે. ઉદયપુરમાં હાથી દરવાજો પારસનાથનું દેરાસર ચમત્કારીક છે, અહીંયાં મોટું તલાવ છે. તલાવનો કીલ્લો અને ઉદયપુરથી ૫ થી ૬ ગાઉ પહાડ ઉપરનો કીલ્લો જોવા લાયક છે. શહેરની ચારે તરફ મોટા પહાડો આવેલા હોવાથી કીલ્લાની માફક ઉદયપુરનું રક્ષણ સારું થઈ શકે છે. અહીંયાં ૩૬ દેરાસરો છે. કેટલાક દેરાસરોમાં તો મોટી મોટી પ્રતિમાઓ આવેલી છે. શહેરમાં શ્રાવકોની વસ્તી સારી હોવાથી જૈનપુરી જેવો ભાસ થાય છે. હાથી પોળને દરવાજો સગવડવાળી ધર્મશાળા છે.

### ૧૧૩ સમીનાજી.

ઉદયપુરથી બે મૈલ થાય છે. સમીના પાર્શ્વનાથનું તીર્થ સ્થળ છે, જાત્રા કરવા લાયક છે.

### ૧૧૪ કેશરીયાજી.

ઉદયપુરથી ધુલેવાજી અથવા કેશરીયાજીનું તીર્થ ત્રીસ મૈલ થાય છે. રસ્તો પહાડી છે; પણ ચોકી પહેરાનો ખંદોબસ્ત સારો છે. ભવડાઓને રાજ્ય તરફથી લાગેા ખાંધી આપેલો છે. વસ્તી ભીલની પહાડમાં વસનારા. પહાડી લોકોની છે. ઉદયપુરથી સવારના ટાંગામાં નીકલીયે તો સાંજના પહોંચાડે છે, વચમાં એક ગામમાં દેરાસર તથા ધર્મશાળા છે.

કેશરીયાજીમાં સંઘને ઉતરવાને ધર્મશાળાઓ છે. ભંડારખાતું છે. યાત્રાળુઓ હજારો રૂપૈયાનું કેશર ચડાવે છે, પૂજનું ધી બોલે છે, તે ઉપર ત્યાંના પ્રાધ્મણ પૂજારીઓની આજીવિકા ચાલે છે.

કેશરીયા ભગવાનને અહીંના ઘણા હીંદુઓ પણ માને છે. પહાડી ભીલ તેમને કાળીયા બાવાના નામથી ઓળખે છે, મેવાડમાં મોટામાં મોટું આ તીર્થ છે.

કેશરીયાજી ઇંડરને રસ્તેથી પણ જવાય છે. ઇંડર સુધી રેલ્વે છે, પછી પગરસ્તે વચમાં ડુંગરપુર ગામ આવે છે ત્યાંથી આગળ કેશરીયા જવાય છે.

કેશરીયાજી સંખંધી કિંવદંતિ ( લોક વાયકા ) એમ સંભળાય છે કે તે પ્રતિમા મહાભૂજ પ્રતિવિષ્ણુ રાવણના વખતમાં લંકામાં હતી, જ્યારે રામચંદ્રજી રાવણને જીતી અયોધ્યા આવ્યા તે વખતે કેશરીયાજીની પ્રતિમા સાથે લાવી ઉજ્જૈનમાં સ્થાપન કરી, તેની પૂજા-ભક્તિ કરવાથી મયણા-સુંદરીના સ્વામી શ્રીપાળરાજનો કોઠ રોગ મટયો, પછી ઉજ્જૈનથી કોઈ દેવ સાનિધ્યથી આ પ્રતિમાજી હાલ છે ત્યાં આવેલાં છે.

### ૧૧૫ રાજગઢ-રાજનગર.

આ ગામ કાંકરોલી પાસે છે, અહીંયાં બે દેરાસરજી છે, એક રૂપસદેવ ભગવાનનું બાવન જીનાલયનું જેનો જીર્ણોદ્ધાર હમણાં થયો છે, તે બત્રા કરવા લાયક છે. આ દેરાસર સંવત ૧૭૩૧ માં બંધાવેલું છે, તથા બીજું દેરાસર પણ છે.

### ૧૧૬ સાંવરાજી.

કેશરીયાજીથી કોશ પાંચ થાય છે, ત્યાં દેરાસરજી પહાડ ઉપર છે. બત્રા કરવા લાયક છે, પાર્શ્વનાથનું દેરાસર તીર્થ-રૂપ છે, તે સાંવરા પાર્શ્વનાથ તરીકે ઓળખાય છે.

### ૧૧૭ સામેરા.

કેશરીયાજી પાસે નાગકુળા પાર્શ્વનાથનું સામેરામાં દેરાસર હતું, હાલ જણાતું નથી



## ૧૧૮ વીરુવાડા.

પાર્શ્વનાથજીનું મોટું દેરાસર છે. ૧૦૮ પાર્શ્વનાથનાં જત્રા કરવા લાયક સ્થાનકોમાંનું વીર્છીવાડા પણ એક છે. કેશરીયાજીની આસપાસ આવેલું છે.

## ૧૧૯ પારાસલી તીર્થ.

રતલામ પાસે આવેલું છે, તેમાં આદીશ્વર ભગવાનનું ભવ્ય દેરાસર છે.

## ૧૨૦ સાંવલીયાજી તીર્થ.

રતલામથી નીમલી સ્ટેશન આવે છે, ત્યાંથી સાંવલીયા પાર્શ્વનાથ જે ગાઉ થાય છે. ભાદરવા સુદી ૨ ના દિવસે દેરાસરના થાંભલાઓમાંથી અમી જરે છે. કોઈ મુસલમાને ભાલો માર્યાની નિશાની થાંભલામાં છે પ્રતિમા સ્થાપ, મનોહર છે.

## ૧૨૧ સૈબલીયા.

રતલામથી ૫ કોશપર છે અને મલીના સ્ટેશનથી ૧ કોશ ઉપર છે. સોળમા શાંતિનાથજીનું દેરાસર છે. તેમાં વેલુની પ્રતિમા છે. તે જીની ને ચમત્કારીક છે. આ દેરાસર પોરવાડનું છે. આચાર્યજી આકાશ માર્ગેથી આકર્ષાને અહીંયાં લાવ્યા છે એમ કહેવાય છે. ‘ પ્રાગવાડ જ્ઞાતિ સાભાયમ ’ એમ લખ્યું

છે. મૂર્તિના અંગમાંથી બાહરવા સુદ ર ના દિવસે મહાવીર સ્વામીનો જન્મ વંચાયા પછી તેમજ દેરાસરના કેટલાક બાગોમાંથી અમી જરે છે, દેરાસરજી જોડે ધર્મશાળા છે. ત્યાંના હાકેમ સૈબેલીયાના રાજાએ બગીચો, વાવડી તથા કેટલીક જમીન તપગચ્છના ગોરજીને દેરાસરના ખર્ચને માટે આપેલી છે.

### ૧૨૨ રતલામ.

રતલામ એ મોટું શહેર છે. સ્ટેશન ઉપર સરકારી ધર્મશાળા છે. અહીંયાં આગરજી ગોરજીને નામે ઓળખાતું સંપ્રતિ રાજાના વખતનું શાંતિનાથજીનું બાવન જીનાલયનું તપાગચ્છી શ્વેતાંબરી મોટું દેરાસર છે, તેનો જીર્ણોદ્ધાર અગરજી બાવા ગોરજીની મહેનતથી થયો છે. તે દેરાસરના ખર્ચ સાડ રતલામ દરબારે બે ગામ આપેલાં છે. તેમજ અહીં કુલ એકંદરે દશ દેરાસરો આવેલાં છે. જાત્રા કરવા લાયક છે. શહેરમાં પણ ધર્મશાળા છે.

### ૧૨૩ મક્ષીજી.

ઉજ્જૈનથી રેલવે રસ્તે મક્ષીજીનું સ્ટેશન. છે અહીંનું દેરાસર પ્રાચીન છે, મૂર્તિ વેલુની છે. અહીંયા ગોડી પાર્શ્વનાથ સ્વપ્ન દેઈ પ્રગટ થયા હતા. પણ ૧૧ દિવસ પછી પાછા અદૃશ થઈ ગયા હતા. દેરાસર બાવન જીનાલયનું છે. આજી-

દજી કલ્યાણજીનું કારખાનું છે. વિશેષ હકીકત માટે જીઓ મક્ષીજી પાર્શ્વનાથ !

## ૧૨૪ ઉજ્જન.

પૂર્વે માલવદેશની રાજ્યધાનીનું પાટનગર હતું, પણ હાલમાં તેનો કેટલોક ભાગ દટાઈ નાશ પામ્યો છે. હાલની માલવાની રાજ્યધાની ગ્વાલીયર તેને તાબે છે, ઉજ્જનનું અપર નામ ઐવંતી નગરી પણ કહેવાય છે. પૂર્વે વિક્રમ રાજની રાજ્યધાનીનું આ શહેર હતું. તેમની હાકેમીમાં સિદ્ધસેન દિવાકર સૂરિએ ઐવંતી પાર્શ્વનાથની પ્રતિમાને ઉજ્જનમાં મહાકાલેશ્વરના મંદીરમાંથી શીવલીંગ ફાટીને પ્રગટ કરી હતી. અને રાજને સૂરિએ જૈન બનાવ્યો હતો. અહીંયાં બીજાં પણ ૧૩ દેરાસરો યાત્રા કરવા લાયક છે. પદ્મજી ( પાટલી પુત્ર ) ના રાજવંશજીએ ઉજ્જનેમાં ગાદી સ્થાપી છે.

## ૧૨૫ ઈંદોર.

આ શહેર હોલ્કરની રાજ્યધાનીનું છે. માલવી અપ્રી-જીની મોટી પેદાશ આ દેશમાં થાય છે. અહીંયાં પાંચ દેરાસર છે. તેમાં નેવાડા સાથનું પીપલી બજારનું આદેશ્વર ભગવાનનું દેરાસર ઘણું વિશાળ છે. પ્રતિમાજી જીનાં છે, બીજા દેરાસરોમાં પણ પ્રતિમાજી જીનાં અને જાત્રા કરવા લાયક છે. ઓશવાળોની ધર્મશાળા છે.

## ૧૨૬ ધારનો કીલ્લો.

પહેલાં આ ધારા નગરી માળવાની રાજ્યધાની ગણાતી હતી, અગીયારમાસૈકામાં સિંધુલ, મુંજ, લોજ વગેરે પ્રખ્યાત રાજ્યો અહીંયાંજ રાજ્ય કરી ગયા છે. જુઓ ‘ધારા નગરીનો મુંજ’ ધર્મશાળા એક છે. રીખવદેવનું દેરાસર પણ છે, પ્રતિમા સંપ્રતિ રાજની ભરાવેલી છે, મૂર્તિ મોટી છે. ધારાના કીલ્લાથી અમીજરા પાંચ ગાઉ થાય છે. ઇન્દોરથી પગ રસ્તે ૪૦ કોશ ધારા નગરી ( ધારનો કીલ્લો ) આવેલો છે. ધારના કીલ્લાથી ૧૨ કોશ માંડવગઢ થાય છે.

## ૧૨૭ માંડવગઢ.

માંડવગઢનો પહાડ ત્રણવલયના આકારે ખાઇ સમેત કીલ્લાની માફક ઘેરાયેલો છે. એ ખાઇમાં ચીતરાવેલ છે. ભાગ્ય-શાળી હોયતે દેખી શકે છે. પહાડ ઉપર વસ્તી છે, બજાર છે. ત્યાં ભેંસાસાહનું કરાવેલું દેરાસર ધુમ્મટબંધ ઘણા મોટા વિસ્તારવાળું છે. તેમાં મોટી મોનાની મૂર્તિ ૧૬ મા શાંતિનાથની છે.

ગુજરી ગામથી પાંચ ગાઉ પહાડ ઉપર તીર્થ આવેલું છે. પહાડની ચડાઇ અઢાઇ ગાઉની છે, પહાડ ઉપર જુનો કોટ છે, ત્યાં માંડવગઢ ગામ છે. ધારના રાજને સ્વપ્નું આપીને સુપાર્શ્વનાથ ભગવાનની મૂર્તિ પ્રગટ થઇ. આ મૂર્તિ રામચંદ્રના વનવાસ વખતે સ્ત્રીતાએ રામચંદ્રને પૂજવા બનાવી હતી, તે છાણવેલુની મૂર્તિ સતીના પ્રભાવે વજ્રમય થઇ ગઇ. માંડવ-

ગઢની હાલની મૂર્તિ ધાતુમય છે. તે અકબર બાદશાહના પ્રધાન ટોડરમલે બરાવી છે. માલવામાં માંડવગઢ તીર્થની જહોજલાલી પ્રથમ સારી ગણાતી. ટોડરમલે સં. ૧૫૪૭ માં મૂર્તિ બરાવેલી, આ મૂર્તિની બાબુએ બન્ને તરફ પાર્શ્વનાથની મૂર્તિઓ છે.

સંવતની તેરમી અને ચૌદમી સદીમાં માંડવગઢ રાજ્ય-ધાની તરીકે અને માલવાની લાવણ્યતાનું અપૂર્વ કેન્દ્રસ્થાન ગણાતું હતું. ત્યાં એક લાખ લાખોપતિ રહેતા હતા. તેમજ સાડા સાતસેં જૈન મંદિરો હતા. સાતસેં મહાદેવનાં દેવાલય હતાં. શહેરનો વિસ્તાર લગભગ બાર કોશમાં ફેલાયેલો હતો, અહીંયાં કોઇ ગરીબ શ્રાવક આવતો ત્યારે તેને એક લાખ લખપતિઓ એકેક રૂપૈયો આપતા અને એક ઈંટ આપતા, જેથી આવનાર પણ લખોપતિ થતો અને ઈંટોથી હવેલી બનાવી તે પણ શાહુકાર બની જતો. ભેંસાસાહ, પેથડકુમાર તેમજ આંજણકુમાર માંડવગઢમાં મહા સમર્થ દાનવીર થયા છે.

હાલમાં તે ગામ ઉજ્જડ થઇ ગયું છે. ત્યાં એક વૈષ્ણવમંદિર ને એક મહાદેવનું મંદિર છે. બીજી મસ્જિદો તેમજ રાજમહેલો ખંડેર હાલતમાં હવા ખાય છે. આ શહેરને મંડપદુર્ગ પણ કહે છે.

## ૧૨૮ કંટાળી.

પાર્શ્વનાથના ૧૦૮ તીર્થસ્થાનોમાં કંટાળી પણ એક છે, દેરાસર પાર્શ્વનાથનું હોય એમ જણાય છે.

## ૧૨૯ અમીજરા.

સરદારની છાવણીથી ૪ ગાઉ થાય છે, ત્યાં અમીજરા પાર્શ્વનાથનું દેરાસર છે.

## ૧૩૦ ગોડીજી ( મોરવાડા ).

થરપારકર દેશમાં ( કચ્છની આસપાસનો મુલક ) મેઘાશાહે આ પ્રતિમા પાટણથી લાવી ત્યાં નવીન નગર વસાવી પધરાવી હતી. પ્રથમ અહીંયાં ગોડીપુર ગામ હતું, ત્યાં નવીન ગામ તેમણે વસાવ્યું હતું, ત્યાં આગળ ભગવાન કેટલોક કાળ પૂજાયા પછી ત્યાંથી અદૃશ્ય થઈ ગયા. કાળે કરીને મોરવાડામાં તે પ્રગટ થયા. અહીંયાં મોરવાડામાં ગોડીજીની વરખડી કહેવાય છે, ગોડીજીના નામથી મોરવાડા પણ પ્રખ્યાત થયું છે.

## ૧૩૧ મુહરી ( ટેંટોઇ ).

એ પ્રાચીન પાર્શ્વનાથનું ૧૦૮ તીર્થસ્થળોમાંનું અપૂર્વ તીર્થસ્થળ છે. શ્રીમદ્ ગૌતમસ્વામીએ અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર કરેલા જગચિંતામણી ચૈત્યવંદનમાં મુહરી પાર્શ્વનાથની સ્તુતિ કરેલી છે, તે પ્રતિમા હાલ ટેંટોઇ ગામમાં છે. ટેંટોઇ ગામ ડુંગર-પુર પાસે આવેલું છે. ઈડરથી કેશરીયાજી જતાં માર્ગમાં ડુંગરપુર આવે છે. વિશેષ હકીકત માટે જુઓ મુહરી પાર્શ્વનાથ ?

તે સંવત ૧૮૦૧ માં ટેંટોઇમાં પધરાવેલા છે, ધર્મશાલા તથા અપાસરો એક એક છે.

### ૧૩૨ પોસાલીયા.

ઐરણપુરની છાવણીથી ૧૨ ગાઉ થાય છે, ત્યાં પોસાલીયા પાર્શ્વનાથનું જીનું દેરાસર છે.

### ૧૩૩ પાવાગઢનો ડુંગર.

અસલ પાવાગઢ તીર્થ સ્થળ તરીકે ગણાતું હતું, પહાડ ઉપર તીર્થ હતું, પૂર્વે ચાંપાનેર શહેર તેમના મંત્રી શ્રી ચાંપા વણીકે વનરાજ આવડાના વખતમાં વસાવેલું છે, તે પાવાગઢની તળેટીમાં હતું. ત્યાંના છેલ્લા પતઇ રાવળ રાજના વખતમાં અમદાવાદના પ્રખ્યાત સુલતાન મહમદ બેંગડાએ વિક્રમની પંદરમી સદીના મધ્યાન્હ સમયમાં રાજને મારી ચાંપાનેરનો નાશ કર્યો.

અસલ પાવાગઢ પહાડ ઉપર ભીડભંજન પાર્શ્વનાથનું પ્રાભાવિક તીર્થ હતું. પછી જૈન વસ્તી નહી રહેવાથી સંપ્રતિ રાજની ભરાવેલી ભીડભંજન પાર્શ્વનાથજીની પ્રતિમા જે મુલનાયક તેને વડોદરામાં દાદા પાર્શ્વનાથના દેરાસરમાં પધરાવ્યા છે.

પાવાગઢ એ અન્યમતીનું લૌકિક તીર્થ પણ ગણાય છે, મહાકાળીદેવીનું સ્થાનક ત્યાં આગળ છે. કિંવદંતિ કહે છે કે

મહાકાળીના કોપથી ચાંપાનેર ને તેના છેલ્લા પતઇ રાવળ રાજનો નાશ થયો. વાંચો ‘ભદ્રકાલી અથવા પાવાગઢનો પ્રલય’

ચાંપો વણીક હતો છતાં મહા સમર્થ હતો, એક વખતે તેને રસ્તામાં વનરાજ મળ્યો, ત્યારે વનરાજે તેને અટકાવ્યો, જેથી ક્રોધ કરીને પોતાની પાસેના પાંચ બાણો માંથી બે બાણ ભાંગી નાંખ્યાં, વનરાજે તેનું કારણ પૂછતાં ચાંપાએ જણાવ્યું કે તમે ત્રણ જણ છો, જેથી બે વધારાનાં બાણ ભાંગી નાખ્યાં છે. કેમકે તમારા ત્રણ જણ માટે આ ત્રણ બાણ બસ છે ! પછી વનરાજે તેને સમર્થ જાણી રાજ્ય પ્રાપ્ત થયા પછી પ્રધાન બનાવવા વચન આપ્યું હતું. તે મુજબ ચાંપો પાછળથી વનરાજનો પ્રધાન થયો હતો, ચાંપાનું બીજું નામ જાંબ હતું. તેણે ચાંપાનેર વસાવ્યું હતું. પાવાગઢ આજે પણ મહાકાળીના નામથી પ્રસિદ્ધ છે. ગામડાઓમાં મહાકાળીના રાસડા ગવાય છે, “પાવા તે ગઢથી ઉતર્યાં મહાકાલીરે ” વગેરે વગેરે.

### ૧૩૪ દેલવાડા.

ઉદેપુરની આસપાસ આવેલું છે. પાર્શ્વનાથનાં ૧૦૮ સ્થાનકોમાં દેલવાડા પણ કહેલું છે. હાલમાં અહીંયાં ત્રણ દેરાસર છે. ઋક્ષદેવનું, મહાવીર સ્વામીનું અને ત્રીજું બાવન જનાલયનું. તે પણ આદીશ્વરનું છે, તેના ભોંયરામાંથી પ્રતિ-ભાજી નીકળેલાં હતાં. દેરાસર સંવત ૧૯૪૧ માં બાંધેલું છે.



## ૧૩૫ પલાણા.

પાર્શ્વનાથનું દેરાસર શિખરબંધી છે, જત્રા કરવા લાયક અને ઘણા પ્રાચીન કાળનું છે.

## ૧૩૬ ઇડર.

આ શહેર દરબારીને જોવા લાયક છે અને અહીં પાંચ મહોટાં દેરાસર છે, શીતલનાથજી, રીખભદ્રેવજી, ચિંતામણીજી, ગોડીપાર્શ્વનાથજી અને ખડતરગમ્મીય ગોડી પાર્શ્વનાથજીનું. એ પાંચે જીનાં, પુરાણાં ને પ્રાચીન છે. જત્રા કરવા લાયક છે, ગઢ ઉપર સંપ્રતિ રાજાનું બંધાવેલું દેરાસર છે, ગઢનો ચડાવ એક મૈલનો છે, ધર્મશાલાઓ ત્રણ છે, બીજા લોકોની પાંચ ધર્મશાલા છે. ઇડરનું અપરનામ ‘ઇલાદુર્ગ’ પણ કહેવાય છે.

શાંતિનાથનું દેરાસર સંપ્રતિરાજાનું બંધાવેલું છે, આ સંપ્રતિરાજા શ્રી મહાવીર પછી ૨૮૫ વર્ષે થયા છે. ત્યારપછી તેનો પહેલો જીર્ણોદ્ધાર વચ્છરાજે કર્યો, બીજો કુમારપાલે, ત્રીજો ગોત્રીદરાજ એશવાળે અને ચોથો ઉદ્ધાર ચંપકશાહે કર્યો. અહીંયાં પ્રથમ મુળનાયકજી પાર્શ્વનાથ હતા, હાલમાં શાંતિનાથ છે.

કુમારપાલે રૂપભદ્રેવ ભગવાનનું દેરાસર બંધાવી શ્રી રૂપભદ્રેવ ભગવાનની સ્થાપના તેરમી સદીમાં કરી છે.

ઇડરમાં સાતમા સૈકામાં હર્ષવર્ધન રાજા હતો. તેનું

રાજ્ય નાનું હતું. આ રાજ્યની સ્થાપના ઈ. સ. ના છઠ્ઠા સૈકાની મધ્યમાં વલ્લભીપુરના શિલાદિત્ય રાજાના વંશ જ શુભાદિત્યે કરી હતી, તેના વંશજો ગેહલોટ કહેવાણા, અને તેમણે પાછળથી મેવાડમાં ગાદી સ્થાપી સીસોદીયા નામ ધારણ કર્યું છે, જે આજસુધી તેઓ સીસોદીયા કહેવાય છે. આ રાજ્યનો પાયો આઠમા સૈકામાં બાપા રાવલના મુખારક હસ્તે ચીતોડમાં નંખાયો છે, તેઓ ઇડરથી આવેલા છે.

ગોવિંદ શેઠે તારંગામાં અજીતનાથની પ્રતિમા તૈયાર કરવા માટે આરાસુર જઈ અંબીકાદેવીનું આરાધન કરી તેમને પ્રસન્ન કરી તેમની પાસે મૂર્તિ માટે પત્થર માગ્યો, તે દેવીએ આપ્યો. તેને ખાણમાંથી કઢાવી તારંગે લાવી ગોવિંદશેઠે અજીતનાથની મનોહર પ્રતિમા ઘડાવી સોમસુંદરસુરિ પાસે અંજનશલાકા કરાવી.

## ૧૩૭ વડાલી.

દેરાસર ૩ છે, એક શીખરબંધ સંપ્રતીરાજનું, બીજું ૧૬૪૪ કાગણુ સુદી ૨ ની પ્રતિષ્ઠા થયું. તેમજ અમીજરા પાર્શ્વનાથનું દેરાસર છે, બીજા કરવા લાયક છે. પાર્શ્વનાથનાં ૧૦૮ બીજા કરવા લાયક સ્થળોમાં વડાલી પણ એક છે.

તી. ૮

### ૧૩૮ અહમદનગર.

ઈડરથી દક્ષિણ પાશ્વમે અઢાર મૈલ દૂર હાથમતી નદીના કાંઠે અહમદનગરનો કીલ્લો ( હીમતનગર ) આવેલો છે, તે અમદાવાદના સુલતાન અહમદશાહ બાદશાહે ઇ. સ. ૧૪૨૭-૨૮ માં બંધાવેલો છે. અહમદશાહ બાદશાહને ઇડરનો રાજા રાવ શ્રીપુજ વારંવાર હેરાન કરતો ને બાદશાહ વારંવાર લશ્કર લઈને જતો હતો ત્યારે પર્વતોની ખીણમાં ચોરની માફક ભરાઈ હાથમાં ન આવતો, જેથી તેના બંદોબસ્તને સારૂ બાદશાહે અહમદનગર વસાવ્યું. અહમદશાહ ઇ. સ. ૧૪૪૪ માં મરણ પામ્યો.

અહીંયાં હાલમાં પાંચ દેરાસર છે. ૧ મહાવીરસ્વામીનું, ૨ શાંતિનાથજીનું, ૩ શાંતિનાથજીનું, ૪ રૂપભદ્રેવનું, ૫ ધર્મનાથજીનું વિગેરે દર્શન કરવા લાયક છે.

### ૧૩૯ પોસીના.

ઈડરથી સાત ગાઉ થાય છે. પોસીના પાર્શ્વનાથજીનું ભત્રા કરવા લાયક દેરાસર છે, ધર્મશાળા શ્રાવકોની ૩ છે, જુઓ પોસીના પાર્શ્વનાથ.

### ૧૪૦ જયપુર.

જયપુર એ રાજ્યધાનીનું શહેર જેવા લાયક છે. વેપાર

રોજગારનું મથક છે, જેપુરમાં સાંગાનેરનો દરવાજો સ્ટેશનથી ૩ મૈલ દૂર છે, ત્યાં ધર્મશાળા છે. શહેરમાં ધોઈવાડાની ગલીમાં ચાર દેરાસર જત્રા કરવા યોગ્ય છે. તેમજ બગીચામાં દેરાસર તથા દાદાજીનાં પગલાં છે. જયપુરથી આમેર ત્રણ કોશ થાય છે, જ્યાં પ્રથમ જયપુરની રાજ્યધાની હતી ત્યાં પણ દેરાસર એક છે, ધર્મશાળા છે, રાજમહેલ જોવાલાયક છે.

જયપુરમાં કેશરીયાજી તેમજ રીખવદેવનું, સુમતિનાથનું, સુપાર્શ્વનાથનું અને પાર્શ્વનાથનું એમ પાંચ દેરાસર છે. તેમજ સ્ટેશન ઉપર ધર્મશાળામાં કેશરીયાજીનું દેરાસર છે.

## ૧૪૧ સાંગાનેર.

જયપુરથી ૪ ગાઉ થાય છે, ત્યાં ચંદ્રપ્રભુ ને મહાવીર સ્વામીનાં બે દેરાસર છે.

## ૧૪૨ આગ્રા ( હિંદુસ્તાન. )

અહીં શહેરમાં આઠ દેરાસર છે, ને એક દેરાસર શેઠના બગીચે છે. પાંચ દેરાસર મોતીકટરામાં, બે રોશન મહોલ્લામાં ને એક નોનમંડીમાં છે. ચિંતામણી પાર્શ્વનાથનું તથા શ્રીમંદરસ્વામીનું, રોશન મહોલ્લામાં શાંતિનાથજીનું નોનમંડીમાં, તેમજ ખીજાં મોતીકટલામાં છે. શહેરથી એક કોશ દૂર દાદાજીના બગીચે મહાવીર સ્વામીનું દેરાસર છે.

અહીંયાં તાજમહાલ દુનીયામાં અન્યથ ગણાતી ચીજો-  
માંનો એક છે Wonders of the World. તે શાહજહાન  
બાદશાહનો બનાવેલો છે તેમજ આગ્રાનો કીલ્લો મજબુત  
અનં જોવાલાયક છે.

### ૧૪૩ મથુરા.

સ્ટેશનથી શહેર બે ગાઉ દૂર છે. મથુરા શહેરમાં ધર્મ-  
શાળા છે. અહીંયા ધીયામંડીમાં પાર્શ્વનાથનું દેરાસર છે.  
પૂર્વે કદપદ્મ પાર્શ્વનાથના તીર્થસ્થળ તરીકે મથુરા ગણાતું  
હતું. આજે પણ અહીં પાર્શ્વનાથનું દેરાસર છે. પં. સૌભાગ્ય  
વિજયજીએ આ તીર્થને મહાવીર સ્વામીના તીર્થ તરીકે  
ગણ્યું છે, ત્યારે પં. શીલવિજયજીએ જમના નદીના કાંઠે આ  
શહેર બતાવી નેમીનાથનું તીર્થ કહ્યું છે. કંસની રાજ્યધાની  
અહીંયાં હતી, જ્યાં તેને વિષ્ણુએ માર્યો હતો. યાદવવંશી  
ઉગ્રસેનનો કંસ પુત્ર હતો અને પ્રતિવિષ્ણુ જરાસંધનો તે  
જમાઇ હતો. યાદવોની રાજ્યધાની મથુરા ને શૌરીપુર એ  
બન્ને ગણાતી હતી.

### ૧૪૪ અલવર.

રાજપુતાના લાઇન જયપુર થઇ બાંદીકુઇથી દીલ્હી  
જાય છે. રસ્તામાં અલવર આવે છે, અહીંયાં રાવણ પાર્શ્વના-  
થની પ્રતિમા જાત્રા કરવા લાયક છે. વિશેષ હકીકત માટે  
જુઓ રાવણ પાર્શ્વનાથ.

## ૧૪૫ દીલ્હી.

દીલ્હી એ મોટું મોગલ સમ્રાટોની રાજ્યધાનીનું પા-  
યતખત શહેર છે. અહીં ત્રણ ચાર દેરાસરો આવેલાં છે. ધર્મ-  
શાળા પણ નવધરા, ચેલાપુરીમાં આવેલી છે, ત્યાં પણ દેરા-  
સર છે. અહીં ઉદ્યોગ, હુન્નર, જરીકામ અને ભરતકામનો  
સારો વેપાર ચાલે છે. ત્રણ દેરાસરો શીખરખંધી છે ૧ સુમ-  
તિનાથનું નવધરામાં, ૨ સંભવનાથનું ચેલાપુરીમાં, ૩ પાર્શ્વ-  
નાથનું ચીરાખાનામાં છે. બે ઘર દેરાસર છે. સુમતિનાથના  
દેરાસરની ભીંતોમાં ચીત્રકામ સારું છે, સ્ટેશન ઉપર ધર્મશાળા  
છે. દીલ્હી શહેર ઘણું પ્રાચીન છે, તે ઘણી વખત ફરી વસેલું  
છે, કુતુબ મિનારો, દીલ્હીનો કીલ્લો, શાહજહાનનું પાયત-  
ખત વગેરે બાદશાહી મકાનો જોવા લાયક છે, મુખ્ય બજારને  
ચાંદનીચોક કહે છે.

## ૧૪૬ હસ્તીનાપુર ( ભીરત )

ભીરતની છાવણીથી પગરસ્તે ૧૬ કોશ હસ્તીનાપુર  
થાય છે, જંગલને રસ્તે છે. બેલગાડીઓ મલે છે, રસ્તામાં  
ગામડાઓ આવે છે. અહીંયાં એક મોટી ધર્મશાળા છે, તેમાં  
પણ દેરાસર છે. તેમાં શાંતિનાથ ભગવાન મૂળ નાયકજી તથા  
એક બાબુએ કુંથુનાથ ભગવાન, તથા બીજી બાબુએ શાંતિ,  
કુંથુ, અરનાથ અને વીર ભગવાનના ચરણની સ્થાપના ખુણા-  
માં છે. અહીંયાં સોળમા, સત્તરમા, અને અઠારમા ભગવાન-

નાં દરેકના અવન, જન્મ, દીક્ષા અને કેવળ એ ચાર ચાર કલ્યાણકો થયાં છે, ત્રણે તીર્થંકરો તેજ ભવમાં ચક્રવર્તીની પદવી પણ પામેલા હતા. ધર્મશાળાથી ગાઉ દૂર રૂપભદ્રેવની દેરી છે. ત્યાં ભગવાનના પગલાં છે, રૂપભદ્રેવનો કુરૂ નામનો પુત્ર હતો જેના નામથી કુરૂક્ષેત્ર કહેવાય છે. તેને હસ્તિ નામનો પુત્ર થયો, જેમના નામથી હસ્તિનાપુર કહેવાય છે.

### ૧૪૭ કંપીલા નગરી.

કંપીલા નગરીમાં તેરમા વિમલનાથસ્વામીના ૧ અવન, ૨ જન્મ, ૩ દીક્ષા અને ૪ કેવલ એ ચાર કલ્યાણક થયાં છે. ધર્મશાળા તથા દેરાસર છે, કાયમગંજ રેલવે સ્ટેશન છે. અહીંયાંથી ત્રણ કોશ કંપીલા નગરી થાય છે. વિમલનાથનો આ નગરીમાં જન્મ થયો હતો. પાંડિત જયવિજયજી અહીં ‘વિમલ વિહાર’ અને વિમલનાથનાં પગલાં હોવાનું જણાવે છે.

### ૧૪૮ સૌરીપુરી.

શીકોહાબાદથી સૌરીપુરી ૧૪ મૈલ થાય છે. હાલ આ તીર્થ વિચ્છેદ હોવાથી સૌરીપુરીને કોઈ ઓળખતું નથી. પણ સૌરીપુરથી એક મૈલ વટેશ્વર વૈષ્ણવોનું ધામ હોવાથી વૈષ્ણવો ઘણા જાય છે. શીકોહાબાદથી વટેશ્વર તેર મૈલ થાય છે, અને વટેશ્વરથી સૌરીપુરી એક મૈલ થાય છે. રસ્તામાં રેતી ઘણી હોવાથી ચાલવું મુશ્કેલી ભરેલું

છે. પ્રથમ સૌરીપુરી મોટી નગરી હતી. નેમીનાથનાં બે કલ્યાણકુચ વ્યવન અને જન્મ અહીંયાં થયાં છે, અહીંયાં સમુદ્રવિજય નેમીનાથના પિતાજી રાજા હતા. કૃષ્ણ અને બળભદ્ર આ નગરીમાંજ ઉત્પન્ન થયા હતા. અહીંથીજ રાજા સમુદ્રવિજય મહાભૂજ કૃષ્ણ અને બળભદ્ર સાથે સર્વ યાદવો સહિત સમુદ્રના કિનારે આવ્યા હતા, ત્યાં શ્રીકૃષ્ણે દેવાધિષ્ઠિત દ્વારીકા બનાવરાવી રાજ્યગાદી સ્થાપી. ત્યારથી સૌરીપુરીની પડતી આવી હોય એમ જણાય છે. હાલમાં સૌરીપુરીમાં એક નાનું મંદિર છે, ત્યાં નેમનાથ ભગવાનના ચરણની સ્થાપના છે, તથા એક ખંડિત પ્રતિમા છે. અને નગરીને ઠેકાણે હાલ જંગલ છે. તે જમના ( યમુના ) નદીના તટ ઉપર આવેલું છે. પ્રસિદ્ધ હીરવિજયસૂરિ અહિંયાં આવ્યા હતા. તેમના સમયમાં અહીંનો ઉદ્ધાર થયેલો; પરંતુ તે પછી થયો હોય તેમ જણાતું નથી. અહીં હાલ એક પહાડ ઉપર પાંચ મંદિર છે, જેમાં ચાર ખાલી છે ને એકમાં નેમનાથનાં પગલાં છે. સૌરીપુર કુશાર્ત્ત દેશની રાજ્યધાની હતી. સમુદ્રવિજયના પૂર્વજ ' શૌર ' રાજાએ મથુરાનું રાજ્ય પોતાના નાના ભાઈને આપી પોતે આ દેશમાં આવી શૌરીપુર નગર વસાવ્યું, તેમના વંશમાં સમુદ્રવિજય અનુક્રમે રાજા થયા.

### ૧૪૯ કાનપુર.

સ્ટેશન સામે મુસાફરખાનું ( સરાય ) છે. આ શહેરમાં એકજ દેરાસર છે, તે આવલપટ્ટીમાં પીલીકોઠીમાં છે. આ



દેરાસર ભંડારીના દેરાસર તરીકે ઓળખાય છે. દેરાસરમાં ધર્મનાથ સ્વામી મૂળનાયકજી છે. દેરાસર ઘણુંજ સુંદર અને તદ્દન કાચનું બનાવેલું છે. આ દેરાસરનું બાંધકામ અને ચિત્રકામ જોતાં ઇંદ્રની અલકાપુરી પણ ભૂલી જવાય તો નવાઈ નહીં. અહીંયાં ગરમ કાપડ સાફ અને છે. વેપાર રોજગાર સારો ચાલે છે.

### ૧૫૦ લખનૌ.

સ્ટેશનથી શહેર ત્રણ ગાઉ દૂર થાય છે. અહીંયાં ધર્મશાળા નથી, પણ મકાન ઉતરવાને ભાડેથી મળે છે. શહેરથી એક મૈલ દૂર દાદાવાડી છે. ત્યાં એક હજાર માણસ રહે તેવડી ધર્મશાળા છે. અહીં ચૌદ શિખરબંધી દેરાસરો અને ચાર ઘર દેરાસરો મળી અઢાર દેરાસરો છે. જે ચુડીવાળી ગલી, સોની ટોલા, સીધી ટોલા, કુલવાળી ગલી, શાહાદતગંજ તેમજ દાદાવાડી વગેરે ઠેકાણે આવેલાં છે.

### ૧૫૧ રત્નપુરી.

રત્નપુરી અથવા નવરોહી આઉધ એન્ડ રોહીલખંડ રેલવેના સોહાવલ સ્ટેશનથી દોઢ બે મૈલ દૂર આ તીર્થ આવેલું છે. અહીંયાં પંદરમા ધર્મનાથનાં અવન, જન્મ દીક્ષા અને કેવળ એ ચાર કહ્યાણુક થયાં છે, પંડિત જયવિજયે અહિંયાં બે મંદિર તેમાં પગલાં અને ત્રણ પ્રતિમાઓ બતાવી

છે, જીનપ્રભસૂરિના સમયમાં આ ગામને ‘ રત્નવાહુ ’ કહેતા હોય એમ કદપ ઉપરથી જણાય છે. જીનપ્રભસૂરિના વખતમાં અહીયાં ધર્મનાથનું મંદિર અને તેમાં નાગમૂર્તિ સહીત ધર્મનાથની પ્રતિમા હોવાનું જણાવે છે. અત્યારે અહીયાં બે મંદિર છે. પાર્શ્વનાથનું અને રૂપભદ્રેવસ્વામીનું. અત્યારે આ ગામને ‘ રૂનાઈ ’ અથવા તો રોઈનાઈ કહે છે.

### ૧૫૨ અહીછત્રા.

આ તીર્થના સંબંધમાં અહીછત્રાનગરી આગરાથી ઇશાન કોણમાં કુરૂ જંગલના પ્રદેશમાં હોવાનું પં. સૌભાગ્ય-વિજયજીએ જણાવ્યું છે. જ્યારે પં. શીલવિજયજીએ અહી-છત્રાને મેવાડ દેશમાં હોવાનું બતાવી પાર્શ્વનાથના તીર્થ તરીકે ગણેલું છે. અહીછત્રા બરેલી જિલ્લામાં એસોનલા ગામ છે, તેની ઉત્તરે આઠ મૈલ ઉપર રામનગર નામનું ગામ છે. આ રામનગરની દક્ષીણમાં સાડા ત્રણ મૈલના ઘેરાવામાં કેટલાંક હાલ ખંડીયરો છે. આનેજ અહીછત્રા કહેવામાં આવે છે. જીનપ્રભસૂરિએ તીર્થકદપમાં અહીછત્રાકદપ લખેલો છે, તેમાં તેની ઉત્પત્તિ બતાવેલી છે. જીએ અહીછત્રા પાર્શ્વનાથ ! અત્યારે સ્મરણમાં માત્ર ખંડીયરોજ છે. હાલમાં જૈનોના બે પ્રાચિન સ્તુપો જાહેરમાં આવ્યા છે. તેમાં એક અહીંનો સ્તુપ છે અને બીજો મથુરાનો.

### ૧૫૩ અયોધ્યા ( વિનિતા )

આ શહેર ઘણું પ્રાચિન કાલનું સંભળાય છે, પૂર્વે

પ્રથમ જીનેશ્વર શ્રી રૂપલદેવ પ્રભુની રાજ્યધાની ગણાતી ત્યારે તેનું વિનિતા એવું નામ દેવેંદ્રે આપ્યું હતું. કારણ કે રાજ્યાભિષેક વખતે, યુગલ્લીયાઓનો જલાભિષેકનો વિનય જોઈને તેમણે આ નગરીનું વિનિતા એવું નામ આપ્યું હતું. અહીંયાં રૂપલદેવ ભગવાનનાં ત્રણ કલ્યાણક ચ્યવન, જન્મ અને દીક્ષા તેમજ બીજા અજીતનાથ, ચોથા અભિનંદન, પાંચમા સુમતિનાથ અને ચૌદમા અનંતનાથ એમ ચાર ભગવાનનાં પ્રત્યેકનાં ચાર ચાર મલીને સોળ કલ્યાણક અને ત્રણ પહેલાંનાં એકંદરે ઓગણીશ કલ્યાણકો થયેલાં છે.

આઠમા વિષ્ણુ મહાભૂજ નારાયણ (લક્ષ્મણ) અને રામ-ચંદ્રજી બળદેવ અહીંયાં જ ઉત્પન્ન થયા હતા. વૈષ્ણવોનાં પણ લગભગ નાનાં મોટાં મળી સાડાચાર હજાર મંદિરો છે.

સુંદર સરયુ નદીના કાંઠા ઉપર અયોધ્યા આવેલું છે. પૂર્વની વિનિતા અને આજનું અયોધ્યા એમાં કેટલુંયં પરિવર્તન થઈ ગયું છે. કંઈવાર તેમાં ભાંગફાટ પણ થઈ ગઈ હશે.

સ્ટેશનથી શહેર એક કોશ દૂર છે. ત્યાં કતરા મહોદ્ધામાં દેરાસર તથા ધર્મશાળા છે, સ્ટેશન ઉપર પણ ધર્મશાળા છે.

અયોધ્યા, અવધ્યા, કોશલા, વિનીતા, સાકેત, ઇક્ષ્વા-કુભૂમિ, રામપુરી અને ઉત્તરકોશલા એ આઠ નામ અયોધ્યાનાં છે, આજે જેને સ્વર્ગ દ્વાર કહેવામાં આવે છે. ત્યાં પૂર્વે મરૂદેવીમાતાનું નિર્વાણ થયેલું એમ કહેવાય છે. નગરમાં હાલ મહાવીરસ્વામીની મૂર્તિ છે.

## ૧૫૪ ફેબ્રુઆરી

ફેબ્રુઆરી રેલવે સ્ટેશન છે. અનોધ્યાથી પગરસ્તે પણ ફેબ્રુઆરી જવાય છે. અહીંયાં ધર્મશાળા એક છે. તેમજ દેરાસર શાંતિનાથનું કે જેનો હમણાંજ જીર્ણોદ્ધાર થયેલો છે. અહીંયાંથી સાવત્થીનગરી કોશ ત્રીશ થાય છે. અથવા તો મેલ ૪૫ થાય છે. વાહનની સગવડ મેલે તો અહીંયાંથી સાવત્થીનગરી જવું.

## ૧૫૫ સાવત્થી

સાવત્થીને હાલ જેટમેન્ટનો કીલ્લો કહે છે, તે બલરામપુરની રાજ્યધાનીમાં હતું તે બલરામપુર અયોધ્યાની ઉત્તરમાં આવેલું છે. ત્યાંથી અર્થાત્ બલરામપુર સ્ટેશનથી ૧૨ મેલ થાય છે. અને 'કોના' નામે ગામડાથી પાંચ માઈલ થાય છે. ત્યાં જેટમેન્ટ અથવા 'સોત મહેત' નો કીલ્લો છે. એનેજ આજે સાવત્થી તીર્થ માનવામાં આવે છે. આ કીલ્લામાં સંભવનાથ ભગવાનનું એક ખાલી મંદિર છે. જનપ્રભસૂરિના સમયમાં પણ આ સહેત મહેતનેજ સાવત્થી તીર્થ માનવામાં આવતું હતું. એમ એમના સાવત્થી કલ્પના શબ્દો ઉપરથી માલૂમ પડે છે. પંડિત સૌભાગ્યવિજય કહે છે કે સુપ્રસિદ્ધ સાવત્થી નગરી એ અત્યારનું અકોના (કોના) નામનું ગામડું છે, અને મંદિરમાં પ્રતિમા અને પગલાં હોવાનું જણાવી આ વનખંડને દંડકદેશની સીમા તરીકે જણાવે છે.

અહીંયાં ત્રીજા ભગવાન સંભવનાથનાં ચાર કલ્યાણક ચ્યવન, જન્મ, દીક્ષા અને કેવળ એ પ્રમાણે થયાં છે.

પ્રથમ અહીંયાં મૂર્તિઓ હતી, તે મૂર્તિઓનો આકાર ચૂનામાં બેસાડેલો હતો, ત્યાં કોઈ પાદરી આવ્યો. તેણે જગ્યા રમણીક જોઈને દ્રવ્યની લાલચે જોદાવ્યું પણ દ્રવ્ય નીકળ્યું નહીં ને મૂર્તિઓ ખંડિત કરી. આ તીર્થ હાલમાં વિચ્છેદ ગયું માત્ર ક્ષેત્ર ફર્સના છે. હાલ પણ ત્યાં મીઠા પાણીનો કુવો ખાંચલો છે.

અહીંયાં મહાવીર ભગવાને એક ચોમાસું ક્યું હતું. આ નગરી કૈભાદશી પગ રસ્તે ત્રીશ કોશ ઉપર આવેલી છે.

## ૧૫૬ કાશી ( બનારસ )

અહીંયાં પહેલું સ્ટેશન બનારસ ને પછી રાજગઢ આવે છે. સ્ટેશન ઉપર નજીકમાં એક મોટી ધર્મશાળા છે. કાશી એ હિંદુસ્થાનમાં વિદ્યા મેળવવાનું મોટું ધામ છે. તેમજ વૈષ્ણવોનું પણ યાત્રાનું સ્થળ ગણાય છે. પ્રખ્યાત ગંગાનદીના તટ ઉપર કાશી નગર આવેલું છે. શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની જન્મભૂમિ આ કાશીનગરમાં હતી. તેમનાં ચાર કલ્યાણકો તથા સુપાર્શ્વનાથનાં મોક્ષ સિવાયનાં ચાર કલ્યાણકો અહીંયાં થયેલાં છે. થોડાં વર્ષ ઉપર શ્રીમદ્ વિજયધર્મસૂરિજીએ અહીંયાં પાઠશાલા સ્થાપી હતી, જેને શ્રીમદ્ ‘ યશોવિજયજી જૈન પાઠશાલા ’ એ નામ આપવામાં આવ્યું હતું. પૂર્વે યશોવિજયજી સાધુ

વેશનો ત્યાગ કરી બ્રાહ્મણપણું અંગીકાર કરી વિદ્યા મેળવવાને આ પ્રખ્યાત કાશી નગરમાં આવ્યા હતા. પછી તેમણે વ્યાકરણ સાહિત્ય ન્યાય વગેરેમાં નિપુણતા મેળવી જૈન ધર્મનો દિગ્વિજય કર્યો હતો. અને ત્યારપછી ક્રિયા ઉદ્ધાર પણ કરાવવામાં આવ્યો હતો.

કાશીનગરમાં ગંગા નદીના કિનારા ઉપર ત્રણ મંદિર હોવાનું પં. વિજયસાગરે જણાવ્યું છે. ત્યારે પં. હંસસોમે મંદિર સંબંધી ઉલ્લેખ નહિ કરતાં પાર્શ્વનાથ અને સુપાર્શ્વનાથના અતિ રમ્ય સ્તુતિની વંદના કરી એમ જણાવે છે. વળી નવી કાશી અને જુની કાશીના લેદ બતાવી જુની કાશીમાં બન્ને સ્તુતિ હોવાનું જણાવ્યું છે. પં. જયવિજયજી અહીંયાં બે મંદિર હોવાનું જણાવે છે, જેમાં પાર્શ્વનાથના મંદિરમાં ચોમુખજી અને પગલાં બતાવે છે, ત્યારે પં. સૌભાગ્યવિજયજી અને પં. શીલવિજયજી ઉપરનાં મંદિરમાંનું એક હોવાનું જણાવે છે, અને પં. સૌભાગ્યવિજય લેલુપુરમાં ભાટોનાં ઘર હોવાનું કહે છે. અત્યારે પણ લેલુપુરમાં પાર્શ્વનાથનું મંદિર અને ભાટોનાં એક બે ઘર છે.

શ્રી જીનપ્રભાસૂરિ કાશીના ચાર વિભાગ કરતાં જણાવે છે કે તે દેવવાણીસીના પ્રખ્યાત વિશ્વનાથના મંદિરમાં ચોવીશ તીર્થ કરનો એક પાષાણનો પટ્ટ તેમના સમય સુધી વિદ્યમાન હોવાનું જણાવે છે. તેઓ એક સ્થળે એમ પણ કહે છે કે પ્રખ્યાત વિવેશ્વરના મંદિરમાં ચંદ્રપ્રભુની પણ મૂર્તિ હશે. વળી

તેઓ પાર્શ્વનાથનો પરિચય આપતાં જણાવે છે કે ભેલુપુરની નજીક સઘનવન હતું. પણ અત્યારે તો ત્યાં મકાનો બની ગયાં છે. ભેલુપુર અને ભદ્રેની સિવાય શહેરમાં પણ બીજાં આઠ મંદિર છે.

કાશી પણ હિંદુ ક્ષત્રીય રાજ્યધાનીનું શહેર હતું, પરંતુ હાલમાં તે ખ્રીટીશ સત્તાને સ્વાધીન છે અને કાશીથી બે મલ લગભગ દૂર ગંગા નદીને સામે ક્રીનારે રામનગર નામે શહેર છે ત્યાં કાશી નરેશ પોતાનો કીલ્લો બાંધીને રહે છે, તેનો રાજ્ય મહાલય વગેરે જોવા લાયક છે. આવક સારી છે.

કાશીમાં આઠ કલ્યાણકો અને સિંહપુરીને ચંદ્રાવતીનાં આઠ કલ્યાણકો મળી કુલે સોળ કલ્યાણકો અહીંયાં ગણાય છે.

## ૧૫૭ સિંહપુરી.

સિંહપુરીમાં અગીયારમા શ્રેયાંસનાથના મોક્ષ સિવાય ચાર કલ્યાણકો થયાં છે. હાલમાં ગામથી છેટે દૂર જંગલમાં શ્વેતાંબરોનું મંદિર છે, ધર્મશાળા પણ છે, ચારે તરફ જંગલ આવેલું હોવાથી સ્થળ રમણીય છે. અહિં નજીક સારનાથમાં પ્રાચિન જૌહોનો એક સ્તુપ છે. જે ૯૦ ફુટ ઉંચો અને ૩૦૦ ફુટના ઘેરાવાવાળો છે. અહિની જમીનનું ખોદકામ કરતાં પ્રાચિન જૌહ મૂર્તિઓ અને બીજી કેટલીક જુની વસ્તુઓ જમીનમાંથી નીકળી છે. આ નીકળેલી વસ્તુઓમાંથી એક મોટો ચતુર્ભુજ પથ્થરનો સિંહ જે પથ્થરના થાંભલા ઉપર છે જે જોનારનું ચિત્ત આકર્ષે છે.

## ૧૫૮ ચંદ્રાવતી.

સિંહુપુરીથી ચાર ગાઉ અને બનારસથી સાત ગાઉ થાય છે. શ્રીમતી ગંગાજીના તટ ઉપર આ તીર્થ ચંદ્રપ્રભુના ઉદ્ધાનમાં આવેલું છે. આઠમા ચંદ્રપ્રભુ સ્વામીનાં મોક્ષ સિવાયનાં ચાર કલ્યાણક અહિંયાં થયાં છે. પંડિત સૌભાગ્યવિજયે આ તીર્થને ચંદ્રમાધવ નામ આપ્યું છે. દેરાસરમાં મૂળનાયકજી શાંતિનાથજી છે. અને ચંદ્રપ્રભુનાં પગલાં છે. એક સુંદર વાવ છે. તેમજ ત્યાં ધર્મશાળા પણ છે.

## ૧૫૯ પ્રયાગ ( અદ્દહાબાદ ).

મોગલસરાયથી મીરજપુર થઈને રેલવે અદ્દહાબાદ જાય છે. જેનું અપર નામ પ્રયાગ તીર્થ તરીકે ઓળખાય છે. શાસ્ત્રમાં તેને પુરિમતાલ તરીકે ઓળખાવેલ છે. પંડિત હંસ-સોમે અહિંયાં અક્ષય વડની નીચે જીનેશ્વરનાં પગલાંની યાત્રા કરવાનું જણાવ્યું છે. કેટલાક કવિઓએ પગલાંની સ્થાપનામાં શિવલિંગ જોયું છે. અહિં જિન પાદુકાની સ્થાપનામાં શિવલિંગની સ્થાપના કોણે કરી અને ક્યારે થઈ તે સંબંધમાં પંચ વિજયસાગર જણાવે છે કે, “ સંવત ૧૬૪૮ માં જૈનોનો દ્વેષી રાયકલ્યાણ જે લાડવાણીયો હતો, તેણે પગલાંને ઠેકાણે શિવલિંગ સ્થાપન કરેલું હતું. આ શિવલિંગનો પાછળથી શહેન-શાહ ઔરંગઝેબે નાશ કર્યો હતો. આ વાતને પંચ સૌભાગ્ય-વિજય પણ ટેકો આપે છે.



પ્રયાગમાં ( પુરિમતાલ ) વડ વક્ષની નીચે આદિનાથ ભગવાનને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું હતું. તેથી જૈનોમાં પુરીમ-તાલ તીર્થ તરીકે મનાય છે. અને તેથીજ અક્ષય વડની નીચે ભગવાનનાં પગલાંની સ્થાપના કરેલી છે. હાલમાં કીલ્લામાં વડનું થડ રહેલું છે, તેની નીચે ચરણ છે. પણ કાંઈ નામ નિશાન નથી કે કોનાં પગલાં છે, છતાં પૂજારી લોકો જૈનોને દર્શન કરાવે છે. અહિયાં ઘણી ધર્મશાળાઓ છે. અત્યારે માત્ર ક્ષેત્ર ફરસના છે. પ્રથમ પુરિમતાલ નગર તરીકે તે ઓળખાતું હતું. શહેરથી ત્રણેક કોશ ઉપર મુંઠીગંજ છે, ત્યાં દેરાસર બંધાવેલું છે પણ પ્રતિષ્ઠા થઈ નથી.

અન્નિકાપુત્ર આચાર્યને ગંગા નદી ઉતરતાં કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું જેથી પ્રયાગ તીર્થ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયું. અલ્હાબાદથી બે ગાઉ દૂર પુરિમતાલ તીર્થ ( કીલ્લો છે તેને કહે છે ) આવેલું છે. આ તીર્થ વિચ્છેદ ગયેલું માનવામાં આવે છે.

## ૧૬૦ કોશાંબી.

અલ્હાબાદથી ૧૮ કોશ ઉપર પપોસા ગામ છે, જેન શાસ્ત્રમાં તેને કોસંબી નગરી કહે છે. યમુના નદીને કાંઠે હાલમાં 'કોસમઇ' નામે અને કોસમખીરાજ' નામે બે ગામ છે, તે પ્રયાગથી લગભગ ૨૦ ગાઉ થાય છે. આ બન્ને ગામો નજીક નજીક સંભવે છે. આ ગામની પાસેજ પપોસા નામે ગામ છે જ્યાં પ્રાચિન કિલ્લો પણ છે. તેમ તે ગામ પણ યમુના

નદીના કિનારે આવેલું છે. પંઠ વિજયસાગરે જુની કોસંખી અહીંયાં હોવાનું જણાવ્યું છે.

મહાવીર ભગવાનના સમયમાં કોસંખીના રાજા ઉદયનને ઉજ્જનનો રાજા ચંડપ્રદોત પકડી ગયેલો હતો, તે ચંડપ્રદોતને વાસવદત્તા નામે પુત્રી હતી, તેને સંગીત શીખવવા માટે ઉદયન કુમારની નિમણૂક કરવામાં આવી, પણ એક ખીજનું મોઢું ન જોઈ શકે તે માટે ચંડપ્રદોત રાજાએ અંતરપટ ( પડદો ) રાખ્યો હતો અને બન્નેને ઉલટું સમજાવ્યું હતું. એટલે ઉદયનને કહ્યું કે કુંવરી કાણી છે માટે તારે તેને જોવી નહીં અને કુંવરીને કહ્યું કે એ કોઠીયો છે માટે તારે તેને જોવો નહીં. એમ કરતાં કેટલેક કાળે એકખીજનો તે સંદેહ દૂર થયો, અને પડદો દૂર કરી એકખીજનું દર્શન થતાં સ્નેહમીલન થયું. તેવા સમયમાં ઉદયનનો પ્રધાન પણ કુમારને છોડવવાને તે નગરમાં આવેલો હતો. અહીંયાં કુંવરી પણ સંકેત કરી ઉદયન સાથે હાથણી ઉપર સ્વાર થઈ કોસંખી ભણી રવાને થઈ, પાછળથી ચંડપ્રદોતને ખબર પડતાં તેને પકડવાને લશ્કર મોકલ્યું, પણ તેઓ કોસંખીમાં પહોંચી ગયાં હતાં. પછી ચંડપ્રદોતે મંત્રીઓની સલાહથી રાજાખુશીથી વાસવદત્તાનું લગ્ન ઉદયન સાથે કરી આપ્યું હતું.

અહીંના ઇતિહાસિક રાજાની રાણી મૃગાવતીને કોસંખીમાં કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું હતું. તે વખતે પણ કોસંખી મોટી તી. ૯

નગરી હતી, ત્યારે હાલમાં એક સ્થાનમાત્ર છે, અને એક જીર્ણ મંદિર હોય એમ જણાય છે. જનપ્રભસૂરિના સમયમાં અહીં એક પદ્મપ્રભુનું મંદિર હતું અને તેમાં મહાવીર સ્વામીને પારજી કરાવતી હોય એવા લાવને બતાવતી ચંદનબાળાની મૂર્તિ છે.

અહીંયાં શ્રી છઠ્ઠા પદ્મપ્રભુના મોક્ષ સિવાયનાં ચાર કલ્યાણક થયાં છે. હાલ માત્ર ક્ષેત્ર ફરસના છે. તીર્થ પ્રભાવથી કોઇ કોઇ વાર ઘોળા કેસર જેવા છાંટાનો વરસાદ થાય છે.

અહીંયાં મહાવીરસ્વામીએ અડદના બાકુળાનો કઠણુ અભિગ્રહ લીધો હતો, જે લગભગ છ મંદીને (કંઈ ન્યૂન) ચંદનબાલાથી તે અભિગ્રહ પૂરો થયો હતો.

પ્રભુ મહાવીરના સમયમાં ચંડપ્રદ્યોત રાજા માળવાથી કોસંબી ઉપર ચઢી આવ્યો. તે વારે શતાનિક રાજા વિસુચિકાના રોગથી મરી ગયો અને રાણી મૃગાવતીએ પોતાના બાળપુત્ર ઉદયનને બચાવવા અને પોતાની રક્ષા માટે નગરીના દરવાજા બંધ કરાવ્યા. ચંડપ્રદ્યોત ઘેરો ઘાલીને પડ્યો તે અવસરે ભગવાન સમોસર્યા ને મૃગાવતીએ તેમની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. ઉદયન મોટો થયો અને સંગીતકળામાં અતિ કુશળ નિવડ્યો તેજ ઉદયન ચંડપ્રદ્યોતની કુંવરી વાસવદત્તાને પરણ્યો.

## ૧૬૧ ગયાજી ભદ્રીલપુર તીર્થ ( વિચ્છેદ ).

બાંકીપુર જંકશન સ્ટેશને ઉતરીને બીજી રેલવેમાં બેસીને ગયાજી જવું, ત્યાં ધર્મશાળા છે ત્યાંના લોકો તેને સરાઈ કહે છે. અહીંથી ભદ્રાલપુર પંદર-સોળ ગાઉ થાય છે. ત્યાં ગાડીઓ બાય છે; જ્યાં ગાડીઓ જવાનો રસ્તો નથી ત્યાં ફક્ત પગદંડી છે.

ગયા જીલ્લામાં હટવરીયા નામે ગામ છે. તેને ભદ્રીલપુર ગણેલું છે. પં. સૌભાગ્યવિજય જેને હુતારા કહે છે. તે ગામ હટવરીયાથી દક્ષિણમાં ચાર પાંચ માઈલ દૂર છે. તેમના સમયમાં આ હુતારા ( હંતારા ) ને ભદ્રીલપુર માનતા હતા. અહીં કેટલીક પ્રાચિન મૂર્તિઓ તથા ખંડીયરો છે. એજ એની પ્રાચિનતાનાં સ્મરણચિન્હો છે. આની પાસે એક પહાડ છે. આ પહાડજ ખરૂં ભદ્રીલપુર તીર્થ કહેવાય છે. અહીંયાં દશમા શીતલનાથ ભગવાનનાં મોક્ષ સિવાયનાં ચાર કલ્યાણક થયાં છે. પંડિત સૌભાગ્યવિજયના કથન પ્રમાણે ભદ્રીલપુરનો પર્વત કહેવાય છે, જ્યાં પર્વત ઉપર પાર્શ્વનાથજીનાં પગલાં છે, અને એક ગુફામાં સપ્તફણા પાર્શ્વનાથની મૂર્તિ છે. પાસે એક સરોવર છે, પર્વતની પાસેજ હંતારા ( હુતારા ) ગામ છે, જેને ભદ્રીલપુર નગર કહે છે. ત્યાં શીતલનાથનાં ચાર કલ્યાણક થયાં છે. હાલમાં તો ફક્ત ક્ષેત્ર ફરસના છે.

કોઈ સાહેબ ન ધણીયાતું સ્થાનક બાણીને પ્રથમ મૂર્તિ

હતી તે ઉપાડી ગયા. ત્યાં પથ્થરમાં પાલી ભાષામાં લેખ છે, પણ તે સમજાતો નથી. પહાડની નીચે દેવીનું મંદિર છે.

## ૧૬૨ પાટલીપુત્ર.

આ ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ નગર છે, શ્રેણીક રાજાના પુત્ર કોણીકે ચંપાનગરી વસાવી ત્યાં રાજ્યધાની સ્થાપી, અને તે પછી તેના પુત્ર ઉદાયી રાજાએ પાટલીપુત્ર નગરી વસાવી તેને પોતાની રાજ્યધાની બનાવી. પં. સૌભાગ્યવિજયે, પં. જયવિજયે, પં. વિજયસાગરે પોતાની તીર્થમાળાઓમાં અહીંની ઐતિહાસિક ઘટનાનું વર્ણન આપેલું કરેલું છે. અહીં બે દેરાસર ગામમાં અને એક બેગમપુરામાં એમ ત્રણ દેરાસર હતાં. આ પાટલીપુત્રને પ્રથમ કુસુમપુર પણ કહેતા. જેને હાલ પટણા કહે છે.

અહીંથી બે કોશ ઉપર સુદર્શન શેઠનું સ્થાનક છે કે જ્યાં એક વખત સુદર્શન શેઠને શૂળીએ ચડાવ્યા હતા, ને શૂળી શિયલના પ્રભાવથી સિંહાસન થયું હતું. જેને હાલ વલદ્રહ કહે છે ને એક કોશ ઉપર બગીચામાં દાદાજીનાં પગલાં છે. મહાન્ સંપ્રતિ રાજા આજ નગરમાં થયા હતા.

નવમા નંદના વખતમાં સ્થુલીભદ્રજી અહીંયાંજ થયેલા હતા. જે નવમા નંદના પ્રધાન શકડાલ મંત્રાના પુત્ર હતા. કોશ્યા વેશ્યાને ત્યાં બાર વરસ ગુળર્યા પછી સાધુ થયા હતા ને છેલ્લા ચૌદ પૂર્વધર હતા. જેઓ ભદ્રબાહુસ્વામી પાસેથી

પૂર્વશ્રુતનો અભ્યાસ શીખ્યા હતા. પ્રથમ બાર વર્ષ સુધી કોશ્યા વેશ્યાને ત્યાં રહ્યા હતા, ને સાધુ થયા પછી કોશ્યા વેશ્યાની ચિત્રશાળામાં ચોમાસું કરી તેને પ્રતિબોધ આપી બારવ્રતધારી શ્રાવિકા બનાવી હતી.

પટણા સ્ટેશનથી ગામ એક ગાઉ આશરે છે. ત્યાં ચોક બજારવાડામાં ધર્મશાળા અને દેરાસર છે. સ્ટેશન ઉપર પણ એક નાની ધર્મશાળા છે. અહીંથી એક ગાઉ કમળદેમાં શ્રી સ્થુલીભદ્રનાં પગલાં છે.

### ૧૬૩ બીહાર ( વિશાલાનગરી ).

પટણાથી બીહાર જવાય છે. રસ્તામાં બખતીયાપુર જંકશન આવે છે. ત્યાં ટ્રેન બદલવી પડે છે. ત્યાંથી બીહાર જવાય છે. રેલ્વે સ્ટેશનથી શહેર એક માઇલ દૂર છે. અહીંયાં શહેરમાં ધર્મશાળા છે, ત્યાં એક દેરાસર છે. અહીંયાં એકંદરે ચાર દેરાસર છે. સુબે બિહારને શાસ્ત્રમાં વિશાલા નગરી કહી છે. પં. વિજયસાગર અને પં. જયવિજયે અહીંયાં ત્રણ મંદિર હોવાનું જણાવ્યું છે. તે કવિયો જણાવે છે કે પ્રાચિન જ્ને તુંગીયા નગરી કહેતા, તેજ આ બિહાર છે, કેમકે આ બિહારથી બે ગાઉ ' તુંગી ' નામનું ગામ આવેલું છે.

અહીંયાં લાલબાગમાં એક દેરાસર છે. ત્યાં દાદાજીનાં પગલાં છે, બીજાં દેરાસર બજારમાં છે, મહાવીરસ્વામીના વખતમાં વિશાલા નગરીમાં તેમના મામા ચેડા મહારાજ

પરમ શ્રાવક રાજા હતા. તેમને તેમની પુત્રી ચેલણના પુત્ર કૌણિક રાજાએ જીતીને વિશાલા નગરીનો નાશ કર્યો.

વિશાલા નગરીમાં વીર ભગવાને બાર ચોમાસાં કર્યાં. હતાં. અહીંયાં મુનિસુવ્રતસ્વામીનો સ્તુપ મહા પ્રભાવવાળો હતો, જેનો એક કુલવાલુક નામના યતીના હાથે કૌણીકે નાશ કરાવી વિશાલા નગરીનો નાશ કર્યો. તે માટે જુઓ જૈન સાહિત્યમાં.

## ૧૬૪ પાવાપુરી.

બીહારથી દક્ષિણમાં ત્રણ ગાઉ ઉપર મહાવીરસ્વામીના નિર્વાણથી પવિત્ર બનેલું આ સ્થળ આવેલું છે. જો કે આ ગામનું નામ તો પુરી જ છે, પણ આની પાસેજ એક પાવા નામે બીજું ગામ હોવાથી અત્યારે પાવાપુરીથી તે પ્રસિદ્ધ છે.

પાવાપુરીમાં પ્રતિ વર્ષે દિવાળીએ મોટો મેળો ભરાય છે. ૪ થી ૫ દિવસ સુધી આ મેળો રહે છે. અહીંયાં ધર્મશાળામાં એક, તળાવને કીનારે બે, અને તળાવના મધ્યભાગમાં એક મંદિર મળીને ચાર મંદિર છે. તળાવમાં રહેલા મંદિરને જળ મંદિર કહે છે. આ નગરીથી ૬ કોશ દૂર આવેલા મહાસેન વનમાં મહાવીર ભગવંતે પધારી ગૌતમ આદિ અગીયાર ગણધરોની સ્થાપના કરી હતી, તેમજ અહીં હસ્તિપાળ રાજાની દાનશાળામાં આસો વદી ૦)) ની રાત્રે છઠ્ઠું ઉપવાસે સોળ પહોર પર્યંત દેશના દેતાં વીર ભગવંત મુક્તિ મંદિરમાં

પધાર્યા હતા. અને ગૌતમ ગણધરને નજીકના ગામમાં દેવ-  
શર્મા બ્રાહ્મણને પ્રતિબોધવા મોકલ્યા હતા, ત્યાંથી પાછા ફરતાં  
ભગવાનનું નિર્વાણ જાણી વૈરાગ્યવંત થયા થકા કારતક સુદી ૧  
ના દિવસે પ્રભાતમાં ગૌતમસ્વામીને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું  
હતું, ધર્મદેશના સાંભળવા આવેલા ચેટક પ્રમુખ અઢાર  
રાજાઓએ આ નગરીનું મૂળ નામ જે અપાપાપુરી હતું, તે  
ફેરવીને ભગવંત નિર્વાણની દિલગીરીને લીધે પાપાપુરી  
( પાવાપુરી ) રાખ્યું અને ભાવદિપક જવાથી દ્રવ્યદિપક કરી  
દિવાળીનો માંગલિક દિવસ પ્રવર્તાવ્યો હતો.

એક દેરાસર તળાવના મધ્ય ભાગમાં ભગવાનના નિર્વા-  
ણની જગ્યાએ જ્યાં ભગવાનના દેહને ઈંદ્રોએ અગ્નિસંસ્કાર  
કર્યો હતો, ત્યાં હાલ એક મંદિર છે, તેને જલમંદિર કહે છે,  
ત્યાં ભગવાનના ચરણની સ્થાપના છે. જેની પ્રતિષ્ઠા અસલ  
તેમના વડીલ ભાઈ નંદીવર્દનને કરેલી છે. જેથી આ મંદિર  
ચોવીસસો વર્ષ પહેલાંનું હોય એમ સમજાય છે. વખતોવખત  
ઉદ્ધાર થતા આવ્યા છે. ત્યાં ગૌતમસ્વામી, સુધર્માસ્વામી,  
તથા દાદાજીનાં પગલાં છે. બહાર સોળ સતીનાં પગલાં છે,  
જળમંદિરમાં જવાને એક બાજુએ પગથી બાંધેલી છે. જળ-  
મંદિરનો દેખાવ ઘણોજ રમણીય છે.

અહીંયાં બે મોટી ધર્મશાળાઓ આવેલી છે. જે પંદર  
સોથી વધારે માણસો રહી શકે તેવી વિશાળ છે, કહે છે કે  
ભગવાનના દેહને અગ્નિસંસ્કાર કર્યો ત્યાંથી દેવતાઓએ રાખ



લેતાં એવડો મોટો ખાડો પડી ગયો કે કાળાંતરે ત્યાં તળાવ થયું. પછી તેની વચમાં જળમંદિર બંધાવેલું છે. તીર્થ જાત્રા કરવા લાયક છે.

ભગવાને છેલ્લું ચોમાસું અપાપાપુરીમાં હસ્તિપાળ રાજની દાનશાળામાં કર્યું હતું.

### ૧૬૫ ગુણ્યાયાળ.

અહીંથી પગ રસ્તે ગુણ્યાયાળ જવું, શાસ્ત્રમાં એને ગુણુશીલ ચૈત્ય પણ કહે છે. રાજગૃહીથી સાત કોશ થાય છે. અહીંયાં વિશાળ ધર્મશાળા છે. ગુણ્યાયાળને ગુણાવા પણ કહે છે. અહીંયાં વીર ભગવાન સમોસર્યા હતા. તેમનું અહીં તળાવમાં એક દેરાસર છે. જેમાં મૂળનાયકજી મહાવીર સ્વામી છે. ત્યાં જવાને વચમાં પુલ બાંધેલો છે. ગૌતમ સ્વામીનાં પગલાં તેમજ અગીયાર ગણધરનાં, આદીશ્વર, નેમનાથ, વાસુપૂજ્ય તેમજ મહાવીરસ્વામી અને વીશ તીર્થકરનાં પગલાં બહાર ભમતીમાં આવેલાં છે. અહીંથી એક મેલ દૂર નવાડા સ્ટેશનનું ગામ છે.

### ૧૬૬ રાજગૃહી.

મગધ દેશમાં આ શહેર અસલ મહાવીરસ્વામીના સમયમાં રાજ્યધાનીનું શહેર હતું. ભગવંતના શિષ્ય શ્રેષ્ઠિક મહારાજ તે વખતે મગધ દેશના હાકેમ ( રાજ ) હતા.

રાજગૃહી ઐતિહાસીક તેમજ ધાર્મિક દૃષ્ટિએ પણ તીર્થરૂપ છે. અત્યારે આ ગામને રાજગીર કહે છે, બિહારથી લગભગ દક્ષિણમાં ૧૩ થી ૧૪ મૈલ ઉપર આ ગામ છે. તેની આસપાસ પાંચ પહાડ આવેલા છે. વૈભારગિરિ, વિપુલગિરિ, ઉદયગિરિ, સુવર્ણગિરિ અને રત્નગિરિ આ પહાડો ઉપર પૂર્વે અનેક જીનમંદિરો હતાં.

૧. વૈભારગિરિ ઉપર ચોવીશ દેરાસરો, અને તેમાં સાતસો જિનર્મિત્રો, અગીયાર ગણધરનાં પગલાં, રોહણીયાની ગુફા અને ધનાશાલિભદ્રના કાઉસ્સગીયા, તેમજ ચિંતામણી પાર્શ્વનાથનું મંદિર છે.

૨. વિપુલગિરિ ઉપર છ મંદિર છે. મુનિસુવ્રતસ્વામીનાં ચાર કલ્યાણક થયાં છે, તેમજ ૧૧ ગણધર અહીંયાં મોક્ષે ગયા છે.

૩. ઉદયગિરિ ઉપર ચોમુખજી પાર્શ્વનાથ છે.

૪-૫. સુવર્ણગિરિ અને રત્નગિરિ ઉપર કાંઈ જણાવ્યું નથી. તેમજ ઘરેણાંને કુવો અને વીર પોશાલનું સ્થાન વગેરે કવિ હંસસોમે સંવત ૧૬૬૫ માં તીર્થમાળા બનાવી છે, જેમાં ઉપર પ્રમાણે બતાવ્યું છે.

અત્યારે ગામમાં ત્રણ દેરાસર છે. પાર્શ્વનાથ, આદીશ્વર અને મુનિસુવ્રતસ્વામીનું. પં. સૌભાગ્યવિભલે અહીં પાંચ પહાડના ૮૦ અને ગામનું એક મલી ૮૧ મંદિર બતાવ્યાં છે.

વળી પહાડો ઉપર જે મંદિરો બતાવ્યાં છે, તેમાં આજે કેટલુંક પરિવર્તન થઈ ગયું જણાય છે. આજે તો વૈભારગિરિ ઉપર ૭, ઉદયગિરિ ઉપર ૨, વિપુલગિરિ ઉપર ૬, સુવર્ણગિરિ ઉપર ૨ અને રત્નગિરિ ઉપર ૨ મંદિરો છે. આ ઉપરાંત મંદિરનાં ખંડેરો પહાડ ઉપર ઘણાં જ જોવાય છે.

રાજગૃહી નગરીનાં અપર નામો પણ જોવાય છે. જેવાં કે ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠ, ચણકપુર, ઋષભપુર, કુશાત્રપુર અને રાજગૃહ ઇત્યાદિ નામો પણ સાંભળવામાં આવે છે. મહાવીરસ્વામીનાં ઐદ ચોમાસાથી પ્રસિદ્ધ પામેલ ‘ નાલંદાનો પાડો ’ પણ હાલ રાજગૃહીની નજીક છે. આ નાલંદાના પાડાને કવિઓ વડગામ કહે છે. વડગામમાં ( નાલંદા પાડા ) કવિ હંસસોમ પોતાના સમયમાં સંવત ૧૫૬૫ માં સોળ મંદિર હોવાનું જણાવે છે. અહીંયાં મૂળનાયક પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા ૧૮૦૦ વરસ પહેલાંની છે.

પં. વિજયસાગર બે મંદિર અહીંયાં હોવાનું જણાવે છે, ત્યારે પં. જયવિજયજી અહીં સાત મંદિર હોવાનું જણાવે છે.

વીશમા મુનિસુવ્રતસ્વામીનાં કેવળજ્ઞાન સિવાય ચાર કદયાણુકો અહીંયાં થયા છે. તેમજ વિપુલાચળ ઉપર ૧૧ ગણધર મુક્તિએ ગયા છે.

અભયકુમાર, મેઘકુમાર, ધન્નાશાલિભદ્ર પણ આજ નગરીમાં થઈ ગયા છે. ગોભદ્ર દેવલોકમાંથી પુત્ર સ્નેહને

લઘને તેના પુણ્યથી આકર્ષાઈ રાજની નવાણું પેટી અહીંયાં મોકલતા હતા. શ્રેણીકનો સોવન ભંડાર તેમજ શાલીભદ્રની નિર્માલ્ય કુધની નિશાની હજી પણ નજરે પડે છે.

અહીંયાં ધર્મશાલા છે. ત્યાંથી અર્ધગાઉ છેટે ડુંગરાની તળેટી આવે છે. ત્યાં સત્તર ઉંના અને પાંચ ઠંડા એવા બાવીશ કુંડ છે. ત્યાંથી પાંચ પહાડ ઉપર જવાય છે. ત્રણ પહાડનો એક અને બે પહાડનો એક રસ્તો છે. તેમજ એક ઉપરથી પણ પાંચે પહાડ ઉપર જવાય છે. બીજા, ત્રીજા અને પાંચમાનો રસ્તો કઠણ છે. પાંચમાનો ચઢાવ દોઢ ગાઉનો છે અને બાકીના ચારનો ચઢાવ એક ગાઉનો છે.

વડગામમાં શ્રી ગૌતમસ્વામીનો જન્મ થયો હતો. ઋષભદેવ ભગવાને પોતાના પુત્ર મગધને આ દેશનું રાજ્ય આપવાથી તેમના નામ ઉપરથી આ દેશનું મગધ એવું નામ પડ્યું. ભરત ચક્રવર્તી અહીંયાં આવ્યા ત્યારે મગધનો પુત્ર ‘ મગધ ’ રાજા હતો. મગધદેશની રાજ્યધાની રાજગૃહ નગરી જણાય છે. વીશમા તીર્થંકર મુનિસુવ્રતસ્વામી આ નગરીમાં જ જન્મ્યા હતા, તમજ છેલ્લો પ્રતિ વિષ્ણુ મહા-ભૂજ ‘ જરાસંધ ’ મગધ દેશમાં રાજગૃહ નગરનો રાજા ત્રિખંડાધિ પ્રતિવાસુદેવ હતો. ત્યારપછી મહાવીરસ્વામીના સમયમાં મગધની રાજગૃહીની ગાદી ઉપર શ્રેણીક રાજા હતા.

૧૬૭ કુંડલપુર.

રાજગૃહીથી ચાર કોશ ઉપર કુંડલપુર આવેલું છે. તેમજ

પાવાપુરીથી સાત ગાઉ ઉપર અને ખિહારથી પાંચ ગાઉ ઉપર આવેલું છે. કુંડલપુરનું ખીજું નામ વડગામ છે. એને ધનવર ગોખર પણ કહે છે. અહીંયાં નાની ધર્મશાળા છે. તેમાં સાત આઠ ઓરડીઓ છે અને છુટી પડાળી છે. ધર્મશાળામાં દેરાસર છે. અહીંયાં ગૌતમસ્વામીનો જન્મ થયો હતો. મંદિરમાં મૂળનાયક શ્રી આદીશ્વરની સ્થાન પ્રતિમા છે. મહાવીર સ્વામીએ અહીંયાં પણ સમવસરી ધર્મદેશના દીધેલી છે.

### ૧૬૮ ક્ષત્રીકુંડ.

શ્રી મહાવીર ભગવાનની જન્મભૂમિ તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. પં. હંસસોમ જે આમલીના વૃક્ષ નીચે પ્રભુએ આમલ કીડા કરી હતી તે આમલીનું વૃક્ષ જોવાનું લખે છે, તેમજ સિદ્ધારથ રાજના ઘરનું સ્થાનક બતાવી ત્યાંથી બે ગાઉ પ્રાક્ષણકુંડ ગામ છે તેમ જણાવે છે. પં. વિજયસાગર કહે છે કે ક્ષત્રીયકુંડ ની તળેટીમાં બે દેરાસર છે. વળી સિદ્ધારથ રાજનું ઘર પર્વત ઉપર હતું. ત્યાં હાલ એક જીનખિંબ છે. અહીંથી બે કોશ પ્રાક્ષણકુંડ ગામ છે. પર્વતની નીચે ઉતરી કુમારિય ગામ જવાય છે. જ્યાં ભગવાનને પહેલો પરિવહ થયો હતો. અહીં એક ચોતરા ઉપર ભગવાનનાં પગલાં છે.

પં. સૌભાગ્યવિજયના સમયમાં પર્વતની તળેટીમાં મથુરાપુર નામનું ગામ હતું, ત્યાંથી તેમના સમયમાં પર્વત

ઉપર ચઢતા હતા, ત્યાંથી બે કોશ દૂર પ્રાદ્યણકુંડ ગામ હતું, જે ઋષભદત્ત પ્રાદ્યણનું ગામ હતું. હાલમાં તો ત્યાં નદી વહે છે. ગામનું નામ પણ નથી. માત્ર બે જીર્ણ દેરાસરો છે. પર્વત ઉપર એક દેરાસર છે. જેમાં વીર ભગવાનની મૂર્તિ છે. અહીંથી બે કોશ ઉપર ક્ષત્રીયકુંડ ગામ છે; પરંતુ ત્યાં કોઈ જતું નથી. સર્વ કોઈ અહીંથી દર્શન કરીને પાછા વળે છે. પર્વત ઉપરથી ઉતરતાં ‘કોરાઈ’ ગામ આવે છે. અહીં વડ નીચે ભગવાનને પ્રથમ પરિષદ થયો હતો. કવિ વિજયસાગરે કુમારિય ગામ જેને કહ્યું છે તેને કવિ સૌભાગ્યવિજયજીએ કોરાઈ ગામ કહ્યું છે.

આ ક્ષત્રીયકુંડને અત્યારે ‘લછવાડ’ કહે છે. મહાવીર સ્વામીનું જ્યાં દીક્ષાકલ્યાણક થયું હતું તે ‘સાતવન ખંડ’ આ પર્વત જંગલ છે એમ કહેવાય છે. અત્યારે પણ આ પહાડની તળેટીમાં બે મંદિરો છે અને ઉપર મહાવીરસ્વામીનું મંદિર છે. મહાવીરસ્વામીના સ્થવન, જન્મ, અને દીક્ષા એ ત્રણ કલ્યાણક અહીં થયાં છે. તેમજ દાદાજીનાં પગલાં છે.

ક્ષત્રીયકુંડ અસલ સિદ્ધારથ રાજા (ભગવાનના પિતા) ની રાજ્યધાની ગણાતી હતી, તે વારે તે મોટું શહેર હતું, પણ હાલમાં તો કોઈ વસ્તી નથી. અહીંયાં સાત નાની નાની ડુંગરીઓ મળીને એક પહાડ થયો છે. જે રાજગૃહીના એક પહાડની બરાબર છે. અહીંયાં ધર્મશાળા વિશાળ છે.

## ૧૬૯ કાકંદી.

ક્ષત્રીયકુટુંથી ઉત્તર પૂર્વેમાં ૧૦-૧૨ માઈલ ઉપર કાકંદી નગરી આવેલી છે. અહીંયાં એક દેરાસર છે ને નાની ધર્મશાળા છે. દેરાસર પાર્શ્વનાથજીનું સંવત ૧૫૦૪ માં સોળમી સદીમાં બંધાયેલું છે. નવમા તીર્થંકર સુવિધિનાથનાં મોક્ષ સિવાયનાં ચાર કલ્યાણકે થયાં છે. અસલ મોટું નગર હતું, પણ હાલમાં આ નગરી નાનું ગામ છે, ત્યાં કાંઈ મળતું નથી.

## ૧૭૦ મધુવન.

અહીંયાં બે મોટી ધર્મશાળાઓ છે, ત્યાં ધર્મશાળા નજીક દશ મોટાં દેરાસરો પણ છે. પાર્શ્વનાથનાં ચાર મંદિર, શામળા પાર્શ્વનાથનાં બે, સુપાર્શ્વનાથનાં બે, ચંદ્રપ્રભુનું એક. શુભસ્વામી ગણધરનું એક એ પ્રમાણે શિખરબંધી દશ દેરાસર છે. આપણી ધર્મશાળાની બાજુમાં દીગંબરી ધર્મશાળા પણ છે. આ સ્થળ મધુવન અથવા તે પાર્શ્વનાથ પહાડના નામથી પ્રસિદ્ધ છે.

## ૧૭૧ સમેતશિખર.

મધુવનની ધર્મશાળાના દરવાજેથી ચઢાય છે. ચઢાવ કઠીણ છે. કેમકે ઠંઠ સુધી માટીની સડક બાંધેલી છે. એકંદરે ચોવીશ ટુંકાએ ફરી આવતાં નવ ગાઉનો ચઢાવ થાય છે, દોઢ ગાઉએ ગંધર્વનાથ આવે છે, તેને તલાટી કહે છે. ત્યાંથી એક સીતાનાબે રસ્તો જાય છે, અને બીજો મોટી પાર્શ્વનાથની

દુકંદે રસ્તો જાય છે, ઉપર શામળા પાર્શ્વનાથજીની મોટી દુકંદ છે, જેમાં શામળા પાર્શ્વનાથની પ્રાચિન મૂર્તિ બિરાજમાન છે. બીજી મૂર્તિઓ પણ શીતલનાથ, અભિનંદન, સહસ્રરૂપા વગેરેની છે.

નંદીશ્વર જાત્રાનું જે ફળ કહ્યું છે, તે થકી હજાર ગણું પુણ્ય આ તીર્થની જાત્રા કરવાથી થાય છે. આ પર્વત ઉપર વીસ તીર્થકંદો ૨૭૩૪૫ સાધુઓ સાથે સિદ્ધિપદ વર્ષા છે. સગર ચક્રવર્તી છ ખંડની રાજકુલિ છોડીને સંખ્યાબંધ મુનિઓ સાથે આ સ્થળે મોક્ષે ગયા છે, તેમજ શાંતિનાથ ભગવાનના પુત્ર રાજ રીષીશ્વર પણ અનેક મુનિઓ સાથે અહીંયા મોક્ષે ગયેલા છે.

આ સંખંધે કેટલીક હકીકત સમેતશિખર અથવા પાર્શ્વનાથ પહાડમાં પાછળ જુઓ ? કેમકે સમેતશિખરના પહાડને પાર્શ્વનાથ પહાડ પણ કહે છે.

## ૧૭૨ ચંપાપુરી.

આ નગરી ભાગલપુર પાસે ચાર મૈલ ઉપર આવેલી છે, તે હાલ ચંપાનાજાના નામથી ઓળખાય છે. ભાગલપુરથી ચંપાનાજા સુધીમાં બે મંદિરો છે. બન્નેમાં વાસુપૂજ્યસ્વામીની મૂર્તિઓ છે. ચંપાનાજાની પાસે શ્રીનાથ નગર છે. અહીં પણ રમણીય મંદિર છે. નાથનગરથી ચંપાનાજા દોઢ મૈલ થાય છે. નાથનગર સ્ટેશન છે. અહીંયાં બારમા વાસુપૂજ્યસ્વામીનાં પાંચ કલ્યાણક થયાં છે. ચંપાથી દક્ષિણમાં સોળ કૌશ ઉપર મંદારગિરિ પર્વત છે. અહીંયાં વાસુપૂજ્ય સ્વામીનું



નિર્વાણ થયું હતું. અહીંયાં પ્રતિમા અને પગલાં હોવાનું મનાય છે, પણ બહુ થોડા યાત્રાળુઓ જાય છે.

પં. વિજયસાગરે એક વાત ખાસ જાણવા જેવી કહેલી છે કે—“ દેવસી નામના એક દીવાનાએ સ્વેતાંબરના આ તીર્થને ઉત્થાપીને દિગંબર તીર્થ બનાવ્યું હતું. જેથી તેના કુળનો નાશ થયો. [ પુત્ર પ્રપૌત્ર કોઈ રહ્યો નહીં ]. જે માણસ તીર્થને ઉત્થાપે તેની આ દશા થાય.

અહીં વાસુપૂજ્ય સ્વામીના દેરાસરને ફરતો મોટો બગીચો છે, ને ધર્મશાળા પણ છે. પૂર્વે આ નગરીનો વિસ્તાર ૪૮ જોજન જેટલો હતો, પણ હાલ તો ફક્ત નાનું ગામડું છે. અહીંનું દેરાસર, બાગ, ધર્મશાળા ઘણાં જ મનોહર છે. અહીંયાંથી ભાગલપુર આવી અજીમગંજ જવું, અંગદેશની રાજ્યધાનીનું શહેર ચંપાનગરી હતું.

કોસંબી નગરીમાં ચરમ તીર્થંકર વીર ભગવાનને અડદના બાકુળા વહોરાવી અભિગ્રહ પૂરનારી ચંદનબાલા ચંપા-નગરીના રાજા દધીવાહનની રાજકુમારીકા હતી, તે આજ ચંપાપુરી સંભવે છે, કે જે ચંપાનગરી ઉપર શતાનિક રાજાએ ચડાઈ કરી તેને ભાંગી હતી.

### ૧૭૩ અજીમગંજ ( મુર્શીદાબાદ ).

ભાગલપુરથી અજીમગંજ જતાં નલહટ્ટી જંકશને રેલવે બદલવી પડે છે. તે નલહટ્ટીથી અજીમગંજ ખીજ રેલવે જાય

છે. અહીંયાં ત્રણ ધર્મશાળાઓ છે. અજીમગંજ સ્ટેશનની પાસે જ ધર્મશાળા છે. અહીંયાં નવ શિખરબંધ અને એક ઘર દેરાસર મળી કુલ દશ દેરાસર છે. શામળીયા પાર્શ્વનાથ, ગોડી પાર્શ્વનાથ, ચિંતામણી પાર્શ્વનાથ, શાંતિનાથ, પદ્મપ્રભુ વગેરેનાં મળીને દશ દેરાસર સિવાય નદી પાસે બીજા દેરાસર પણ છે.

કીર્તિબાગ—નદીને સામે કિનારે ઉતરી એક માઇલ દૂર બગીચો આવેલો છે. અહીંયાં શામળા પાર્શ્વનાથ, અને વાસુ-પૂજ્ય સ્વામીની કસોટીના બે પ્રતિમાઓ મૂળનાયકજી તરીકે છે.

બાલુચર—અજીમગંજથી વહાણમાં બેસીને જવાય છે. અહીં મોટી બજાર છે, ત્યાં મારકેટ ભરાય છે. અહીંયાં નદીને કિનારે સંભવનાથનું તેમજ બીજાં ચાર મળીને પાંચ દેરાસર છે. તેમાં પાર્શ્વનાથનાં મંદિરમાં ગભારો કાચનો છે અને મૂળનાયકની રત્નની પ્રતિમા છે.

કટગોળા—લક્ષ્મીપતિ બાબુનું આ ગામ છે, અહીંયાં બે દેરાસરજી છે. તેમજ જીનદત્તસૂરે અને જીનકુશળગણીનાં પગલાં છે.

મહીમાપુરા—નદીને કિનારે કસોટીનું બાંધેલું એક મોટું દેરાસર હતું; પરંતુ તે નદીમાં પાછળથી તણાઈ ગયું છે. એ દેરાસર જગતશેઠે બંધાવેલું હતું. વિશેષ હકીકત માટે જુઓ મહીમાપુરા પાર્શ્વનાથ.

કાસમ બજાર—અજીમગંજથી વહાણમાં બેસીને જવાય

છે. નદી ઉતરી એક માઇલ દૂર એક દેરાસર છે, જેમાં નેમનાથની મુળનાયક તરીકે કસોટીના પત્થરની નાની પ્રતિમા છે.

અહીંથી ચાર ગાઉ દૂર મુશીંદાબાદ ( હબરી બાગ ) છે. જ્યાં છેલ્લા નવાબ સિરાજુદ્દૌલ્લાનો મહેલ અને બગીચો છે.

અહીંથી કલકત્તા જવાના બે રસ્તા છે, ઇસ્ટ ઇન્ડિયા રેલવેમાં નલહટ્ટી થઇ હાવરા જવું પડે છે અને બેંગાળ નાગપુર રેલવેમાં જીયાગંજથી જવું પડે છે.

### ૧૭૪ કલકત્તા.

કલકત્તામાં સીયાલડા અને હાવરા બે સ્ટેશનો આવેલાં છે. અહીંયાં ચાર શિખરબંધી અને છ ઘરદેરાસર મળી કુલ દશ દેરાસર છે. તેમાં રાયબદ્રિદાસજી બાબુના બગિચામાં દેરાસર તદ્દન કાચનું બનાવેલું છે. કાનપુરના કરતાં ઘણું મોટું અને કારીગરીમાં પણ ચઢે તેવું આ દેરાસર, જેનો જોટો આખા હિંદુસ્તાનમાં ભાગ્યે જ હશે, તેમજ બીજાં પણ દેરાસર દર્શન કરવા લાયક છે. કલકત્તા શહેર મોટું અને વેપારનું પણ મથક ગણાય છે, સ્ટેશનથી બે માઇલ દૂર બદ્રિદાસજીનો બગીચો આવેલો છે.

### ૧૭૫ બદ્રાવતી.

વર્ધાથી ટ્રેન બદલવી પડે છે, ત્યાંથી ભાંદક સ્ટેશન ઉતરીને એક મૈલ દૂર થાય છે ત્યાં ભાંદક ગામ છે, તે સ્થળે પૂર્વે બદ્રાવતી નગરી હતી. અહીં શ્રી કેશરીયા પાર્શ્વનાથનું તીર્થ

છે. જુઓ શ્રી કેશરીયા પાર્શ્વનાથ ? અહીંયાં પણ અઠવાડીયામાં એક દિવસ બજાર ભરાય છે, ત્યારે વેપાર સારો ચાલે છે.

### ૧૭૬ આકોલા.

સ્ટેશનથી શહેર એક માઈલ દૂર થાય છે. શહેરમાં બજાર વચ્ચે દેરાસર ને તેની સાથે ધર્મશાળા પણ છે. અહીંથી અંતરીક્ષણ ( સીરપુર ) જવાય છે. વરાડ પ્રદેશમાં આકોલા વેપારનું મથક સાફ ગણાય છે. કપાસ અને અનાજનો વેપાર સારો ચાલે છે. અઠવાડીયામાં એક દિવસ બજાર ભરાય છે.

### ૧૭૭ સીરપુર ( અંતરીક્ષણ ).

આકોલાથી સીરપુર જવાય છે. રસ્તામાં પાતુર આવે છે, ત્યાં ધર્મશાળા છે, દેરાસર પણ છે. લગભગ ૨૫ થી ૩૦ મૈલ આકોલાથી સીરપુર થાય છે. અહીંયાં અંતરીક્ષણ પાર્શ્વનાથનું મોટું પ્રાચીન તીર્થ છે, ધર્મશાળા પણ છે. ધર્મશાળામાં છુટી પડાળીઓ છે. અંતરીક્ષણ સંબંધી વિશેષ હકીકત માટે વાંચો. અંતરીક્ષ પાર્શ્વનાથ ? અહીં અઠવાડીયામાં એક દિવસ બજાર ભરાય છે.

### ૧૭૮ બુરાનપુર.

આકોલાથી બુરાનપુર જતાં બૂશાવળમાં રેલવે બદલવી પડે છે, સ્ટેશનથી શહેર ત્રણ મૈલ દૂર છે. આ શહેરની બહોળાલી પૂર્વે સારી હતી. પ્રથમ કરતાં હાલમાં વસ્તી ઘટી ગઈ છે, પૂર્વે અહીંયાં અઢાર દેરાસર હતાં, પણ હાલમાં

નવ દેરાસરો છે. ચિંતામણી પાર્શ્વનાથ તેમજ ગોડી પાર્શ્વનાથ એ બે શીતુશાહના મહોદ્દામાં, શ્રી ધર્મનાથ ને શાંતિનાથનાં બે ભોગાં લાખેરવાડીમાં, તેમાં એક રત્નની અને એક પાનાની પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા છે. ચોથું મંદિરસ્વામીનું લાખેરવાડીમાં, પાંચમું વાસુપૂજ્ય ને ચંદ્રપ્રભુનું તેમજ છઠું શાંતિનાથ ને સાતમું આદીશ્વરનું ને આઠમું નેમનાથનું બીજા ગભારામાં મક્કી પાર્શ્વનાથ છે; તેમજ નવમું શાંતિનાથનું મોટા રસ્તે એ પ્રમાણે નવ દેરાસર છે, અહીંયાં સીદરીઓ સારી વખણાય છે. મનમોહન પાર્શ્વનાથનું દેરાસર મોટું ગણાય છે. તેમાં સમેતશિખરનો પહાડ લાકડાનો બનાવેલો છે.

### ૧૭૯ પુના.

મનમાર અને ધોન્ડ એ બે ઠેકાણે ટ્રેન બુરખાનપુરથી આવતાં બદલવી પડે છે. સ્ટેશનથી શહેર દોઢ મૈલ દૂર છે. અહીંયાં બે ત્રણ ધર્મશાળા છે. એકંદરે દેરાસરો દશ છે. અહીં વૈતાળ પેંઠમાં ચાર દેરાસર છે. જગવલ્લભ પાર્શ્વનાથ, સંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ ને ચિંતામણી પાર્શ્વનાથવાળું મોટું દેરાસર છે. ન્હાવાની સગવડ છે, શનીવાર પેંઠમાં એક દહેરું છે. રવીવાર પેંઠમાં એક દહેરું છે તથા એક બીજું દેરાસર દોઢ મૈલ દૂર છે. સોલાપુર બજારમાં એક, લશ્કરમાં એક, વાડીમાં એક—એ પ્રમાણે સાત શિખરગાંધ અને ત્રણ ઘરદેરાસર મળી દશ દેરાસર છે. પુના અસલ પેશ્વાની રાજધાનીનું શહેર હતું. અહીંથી રૂઝાઈ જવાય છે.

## ૧૮૦ કુલપાકજી.

નિગ્રામ હૈદ્રાબાદથી ને આવેર સ્ટેશનથી ત્રણ કોશ ઉપર કુલપાકજી તીર્થ આવેલ છે. ત્યાં બે હજાર વર્ષ ઉપર બંધાયેલું માણેકસ્વામી અથવા આદીશ્વરનું દેરાસર જત્રા કરવા લાયક છે. અગાઉ આ દેરાસર વિશાળ હતું. આદીશ્વરની પ્રતિમા કેશરીયાજીની પ્રતિમાના બરાબર હોય તેમ લાગે છે.

ત્યાંથી પગ રસ્તે ત્રણ ગાઉ ઉપર મહાવીરસ્વામીના પગમાં ખીર રાંધી, તેની પહાડ ઉપર સ્થાપના છે. ત્યાંથી ત્રણ કોશ દૂર પદ્માવતીનું મંદિર જોવા લાયક છે. ત્યાં કુલપાકજી તીર્થની સ્થાપના ફરીને થયેલી સંભવે છે, તેનો લેખ નીચે મુજબ છે.

સંવત ૧૭૬૭ વરસે ચૈત્ર સુદી ૧૦ પુષ્યાર્ક દિને વિજય-મુહુર્તે શ્રી માણેકસ્વામી નામ આદીશ્વર ખીંબ પ્રતિષ્ઠિતમ્, આદીશ્વર ઔરંગઝેબ બાદશાહ પુત્ર બહાદુરશાહ બીજરાજ સુબેદાર નવાબ મહમદ ઉસફખાં, બાદશાહ વખતે તપગચ્છ ભટ્ટારક શ્રી વિજયસૂરિ શિષ્ય ભટ્ટારક શ્રી વિજયરત્નસૂરિ, પંડિત ધર્મકુશળગણિ શિષ્ય પંડિત કેશર કુશળગણિ ઉદ્ધારમ્, ભાગાનગર દિવાનાત્ પ્રાકૃત શાકે ૧૬૩૩ એ રીતે વંચાય છે.

## ૧૮૧ તક્ષશીલા.

આ શહેર હિંદુસ્તાનની બહાર કિનારા ઉપર આવેલું છે. તક્ષશીલા એ અસલ બહુલી દેશની રાજ્યધાનીનું શહેર

ગણાતું. પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી ઋષભદેવના પુત્ર બાહુબલી મહા સમર્થ અક્ષય વીર્યવાન પુરૂષ તે મહાભૂજ, અહીંના રાજા હતા. છદ્ધસ્થાવસ્થામાં ઋષભદેવ ભગવાન વિહાર કરતા તક્ષશીલાની બહારના ઉદ્યાનમાં એકદા કાઉસ્સગ્ગ ધ્યાને રહ્યા હતા. જ્યારે બાહુબલીજીને બળર પડી કે ભગવાન કાઉસ્સગ્ગ ધ્યાને નગરની બહાર રહેલા છે, તો પ્રભાતમાં હું વંદના કરીશ. એમ વિચારી નગરીને શણગારી, પણ પ્રભાત થતાં ભગવાન તો વિહાર કરી ગયા ને રાજા ત્યાં આડંબરથી વંદન કરવા આવ્યા ત્યારે ભગવાનને વિહાર કરી ગયેલા જાણી મહાભૂજ બાહુબલીજી એક નાના બાળકની માફક શોકથી રડી પડ્યા. ઘણીવારે હૃદય ખાલી થયે છતે મંત્રીઓએ તેમને સમજાવી શાંત કર્યા. પછી ભગવાનના જ્યાં બે ચરણની સ્થાપના હતી ત્યાં મોટો પ્રાસાદ કરાવ્યો અને તે બે ચરણની સ્થાપના કરી તેની ઉપર ધર્મચક્ર મૂક્યું. તે સિવાય તક્ષશીલામાં પૂર્વે બીજાં પણ અનેક દેરાસરો શોભી રહ્યાં હતાં. મહાસમર્થ એવા ચક્રવર્તી ભરત મહારાજ પણ લડાઈમાં મહાભૂજ બાહુબલીને જીતી શક્યા નથી. કેમકે બાહુબલી ત્રણ જગતને જીતવાને પણ સમર્થ એવા અક્ષય વીર્યવાન પુરૂષ હતા. અનંત શક્તિવાન તીર્થંકરથી જ માત્ર તેમનું બળ ઉતરતું હોય છે. લડાઈમાં મહાસમર્થ એવા ચક્રવર્તીને પણ જીતી લઈ પછી તરતજ તેમણે વૈરાગ્યથી દીક્ષા ગ્રહણ કરી અંતરંગ શત્રુઓને પણ (ક્રોધાદિકને) જીત્યા. વળી બાહુબલી કાઉસ્સગ્ગ ધ્યાને એકજ જગ્યાએ વરસ દિવસ મુખી સ્થીર રહ્યા. પછી ભગવંતે મોકલેલા

બાહી-સુંદરીના ઉપદેશથી વરસ દિવસના અંતે તેમણે કેવળ સંપાદન કરી મુક્તિને પોતાને અર્પીત અહીં કરી. તક્ષ-શીલામાં બાહુબલીજીની ગાદી ઉપર ભરત મહારાજએ તેમના પુત્ર સોમયશાને રાજ્યાભિષેક કર્યો. જેમણે પ્રભાસપાટણ ( ચંદ્રપ્રભાસ ) માં ભરત મહારાજ સંઘ લઈ આવ્યા ત્યારે ત્યાં ભાવી તીર્થે કર ચંદ્રપ્રભુનું દેરાસર ( પ્રાસાદ ) કરાવ્યો હતો અને ત્યાં નગર વસાવ્યું હતું. સોયશા ( ચંદ્રયશા ) થી ચંદ્રવંશની જગતમાં શરૂઆત થઈ છે. જેમાંથી ત્યારપછી અનેક શાખાઓ નીકળેલી છે અને ભરતના પુત્ર સૂર્યયશાથી સૂર્યવંશ પ્રવર્ત્યો છે. ઋષભદેવ ભગવાનથી ઇક્ષ્વાકુવંશ ચાલ્યો છે. જે વંશ ભગવાન જ્યારે બાલ્યાવસ્થામાં નાભીરાજના ખોળામાં રમતા હતા, તેવારે ઈંદ્ર ઇક્ષુ ( શેરડી ) લઈને ભગવાનને વંદન કરવા આવ્યા; તે વખતે ભગવાને શેરડી લેવાને હાથ લાંબાવ્યો, જેથી ઈંદ્રે ઇક્ષુ આપવાથી ઇક્ષ્વાકુવંશ સ્થાપન કર્યો. ભરતના પુત્ર સૂર્યયશા ને મહાયશા પ્રમુખ સ્વાલાખ્ય પુત્રો હતા ને બાહુબલીના પુત્ર સોમયશા ( ચંદ્રયશા ) ને શ્રેયાંસ પ્રમુખ બહોતેર હજાર પુત્રો હતા.

પાંચમા આરામાં શત્રુજયનો ઉદ્ધાર કરનાર જાવડશાહ ચક્રેશ્વરીના કહેવાથી તક્ષશીલાથી શ્રી આદીનાથ પ્રભુની પ્રતિમા વિક્રમ પછી ૧૦૮ વર્ષે લાવ્યા હતા અને તેજ પ્રતિમા શ્રી શત્રુજય ઉપર પધરાવી હતી. તક્ષશીલાને હાલ ' ગિજની ' કહે છે. વિક્રમની ત્રીજી સદીમાં માનદેવસૂરિ થયા છે. માન-દેવસૂરિના વખતમાં પણ તક્ષશીલામાં પાંચસો જેન મંદિરો



હતાં; તેમજ જૈનોની વસ્તી પણ સારી હતી. ત્યાં એકદા રોગનો ઉપદ્રવ થયો તે નિવારવાને માનદેવસૂરિએ નાંદોલમાં રહીને ત્યાંના સંઘની આજ્ઞાથી લઘુશાંતિ રચી તે ગણવાથી રોગની શાંતિ થઈ, પણ ત્યારપછી ત્રણ વરસે તે નગરનો તુરંક લોકોએ નાશ કર્યો. ત્યાં પછી ગિજની તેમણે વસાવ્યું હોય અથવા તો તેનું જ ગિજની નામ રાખ્યું હોય તેમ સંભવે છે. મહમદ, શાહબુદ્દીન વગેરે સુલતાનો આજ શહેરમાં થઈ ગયા છે. પૂર્વે ગિજની અફગાનીસ્તાનની રાજ્યધાની હતી, પણ હાલમાં કાબુલ છે.

### ૧૮૨ કુંડલપુર.

મધ્ય હિંદુસ્તાનમાં ડામોહ સ્ટેશનથી સાત કોશના ફાસલે પર આ તીર્થ આવેલું છે. અહીંયાં આ તીર્થ પહાડની નજીક છે, પહાડ ઉપર પણ પચ્ચાસ મંદિર હતાં, નીચે આવતાં તળાવની પાળ ઉપર પણ મંદિર હતાં, આ બધાં મંદિરો એ માઇલના વિસ્તારમાં પથરાઈ રહેલાં હતાં, પહાડ ઉપર મહાવીરસ્વામીની ચાર ગજ ઉંચી ત્રણ પ્રતિમાઓ છે. અહીં અગાઉ ફાગણ માસમાં મેળો ભરાતો તે પણ હાલ ત્રીસ વરસથી બંધ હતો, પણ વળી પાછો ચાલુ થયો છે, ત્યાં હમણાં જીર્ણોદ્ધાર થયો છે.

કુંડલપુર મોટું શહેર હતું, અહીંયાં પાર્શ્વનાથનું મોટું મંદિર હતું. જુઓ કુંડલપુર પાર્શ્વનાથ? શ્રીપાલરાજાએ પણ આ શહેરમાં આવી વીણા વગાડીને અહીંની રાજકુંવરીને જીતી હતી.

## ૧૮૩ અષ્ટાપદ પર્વત ( અદ્રશ્ય ).

ભરતક્ષેત્રની ઉત્તર દિશાએ આ તીર્થ આવેલું છે. હાલમાં તો આ તીર્થ અદ્રશ્ય છે. દેવતાની મહદ વગર કે લખિંધ વગર ત્યાંની જાત્રા થતી નથી. એ પર્વતની ચારે બાજુએ બીજા સગરચક્રીના પુત્રો ખાઈ ખોદીને લાવેલા એવી ગંગા નદી આવેલી છે અને વચમાં અષ્ટાપદજીનો પહાડ આવેલો છે. એક એક જોજને એક પગથીયું એવા આઠ જોજને આઠ પગથીયાં ભરત મહારાજાએ બનાવેલાં એવાં આ પર્વતને આવેલાં છે. આઠ પગથીયાં ઉપરથી અષ્ટાપદ એવું નામ પડેલું છે. ઉપર મધ્યમાં સોનાનું શિખરબાંધી દેરાસર છે, તેમાં જે જે કાળે અરિહંતોનાં જેવાં શરીર હતાં, તેના પ્રમાણે ૨૪ ભગવંતોની ૨૪ પ્રતિમાઓ તેટલા જ પ્રમાણવાળી અને તેમના જેવા શારીરિક વર્ણવાળી બિરાજમાન છે. અહીંયાં પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી આદીનાથ પ્રભુનું મોક્ષકલ્યાણક છે. આ તીર્થ ભરત મહારાજાએ સ્થાપન કરેલું છે. છેલ્લા વીર ભગવંતના મુખ્ય ગણધર શ્રી ગૌતમસ્વામીએ લખિંધએ કરીને અષ્ટાપદની યાત્રા કરેલી છે. જ્યાં તેમને પંદરસોને ત્રણ તાપસ શિષ્યોનો લાભ થયો હતો, જેમને પોતે પોતાના પાત્રમાં ળોરી લાવેલી ક્ષીરથી પંદરસોને ત્રણને પણ લખિંધના પ્રભાવથી પારણું કરાવ્યું હતું. ગૌતમસ્વામી સૂર્યના કિરણોનું અવલંબન લઈને અષ્ટાપદ ઉપર ચઢ્યા હતા.

## ૧૮૪ કોટીશિલ્લા ( અદ્રશ્ય ).

આ કોટીશિલ્લા મગધ દેશમાં આવેલી છે. જ્યારે જગતમાં પ્રતિ વિન્નુનું બળ હરવા માટે વિષ્ણુ ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યારે આ કોટીશિલ્લા પાસે તેમને આવવું પડે છે. ત્યાં તેમની કસોટી થાય છે, દરેક વાસુદેવ (વિષ્ણુ) ને કોટીશિલ્લા ઉપાડવી પડે છે, વાસુદેવ ( નારાયણ ) સિવાય કોટીશિલ્લા ઉપાડવાની કોઈ મનુષ્યમાં શક્તિ હોતી નથી. આ ચોવીશીમાં નવ વિન્નુ ઉત્પન્ન થયા છે, તેમણે દરેકે આ કોટીશિલ્લા ઉપાડેલી છે. આજે તે અદ્રશ્ય છે. તે કોટીશિલ્લા પાસે પૂર્વે તીર્થ હતું, હાલ જણાતું નથી. છેલ્લા વિન્નુ મહાબૂજ શ્રી કૃષ્ણે જમીનથી ચાર આંગુલ કોટીશિલ્લા ઉઘી કરી હતી. જ્યારે આઠમા વિન્નુ મહાબૂજ લક્ષ્મણે બાનુ સુધી ઉપાડી હતી.

## ૧૮૫ અઢીદ્વીપ.

અઢીદ્વીપમાં શાશ્વતા ચૈત્યો ઘણાં છે, તે શાસ્ત્રો થકી સમજી લેવાં. જેવાં કે જંબુન રત્નમય જંબુ વૃક્ષ ઉપર, રૌપ્યમય વૈતાલ્ય પર્વત ઉપર, સુવર્ણમય મેરૂ પર્વત ઉપર, એવી રીતે અઢીદ્વીપમાં શાશ્વતા અશાશ્વતા ઘણાં ચૈત્ય ( મંદિરો ) આવેલાં છે. દરેક શાશ્વતા ચૈત્યે ૧૨૦ પ્રતિમા છે. આપણે રહીએ છીએ તે જંબુદ્વીપ થાળી સરખો છે. તે પછીના દ્વીપ અને સમુદ્રો વલયાકારે છે. એવા અસંખ્યાતા દ્વીપ અને સમુદ્રો તિર્યંગલોકમાં રહેલા છે, પણ મનુષ્ય ફક્ત અઢીદ્વીપમાં રહે છે તેની બહાર મનુષ્યનું જન્મ મરણ થતું

નથી. જંબુદ્વીપ લાખ જોજનનો છે તે પછીના દ્વીપ સમુદ્ર એકબીજાથી ખમણા છે.

### ૧૮૬ માનુષ્યોત્તર પર્વત.

આ પર્વત જંબુદ્વીપ, ધાતકીખંડ અને પુષ્કરવરાર્ધ એ અઢીદ્વીપને વીંટીને રહેલો છે. આ પર્વત બેઠેલા સિંહના આકારે છે. ત્યાં શાશ્વત ૪ ચૈત્યો આવેલાં છે. દરેક ચૈત્યે ૧૨૦ પ્રતિમા છે.

### ૧૮૭ નંદીશ્વરદ્વીપ.

આ દ્વીપ જંબુદ્વીપથી આઠમો ગણાય છે. અહીંયાં શાશ્વતા પર દેરાસરો છે. જ્યાં દેવતાઓ વારંવાર અઠ્ઠાઈ મહોત્સવથી સેવા-ભક્તિ વગેરે કરે છે. જે ચૈત્યો ૧૦૦ જોજન લાંબા અને ૫૦ જોજન પહોળાં અને ૭૨ જોજન ઉંચા હોય છે. દરેક ચૈત્યમાં ૧૨૪ જીનપ્રતિમા હોય છે.

### ૧૮૮ રૂચક ને કુંડલ.

આ અગીયારમા અને તેરમા દ્વીપમાં ચાર ચાર શાશ્વત જીનચૈત્યો આવેલાં છે. જે સો જોજન લાંબા ૫૦ પહોળા અને ૭૨ જોજન ઉંચા આવેલાં છે. તે સિવાય બીજા અસંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર એકબીજાને વીંટીને રહેલાં છે, છેલ્લા સ્વયંભૂ-રમણ સમુદ્ર અર્ધ રાજલોક પ્રમાણુ રહેલો છે. રૂચક અને કુંડલના આઠ ચૈત્યના પ્રત્યેક ચૈત્યે ૧૨૪ જીનપ્રતિમા છે. તિર્ચ્છાલોકનું પ્રમાણુ ઉંચું નીચું સામાન્ય રીતે ૧૮૦૦

જોજન કહેલું છે. અને શાશ્વતા ચૈત્યો ૩૨૫૯ શાસ્ત્રમાં કહેલાં છે; તેમજ ૩૯૧૩૨૦ એટલી પ્રતિમા બતાવેલી છે. વ્યંતર દેવતાઓ તિર્થલોકમાં પણ રહે છે.

## ૧૮૯ ભુવનપતિ દેવલોક.

આ નિકાય ( સ્થાનક ) ના દશ ભેદ છે. દરેક નિકાયમાં પોતપોતાનાં ભુવનો આવેલાં છે. પહેલી અસુરકુમારમાં ૬૪ લાખ દેવભુવન છે, બીજી નાગકુમાર નિકાયમાં ૮૪ લાખ દેવભુવન છે, ત્રીજીમાં ૭૨ લાખ દેવભુવન છે, ચોથીમાં ૭૬ લાખ, પાંચમીમાં ૭૬ લાખ, છઠ્ઠીમાં ૭૬ લાખ, સાતમીમાં ૭૬, આઠમીમાં ૫૪૫ તેટલાજ, નવમીમાં ૯૬ લાખ અને દશમીમાં ૭૬ લાખ એમ કુલ દશે ભુવનપતિ નિકાયનાં ૭૭૨ લાખ દેવભુવન રહેલાં છે. દરેક ભુવને એક એક ચૈત્ય આવેલું છે. એવી રીતે ભુવનપતિ નિકાયમાં સાતકોડ ને બહોંતેર લાખ શાશ્વતા જનચૈત્ય છે. દરેક ચૈત્યમાં ૧૮૦ પ્રતિમા છે. એકંદરે ૧૩૮૯૬૦૦૦૦૦૦ પ્રતિમા છે. અસુરકુમાર નિકાયનાં ચૈત્યો ૫૦ જોજન લાંબા, ૨૫ જોજન પહોળા અને ૩૬ જોજન ઉંચા છે ને બાકીની નવ નિકાયનાં ૨૫ જોજન લાંબા, ૧૨૧ જોજન પહોળા અને ૧૮ જોજન ઉંચા છે. દરેક ચૈત્યમાં પ્રતિમા સાત હાથની છે. પ્રમાણાંશુલે કરી એક હજાર જોજન નીચે અહીંથી જમ્બે, તે વારે ભુવનપાત દેવલોક પહેલી નરકના બાર આંતરામાંના દશ આંતરામાં રહેલું છે. ભુવન એટલે દેવતાઓને રહેવાનું સ્થાનક; તે દેવતાઓ સાત હાથના શરીરવાળા અને દશ

હજાર વરસથી માંડીને કંઇક અધિક એક સાગરોપમ ( કાલનું માપ ) ના આયુષ્યવાળા, મહાસમર્થ સમકિત અને મિથ્યાત્વી બે પ્રકારના હોય છે. ભુવનપતિનાં ૨૦ ઇંદ્રો કહ્યા છે.

## ૧૯૦ વ્યંતર દેવલોક.

આ દેવલોકના પણ બે ભેદ છે. વ્યંતર ને વાણવ્યંતર. દરેકના આઠ આઠ ભેદ છે, તેમના અસંખ્યાતા નગરો દેવતાઓને રહેવા યોગ્ય મહા રમણીય આવેલાં છે. જેટલાં નગરો તેટલાં જ જીવચૈત્ય શાશ્વતા હોય છે. દરેક ચૈત્યમાં ૧૮૦ પ્રતિમાજી છે. દરેક ચૈત્ય ૧૨૧ જોજન લાંબા, ૬૧ જોજન પહોળા અને ૬ જોજન ઊંચા છે. મેરૂ પર્વતની સમભૂતજા પૃથ્વીથી નીચે ૧૦૦૦ જોજનના મધ્યના આઠસે જોજનમાં વ્યંતરનાં નગરો આવેલાં છે અને ઉપરના સો જોજનમાંના મધ્યના ૮૦ જોજનમાં વાણવ્યંતરના અસંખ્યાત નગરો આવેલાં છે. વ્યંતર દેવલોકમાં મોટામાં મોટાં નગરો અસંખ્યાતા કોડાકોડી જોજન, મધ્યમાં સંખ્યાતા કોટી જોજન અને નાનાં જંબુદ્વીપ જેવડાં છે. ત્યારે વાણવ્યંતરનાં નગરો મોટાં જંબુદ્વીપ જેવડાં, મધ્યમાં મહાવિદેહ ક્ષેત્ર જેવડાં અને નાનાં ભરતક્ષેત્ર પ્રમાણે આવેલાં છે. સાત હાથના શરીરવાળા જૈન અને જૈનેતર એવા મહાસમર્થ દશ હજાર વર્ષથી લઇને એક પત્યોપમના આયુષ્યવાળા દેવતાઓ હોય છે. દરેક નિકાયના ઉત્તર અને દક્ષિણ મળી બે બે ઇંદ્ર ( રાજા ) હોય છે. તે સમકિતી ( જૈન ) હોય છે. વ્યંતરના કુલે ૩૨ ઇંદ્રો કહ્યા છે.

## ૧૯૧ જ્યોતિષી દેવલોક.

મેરૂ પર્વતની સમભૂતલા પૃથ્વીથી સાતસો નેવું જોજન ઉપર જમ્બે ત્યારે જ્યોતિષીના વિમાનો ૧૧૦ જોજનની અંદર રહેલાં છે, જેથી તે તિસ્છલોકમાં કહેવાય, કારણકે મેરૂની સમ-ભૂતલા પૃથ્વીથી ૬૦૦ જોજન નીચે અને ૬૦૦ જોજન ઉપર એવી રીતે તિસ્છલોકની હદ (મર્યાદા) છે. ત્યાં પણ જ્યોતિષીનાં અસંખ્યાત વિમાનો આવેલાં, તેટલાં જ અસંખ્યાત જીનચૈત્ય છે. તે દરેક ચૈત્ય ૧૨૥૫ જોજન લાંબા, ૬૫ જોજન પહોળા અને ૬ જોજન ઊંચા છે. દરેક ચૈત્યે પ્રતિમા ૧૮૦ છે, જ્યોતિષીદેવો પાંચ પ્રકારના છે. ચંદ્ર, સૂર્ય, ગ્રહ, નક્ષત્ર, અને તારા. તેમાં ચંદ્ર સૂર્ય એને ઇન્દ્રની પદવી છે. વિશેષ સ્વરૂપ જૈન તત્ત્વથી જાણવું. તે સાત હાથના શરીરવાળા મહાસમર્થ જૈન અને જૈનેતર એવા દશ હજાર વરસથી લઈને એક પદ્યો-પમ ( કાળનું પ્રમાણ સાગરોપમથી નાનું ) ને એક લાખ વરસના આયુષ્યવાળા હોય છે. અસંખ્યાતા વર્ષે એક પદ્યો-પમ થાય છે.

## ૧૯૨ બાર દેવલોક.

મેરૂ પર્વતની સમભૂતલા પૃથ્વીથી એક રાજલોક ( એક જાતનું મોટામાં મોટું માપ ) પ્રમાણે અથવા તેથી વધારે ઊંચા જમ્બે ત્યારે પહેલું અને બીજું દેવલોક જોડાજોડ વલયના આકારે આવેલું છે. જેમાં દક્ષિણ ભાગ સુધર્મેન્દ્ર અને ઉત્તર ભાગ ઇશાનેન્દ્રને તાબે છે. પહેલા દેવલોકમાં બત્રીશ લાખ

વિમાનો ને ત્યાં દરેક વિમાન દીઠ એક એક ચૈત્ય છે. તેમજ બીજા ઇશાન દેવલોકમાં ૨૮ લાખ વિમાનો ને તેટલાંજ શાશ્વતા ચૈત્ય આવેલાં છે, તેટલાંજ વળી ઉંચે ઉપર જઈએ ત્યારે ત્રીજું અને ચોથું દેવલોક પણ વલય આકારે આવેલું છે. જેમાં અર્ધું ત્રીજું અને અર્ધું ચોથું ગણાય છે. ત્રીજામાં બાર લાખ અને ચોથામાં આઠ લાખ વિમાનો ને તેટલાંજ શાશ્વતા ચૈત્ય છે. પછી પાંચમું, છઠ્ઠું, સાતમું ને આઠમું દેવલોક એક એકની ઉપર એકબીજાથી ઘણાં દૂર રહેલાં છે. તેનાં અનુક્રમે ચાર લાખ, પચાસ હજાર, ચાલીશ હજાર, છ હજાર વિમાનો અને તેટલાં જ શાશ્વતા ચૈત્યો છે. તે પછી કેટલેક ઉપર ત્યાં નવમું અને દશમું દેવલોક વલયાકારે આવેલું છે. તે બેનાં ચારસો વિમાનો છે ને તેટલાંજ ચૈત્ય સમજવાં; તેમજ ત્યાંથી કેટલેક દૂર અગીયાર ને બારમું દેવલોક વલયાકારે છે, તેનાં ત્રણસે વિમાનો બન્નેનાં મળીને સમજવાં ને તેટલાં જ જીનચૈત્યો શાશ્વતા સમજવાં. દરેક ચૈત્ય ૧૦૦ જોજન લાંબા, ૫૦ જોજન પહોળા અને ૭૨ જોજન ઉંચા છે. સભા સહિત દરેક ચૈત્યની ૧૮૦ પ્રતિમાઓ છે. પ્રતિમા સાત હાથની હોય છે. દેવતાઓ સાત હાથથી લઈને ત્રણ હાથપર્યંત શરીરવાળા જૈન અને જૈનેતર જેમ જેમ ઉંચે જઈએ તેમ તેમ મહાસમર્થ, ઘણી ઋદ્ધિવાળા, આયુષ્ય એક પદ્યોપમથી લઈને બાવીશ સાગરોપમ સુધીના આયુષ્યવાળા હોય છે. તેમના દશ ઇંદ્રો હોય છે. દશ કોડા-કોડી પદ્યાપમે એક સાગરોપમ થાય છે.



સમાપ્ત.



# જર મંગાવશે.

કારણ કે આ પુસ્તકનું વાંચન વાંચકને ધાર્મિક અને નૈતિક જ્ઞાન ઐતિહાસીક દષ્ટિએ ઘણુંજ સુંદર આપશે. વાંચવાથીજ મનનો ઉદ્ધાસ જુદો જણાશે.

- ૧ ગુજરેશ્વર કુમારપાળ સચિત્ર—પૃષ્ઠ ૪૫૦ પાકું પુકું જેની કિં. રૂ. ૪) હતી તે ઘટાડીને રૂ. ૨-૮-૦
- ૨ વિમલમંત્રીનો વિજય—યાને ગુજરાતનું ગૌરવ. પૃષ્ઠ ૨૨૫ પાકું પુકું કિં. રૂ. ૨) હતી તે ઘટાડીને રૂ. ૧-૮-૦
- ૩ કચ્છ ગિરનારની મહાયાત્રા—શેઠ નગીનદાસભાઈએ પાટણથી કાઢેલ કચ્છના સંઘનો સંપૂર્ણ ઇતિહાસ. ૩૦ ચિત્રો પાકું રેશમી પુકું પૃષ્ઠ ૩૫૦ કિં. રૂ. ૨-૮-૦ હતી તે રૂ. ૧-૧૨-૦
- ૪ પ્રતિભાસુંદરી યાને પૂર્વ કર્મનું પ્રાબલ્ય—કિં. રૂ. ૧-૮-૦ સ્ત્રીઓ માટે આ પુસ્તક ખાસ ઉપયોગી છે.
- ૫ સદ્ગુણી સુશીલા—કિં. રૂ. ૧-૦-૦ સ્ત્રીઓને વહેવારીક અને નૈતિક જ્ઞાન આપનારું આ પુસ્તક વાંચવા જેવું છે.

શાખા-ઓફીસ,  
પાલીતાણા.

લખો—  
જૈન સસ્તી વાંચનમાળા  
રાધનપુરી બજાર—ભાવનગર.



જૈન સસ્તી વાંચનમાળા.  
કોને દર વરસે રૂ. ૩) માં લગભગ  
૧૨૦૦ પાનાનાં ઇતીહાસીક  
પુસ્તકો પાકા બાઈડિંગનાં  
મળે છે દાખલ ફીના  
૦-૮-૦ મોકલી ગ્રાહક  
થઈ તે લાભ દરેક  
જૈનને લેવા  
જેવો છે.

લખો—

જૈન સસ્તી વાંચનમાળા.  
ભાવનગર.